

Szépirodalom

Nádasdy Ádám versei	5
Markó Béla versei	7
Bogdán László: Ott túl, nem messze, már egy másik világ volt...	11
Szabó Róbert Csaba: Utazás Rómába	18
Borsodi L. László: Coemeterium amicorum	24
Hegedűs Imre János: Apokrif legenda Feriről, a legyekről és a madarokról	29
Oláh András versei	39
Abafáy-Deák Csillag: Virágnyelv	41
Tatár Sándor versei	44
Voloncs Attila: A diszkoszvető halála	47
Ady András versei	54
Horváth Benji: Anarchy In The Market	56

Literata Hungarica

Dávid Gyula: Domokos Géza emlékezete	59
--	----

Irattár

Oláh Sándor: „...speciálisan a katolikus községekben teljes nyugalom volt”	73
Mirk Szidónia-Kata: Néhány adalék az 1948-as csíksomlyói búcsú történetéhez	110

Ujjlenyomat

„...így lettem én mások helyett is figyelő szem, állandó szolgálatos” (Gazda József vall életéről, munkásságáról a Molnár Vilmos által feltett kérdésekre)	120
Gazda József: A Székelyföldről szorongásosan! A Székelyföld ma és holnap	137

Szemle

Borcsa János: Lírai miniatűrök, prózában (Borsodi L. László: <i>Feljegyzések a földről; Parton; Utolér, szembejön</i>)	167
Olvasólámpa (Bartha Miklós, Tamási Áron, Székely János, Ágoston Vilmos és Sütő István kötetéről)	171
Előfizetők listája	181
Székelyföld-pályázat 2018	194

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Lövétei Lázár László (llovetei@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (gyorgyattila@hr.astral.ro)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margital57@yahoo.com)
TITKÁRNÓ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Balázs Sarolta (balázssarolta13@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Nagy Koppány Zsolt,
Tánczos Vilmos, Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.

Telefonszámok: 0266–311 775, 0266–311 026 (fax), 0746–195 413

E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro

Honlap: www.hargitakiado.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 15,00 lej, fél évre 30,00 lej, egy évre 60,00 lej.

Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:
Simon Ildikó la Editura Harghita, P.O. Box: 149.

Külföldi előfizetőinknek a folyóirat árához hozzászámítjuk a postaköltséget is.

Folyószámláink: RO10 RNCB 0152 0423 6585 0001/RON

RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR

RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita

SWIFTCOD: RNCBROBU

Nádasdy Ádám
ÖNKÉNT ÉS DALOLVA

A félelemig nem merészkedett soha,
bár álmodott olyat, hogy nincs rajta ruha,
ez félelmetes volt, de szerencsére álom.
Kinézett messzire, túl az egész családon,
homályosan akarta, hogy érte jöjjenek,
hogy felnőtt legyen úgy, hogy maradjon gyerek,
jöjjön valaki kintről, föntről, messziről,
akinek ő majd önként és dalolva bedől,
és mindenből kilép. De közben ezer szállal
kötözte magát egybe a renddel, a családdal,
övvel jó szűkre húzta a mozgásterét,
a súlyos tartalmaknak csak a külsejét
akarta nézegetni, dörzsölni, rágni, fogni.
Rájött, hogy félni fél. És sírt. Meg tudta szokni.

VEGYEN FRISS FÖLDET

Voltak virágok, föld, és hangyák,
a mindennapos locsolási felelősség.
Voltak évszakok, mind kecsegtető,
hogy el kell majd végezni szép rendben
az évszaknak megfelelő munkálatokat.
Ültetni, locsolni, a hangyákat valahogy
kitessékelní abból a kicsi kertből.
De mindig visszajöttek. Nem voltam erős,
nem álltam soha a sarkamra, ahhoz
valami rendes sarkak kellenének. Úgyhogy
otthagytam az egészet: locsolja Isten, vegyen
friss földet, huzakodjon a hangyákkal ő,
ha már egyszer megteremtette őket.

CSODÁLKOZVA, TISZTELETTEL

Még most is én vagyok a legfiatalabb,
fölnézek csodálkozva, tisztelettel
az idősebbekre, akik talán nem is
idősebbek nálam, úgy hallgatom
a véleményüket, durcás elismeréssel,
hogy francba, megint igazuk lehet,
de én akkor se bölcsen haladok,
én akkor is az árokba megyek,
én túlhúzom a bankhiteletem,
én reklámújságot is olvasok,
de minden, minden cafat az enyém
a világból, amit kiharaptam, letéptem,
vagy amit fölszedtem a kövezetről.
Akit az arcomba sodort a szél.

Markó Béla

EPIPHANIA DOMINI

Nem az vetköztet le,
aki annak idején felöltöztetett,
és rád aggatta az egész világot,
holdat, napot, csillagokat, angyalhajat,
beszédet, hallgatást, ide-oda lengést,
a színes gömbök koccanását,
szünni nem akaró áhítatot körös-körül,
mert a kezdet kezdetétől tőled függött minden,
nélküled nem tudtunk volna Pilátusról,
a lázadó Barabbást is te adtad nekünk,
Kajafást is tőled kaptuk,
és fogalmunk sem lenne a keresztről,
ha nem ajándékoztál volna meg vele,
neked köszönhetjük Júdást,
hiszen már rég elfelejtettük volna,
de te naponta eszünkbe juttatod
a nyomorultat, aki csak úgy lehetett áruló,
hogy te makacsul ragaszkodtál az elveidhez,
vagyis inkább a rögeszméidhez,
szikráztál odafent, mint egy csillagszóró,
öklömnyi piros vércseppek gördültek le rólad,
mint a megbillenő karácsonyfáról a díszek,
ha elveszti az egyensúlyát a szoba,
a ház, a város, a Koponyák Hegye,
jajgatva hirdetted jöveteledet,
ezt a végéhez közeledő kezdetet,
olyan volt a lecsorgó vizelet szaga,
mint a fenyőillat, vagy talán mégsem,
csakhogy amit úgy mondunk, az úgy lesz,
és ha később másképpen mondjuk,
már nem tudjuk megváltoztatni,
mert nem lehet felgyorsítani a Megváltó

harminchárom éven át tartó születését,
amíg hozzá nem szokunk, hogy köztünk van,
és akkor már le lehet vetköztetni,
dobozokba gyűjteni a csillogó
díszgömböket, Isten habkönnyű,
belül teljesen üres sejtjeit,
be lehet csomagolni a gyertyalángot,
igen, minden ellenkező híresztelés dacára,
nem azok vetköztetnek, akik öltöztettek,
pedig ők tudhatnák, mivégre,
honnan, hová, mikor és meddig,
vittem a pamacsot és a borotvát,
nem kellett volna hagynom, hogy
apámat is idegen borotválja,
idegenek vetköztették,
idegenek mosdatták,
nem az övék volt a teste,
nem volt az enyém sem persze,
a halál csupán annyi, hogy egyszerre csak
hozzád nyúlhatnak, és te nem veszed észre,
azután is bármikor szólhatnak hozzád,
csak éppen nem fogsz válaszolni,
később is tudhatnak rólad,
de te nem fogsz tudni róluk,
mit számít egyetlenegy ember tudása
szemben sok-sok millió ember hitével,
micsoda felemelő szertartás az öltöztetés,
ahogy feldíszítenek, mint a fenyőfát,
aztán amikor le kell vetköztetni téged,
valószínűleg rábíznak a bejárónőre,
aki a tüleveleket is felporszívózza utánad,
te csak sírj, Mária, mondják az idegen asszonyok
annak, aki réges-rég felöltöztetett téged,
majd a szűk ajtónyíláson át szemérmetlenül
kicibálják az ernyedte karácsonyfát,
mint egy magatehetetlen testet,
és kidobják a szemeteskuka mellé.

ELSŐ SZEMÉLY

Először az igék jövő idejét felejtetted el
ágyban, párnák közt, egy korty tea után,
de a jelen idő még itt van veled,
ha egy hideg tükör által is,
akár a lecsapódó pára,
és közben kitüremkedik
a múlt idő mindenhonnan,
a lassú haldoklás grammatikája,
vagy mégsem, csak egy újabb életé,
amelyben nem kell többféle idő,
fagyos vízcseppek az ágakon,
nincsen már szélfújás, se széthullás
vagy alig hallható lecsordulás,
hiszen megváltozik a nyelvtan,
majd eltűnik a második személy,
míg vergődik még az első,
éppen fordítva, mint a csecsemőnél,
aki csak elbeszéli önmagát,
vagyis kívülről mutogatja egy-egy szóval,
nem tudja, hogy akkor kezdődik pusztulása,
amikor magára teríti az egyes szám első személyt,
a színes, puha, fullasztó takarót,
amely úgymint elrongyolódik egyszer,
és ismét felbukkan a harmadik személy
nyálban, könnyben, húgyban, vérben,
ahogy valamikor kikerekedtek a szavak,
megteltek jelentéssel, sőt, jelentőséggel,
most viszont újra elválík a tested
az egykor rád erőltetett grammatikától,
mert a halál után is van nyelv,
akkor is tudsz majd beszélni,
de nem lesz benne más,
csak egyetlen érvényes igeidő
és egyetlenegy személy,

egészen másképpen persze,
mint a diktátorok nyelve,
akiket felvillanyoz a jövő,
az egyes szám első személy,
és nem veszik észre,
hogy már réges-rég meghaltak,
hiszen olyan a beszédük, mint a késél,
amelynek soha többé nem lesz kiterjedése.

Bogdán László

OTT TÚL, NEM MESSZE,
MÁR EGY MÁSIK VILÁG VOLT...

*„Engem, mint egy folyót,
Nehéz idők utamból eltereltek,
Kicsérélték az életemet. Másik
Mederben zúg, a régít elkerülve,
A magam partjait nem ismerem.”*

(Anna Ahmatova: Az ötödik elégia)

*Setét Viola, Kátó Sándor, Técsy Sándor
és Váradi Bejer László emlékére*

1. KÁTÓVAL A HÍDON

És ott állott Sanyi a híd közepén,
hat nappal borotvagyors halála után,
farmerben, kék ingben, és hívott.
Szél kelt, szavait elsodorta.
Nem értek el hozzám a szavai.
De megint félreérthetetlenül intett.
Nem tudtam, hol van ez a híd?
Számptalan hídon kelhattünk át együtt,
a Dunán, a Tiszán, a Maroson, a Szamoson,
a Körösökön, a Dráván, az Olton,
az Arnón, a Pón, a Rajnán,
de ez nem hasonlított egyik hídra sem!
Nem, ez nem volt a *sóhajok hídj*a.
Nem emlékeztetett Amszterdam,
Szentpétervár, Moszkva, Nürnberg,
Bukarest, Várad hídjaira sem.
Nem hasonlított a régi Olt hídra sem,
melynek karfájára egy éjszaka Visky Árpi,

életünk nagy bolyongója és hoppmestere
felmászott, és elszavalta, hangsúlyozottan,
élete kockáztatásával, *A vén cigányt*.
Nem tudott úszni, nem tudni mi lett volna,
ha beleszédül, kezében rumosüvegével, a folyóba?
Mindezt én meséltem el Sanyinak,
egy végeérhetetlen éjszakán. Ő akkor
a román néphadsereg főhadnagyaként bokszolt.
Sorra ütötte ki ellenfeleit, s csak jóval később
érkezett meg körünkbe. Erősödött a szél.
Sodorta a leveleket, az emlékeket, a lányokat.
„Ne tököljödj! Szokásod szerint ne töprengj
állandóan, indulj már el!”
Sanyi türelmetlenül legyintett, megfordult
és görnyedten lépegetett a túlsó part felé.
S én ott maradtam a helyemen,
noha bátortalanul tettem néhány lépést feléje,
megindultam a hídon, de megtorpantam mégis,
magam sem tudtam, miért?
S azt sem, mit veszíthetek, ha tovább megyek?
Veszíthetek-e még egyáltalán valamit,
hiszen az elmúlt „hósi” években
elvesztegettem már mindent.
Másolat-életem sem volt már az enyém.
És barátom árnya gomolygó ködbe vészett,
a túlsó part méltóságteljes ősfái között.
S akkor váratlanul meghallottam a hangját.
„Miért nem jössz, Lacika, tudd, nincs mire várni.
Itt vannak ők is mind, akikkel évek óta
nem lehetsz együtt! Ha mégis
meggondolnád magad, tudd: várunk.
A túlsó *partin* várunk örökké.
Gyere. Ne félj. Ne tétovázz. Nincsen halál.”
Ismét tettem néhány lépést. Nem,
nem hallottam rosszul, *partit* mondott,
és nem *partot*, de vajon miért?
Milyen partik várhatnak odaát?

A köd erősödött. Felszívta a túlsó part fáit,
a fák között kerengő azonosítatlan árnyakat,
Sanyi hangját, a hidat, s én ott libegtem
egy sárgásan zúgó nagy folyó fölött, és tudtam,
hamarosan menthetetlenül belezuhanok.
Sokáig már nem tarthatom magam a levegőben.
És ki tudja, mi történik? Fogok-e tudni úszni?
Egyáltalán víz-e az, ami alattam kavarog?
S ha az, úszhatok-e benne, kiérhetek-e
a túlsó partra? *A túlsó partira?*
Valóban várnak-e még rám?
Vagy nyomtalanul tűntek el az álom ködében,
és itthagytak engem megint egyedül?

2. A FOLYÓBAN

De végig se gondolhattam mindezt. Zuhantam.
A víz hideg volt, olajosan tapadt rám.
Nagy karcsapásokkal úsztam, rádöbentem,
nincs más megoldás, igazán nem volt
mire várni? Úgy éreztem, idomtalan,
torz szörnyetegek úszkálnak alattam,
ki tudja, már észre is vettek, kibuknak
hamarosan a habokból, és széttépnek.
De nem történt semmi, kiértem,
botladoztam a ködben, s egy hatalmas
tölgyfa alatt észrevettem Sanyi akkurátusan
összefogott nadrágját, ingét, cipőit, zokniját.
Igen, erről ráismertem. Mindég is jellemző
volt rá a pedantéria. Szerette a rendet maga körül,
noha én is, Öcsi is számtalanszor
figyelmeztettük rá, vigyázzon, *a rend veszélyes!*
Menthetetlenül veszélyesebb, mint hinné,
és rajtaveszíthet bármikor. Én is levetköztem,
dideregve néztem körül, de barátomat
változatlanul nem láttam sehol.
Közben elállott a szél, felkelt a hold

és ezüstös, fakó fényében mintha
megmozdultak volna, mintha feléledtek volna
a hatalmas fák. Akkor ötlött fel bennem
megint a felismerés, s bizonyossággá erősödött!
A fák élnek. Figyelnek bennünket.
Zátonyra futott életünk tanúi! Ezt már
a vadász is annyiszor mondogatta,
de soha nem vettük komolyan panteista
felismeréseit. Vizes ruháimat barátom
ruhái mellé helyezve indultam el
a félhomályban, botorkálva, kiálló gyökereket
kerülgetve, hallgatva a lombok között
álmodásban fel-felsíró madarakat.
Karórámra víz mehetett, megállt,
s így fogalmam sem volt, hány óra lehet?
De ez már igazán nem volt fontos többé.

3. A TISZTÁSON, EGYEDÜL

Ovális alakú tisztásra értem ki.
Talán itt lesz, itt lesznek mindazokkal,
akik ígérete szerint várnak rám,
és kezdődhet a *parti*. De a tisztáson
nem volt senki, eltűntek a csábítóan forgó
szélleányok is, akik egy időben annyiszor
kísértettek Szent Iván éjszakáján,
fehér lepleikben, néhány centivel
a föld fölött forogva, csábosan mosolyogva,
távoli vidékekre csábítva, ahova már nem
juthatok el soha, és először itt létem során,
meztelenül dideregve gondolkodtam el azon,
hogyan hol is vagyok? Álom ez még?
Meggaltam volna már? Azt se tudtam,
hol az a fa? Hol vannak vizes ruháim?
Ha vissza akarok menni, merre menjek?
Hol van a folyó, megvan-e még a híd,
ahol néhány perce, tegnap, egy éve

Sanyi állott? Vagy ismét a bűzös habokba
vetődve kell úsznom oda, ahonnan jöttem,
ha szét nem tépnek a mélyből felbukó,
csattogó fogú szörnyetegek?

S nem voltam biztos benne, vállalom-e
a kockázatot, azt se tudtam, egyáltalán
vissza akarok-e menni még időlegesen
elhagyott életembe? Kiabálni kezdtem.
Halott barátaimat hívtam, de csak egy
vadászni induló bagoly röpült el lomhán
a tisztás fölött, árnyéka arcomra vetült. Félttem.
Ott túl, nem messze, már egy másik világ volt.
Hogy elérhetek-e oda, vagy nélkülem
kezdődik el a másvilági parti, nem is sejtettem?
Egyre jobban fáztam.

4. A MÁ SOLAT ÉLET

Az életem végképp mögöttem marad,
ha ugyan az enyém volt valaha is?
Mások találták ki nekem, és én éltem
ebben a másik, *másolat életemben*,
s jöttek a társak. Sebünk a világ.
A színész, a vadász, a bokszoló, a zenész,
Öcsi, Bejer, Sanyi, Jellasics.
Jöttek a lányok és el is hagytak.
Ki Bécsbe távozott, de Róla most nem,
ez a halottak könyve. Ki a *másik világba*,
hogy kísértsen azóta is ama zöld,
tengerzöld, tengermély szempár
ne hagyjon magamra egyetlen
életfogytiglani pillanatra sem,
emlékezzen és emlékeztessen arra a másik,
csak általa ismert, csak benne élő önmagamra.
És jött Kati, lehet, őt is Viola küldte,
egyetlen, utolsó ajándékaként,
s ő velem maradt. Jöttek a lányok,

Boglar és Zsófia, nevettek, kinevettek,
elúzték démonaim, miközben
Irgum-Burgum Benedekről meséltem nekik,
és Moha bácsiról, a törpéről, Tóbiásról
és Kelemenről, a két kelekótya kiskakasról.
És zúgtak az évek, mint távoli dülőúton
a teherautók. Nem volt megállás.
S a tengerparton, míg a napfelkeltét vártam,
szóltak távoli hajókürtök a ködből.
Hívtak, csábítottak, de én, beúszva ugyan
szirénhangjaik után, időben fordultam
vissza mindig. Tékozló duhaj voltam.
Erdélyi játékos. Ha a parti vére megy,
miért az én vérem folyjék örökké,
amíg mások! Na jó, gondoltam nagyvonalúan.
Az a másik világ még várhat!
Kati ott állott a parton és várt,
teste íjként feszült meg, felaranylott,
és amire kiértem, hátam mögül, a tengerből
előbukkant a tomboló vérnarancs.
Egy időre számúzve másolat életemből
az örökösen kísértő, vicsorgó árnyakat.
Sejtettem, eme tengerparti napfelkelték
sem térhetnek vissza soha többé. Vacogtam.

5. A PÖRGETTYŰ

Barátaim sorra tűntek ki a képből.
Forgatott minket egy pörgettyű,
forgatott egymás körül az örület.
Nem volt megállás. A vadász
Németországba ment, a bokszoló
Szegedre, a színész Amerikába,
Jellasics Budapestre. Mentek *élni!*
Én ültem keletre néző asztalomnál,
Sepsiszentgyörgy közepén, a Gábor Áron téren,
a Mihai Viteazul szobortól jobbra,

és írtam a *Promenád* köteteit.
Hol vagytok, ti régi játszótársak? –
kérdeztem később, jóval később,
s már nem kívántam senki szeretetét!
Úgyis jelen voltam barátaim emlékeiben.
Ők is az enyémben.
Már nem reméltem új fordulatot.
S végre már nem emlékezni akartam, hanem élni,
másolat életemben, ahogy lehet.
A regényeket befejeztem, lányaim felnőttek,
ránk esett a szabadság, s a tér nevét is
M. Viteazulra változtatták, ha már közepén
trónol a hős vajda. Erre gondolva most,
a jeges holdfényben ragyogó tisztáson
elbizonytalanodom. *Talán másképp is
lehetett volna?* De amire keresni kezdtem
a régi játszótársakat, sorra tűntek ki
a képből megint, de most végérvényesen!
Először Öcsi költözött át az elágazó
ösvények kertjébe, majd a vadász, Jellasics,
végül Sanyi. Ma is látom tekintetét,
A Nyolcvan huszár végén merevedik ki.
Igen, *kiolthatatlan emberi tekintet.*
Rám néz, rád, rájuk, harmincnyolc esztendeje,
Tekintete intenzíven mered ránk.
De ennek a következményeit sem tudom
végiggondolni, nesz kél, tétova zúgás.
És a tisztáson megjelenik egy tétova árny.

Szabó Róbert Csaba

UTAZÁS RÓMÁBA

- Hé, jól vagy? - hallotta meg a felesége hangját a sötétben.

Kinyomta a mobilját, aminek a fényénél eddig az előszobában botorkált, és a kapcsoló után kaparászva villanyt gyűjtött. Ilinca térdig érő hálóingben állt a nappali kitárt ajtajában, mögötte kékesen, némán villogott a tévé. A nő összefonta mellén a kezét, mintha valamit, talán magát rejtegetné. Mihai előregörnyedve vetkőzött.

- Jól, igen! - és hangosan fújtatva lerúgta a cipőjét. Nem nézett Ilinca szemébe.

A nő egész délután a híreket nézte, már tudta, mi történt. Az öngyilkos ikrek a Fellegváron. Persze, pontosan tudta azt is, hogy a valóságban jóval másképp festett az egész. Mihai mindig azt mondotta, szerinte az egész jóval közönyösebb és kétségbeejtően üres, ellentétben a tévéstábok undorító tálalásától, amikben minden exkluzív és megválaszolásra váró titkokkal teleaggatott.

Nem, nem volt jól, és ezt Ilinca is tudta.

- Ettél valamit? - kérdezte a nő, és Mihai a zoknijával vesződve fölneézett.

- Nem vagyok éhes - mondta, és fölegyenesedett végre.

Mindkét zokniját a kezében tartotta, és a feleségét nézte.

- De ha főztél... - mondta mégis.

A felesége végigsietett a folyosón, a konyhában villanyt gyűjtött, és bekapcsolta a gázégőt. Mezítláb volt ő is. Az egyik közös vonásuk: szerettek mezítláb mászkálni a lakásban.

A férfi a kamrából sört vett elő és kibontotta, míg Ilinca előszedte a lábast a hűtőből, és föltette melegedni. Mihai megérezte a káposzta illatát.

- Ne, hidegen inkább - mondta, és a felesége lekattintotta a gáz kék lángját.

- Legalább moss kezet! - mondta a nő, és tányért rakott az asztalra.

- Igazad van - mondta Mihai, és elvonult a mosdóba.

Az arcáról semmit sem tudott leolvasni a tükörben. Hideg vizet engedett a kézfejére, abból hordott föl a szemére, a szájára, az orrára, az arcára. Az ingnyak vizes lett.

Ilinca az asztalnál ült, Mihai üres székét nézte, a türkiz színű ikeás tányért a káposztával.

A férfi szótlanul evett, minden tölteléket egy falással, gyorsan végzett. Kiitta a sörét. Nézte maga előtt az üres tányért. Hallgattak.

Ilinca a férjét is látta a tévében, ahogy a kordonnal lezárt területen belül utasítgatja az embereket. Most nem olyannak látta. Másnak. Hűvösebbnek, üresnek, talán. Nem tudta, pontosan milyennek. Várta, hogy a férfi szólaljon meg elsőnek, de az hallgatott.

- Milyen volt? - kérdezte végül a nő, és a férfi hangosan kifújta a levegőt, mintha meg tudna, mintha meg lehetne most már könnyeb-bülni, hogy egy kamera sem látja. Ilinca érezte, hogy a férfi mondani fog valamit. Nem azért, mert muszáj megszólalnia, mert meg akarná köszönni a káposztát. Hanem mert mondani akar. Ismerte.

De az mégsem szólalt meg.

Ezért aztán Ilinca megelegette, és hogy ezt jelezze is, felállt, és a kelletténél egy nagyon kicsivel zajosabban mosta el a tányért a férfi elől. De csak alig észrevehetően volt hangosabb, és az most nem volt elég. A nő megtörölte a kezét, nézte az asztalnál ülő, az evés utáni mozdulatba és a hangos sóhajba belemerevedett embert.

- Lefekszem - mondta elszántan, és kiment a konyhából.

A férfi csak ekkor mert utána szólni.

Mindketten elmúltak negyven, és a gyermektelen életük ritmusát hosszú, üresnek tűnő pillanatokkal bélelték ki. Teret hagytak egymásnak, tűnődött ezen Ilinca néha, teret és időt. Negyvenegy volt, a mellei még nem lógtak. A bőr feszesen tartotta a hegyesen előremeredő emlőket, amiket a természet szerint alkotott célra soha senki nem használt. A férfiak megbámulták, az utcán és az uszodában is, és ezt ő pontosan tudta.

Büszke azért mégsem tudott lenni a testére.

Fázott, és újra összekulcsolta a mellkasán a karjait, és úgy figyelt a férfitra, hogy az végre beszélni tudjon.

- Ez az utazás, ez most nem fog összejönni - nyögte ki a férfi.

Ilinca visszajött, a fejét kissé lehajtotta, előreszegte. Támadni készült. Mindig ezzel a mozdulattal vágott bele a vitákba, és az első szavait sosem válogatta meg. De most változtatott, maga sem tudta, miért.

- Mihai, szépen kérlek - könyörgött, és olyan kétségbeesett volt, mint már nagyon régen nem a kedvező hírek óta. A férfi mellé húzta a széket, és megfogta a kezét.

- Talán, talán halasszunk egy hónapot - mondta Mihai, és a felesége szemébe nézett.

Ilinca hosszan, szótlánul meredt a férfitra, viszonzta a nézését. Elfogta, és nem engedte.

- Meggondoltad magad, erről van szó? - kérdezte hidegen, pedig egyáltalán nem szeretne volna ennyire tárgyilagosan. Akkor mégsem tudott változtatni, futott át rajta. A férfi megrázta a fejét. Megszorította a felesége kezét. Mosolyogni próbált.

- Soha. Ez az ügy... - kezdte Mihai.

A nő összeráncolta a szemöldökét. Nem értette.

- De hát azt mondták a tévében, hogy öngyilkosság volt - kérlelte.

- Az volt - ismerte el a férfi. - Csakhogy én... Ilinca! Meg kell találnom őt.

A nő zavartan próbálta felismerni a férfitban kavargó mondatok értelmét.

- De kicsodát, Mihai? - súgta, és elengedte a kezét.

De az is lehet, hogy a férfi szabadította fel, vagy az sem kizárt, hogy egyszerre engedték szabadon egymást.

A férfi elővette a pénztárcáját, reszketegen turkálni kezdett benne, majd egy összegyűrt fotót tett az asztalra. Ilinca azonnal, mohón kézbe vette, egészen közel tartotta a szeméhez. A takarékos villanyégő nem adott elég fényt.

Vagy a konyhát is Mihai homályos, értelmetlen mondatai árnyékolták.

- Ki ez? - adta föl a nő sürgetően, és visszatette a fényképet az asztalra. - Őt kell megtalálnod?

A férfi bólintott.

- A húgom - mondta aztán.

Ilinca újra fölkapta a képet. Nézte, erősen tartotta, az ujjai majdnem összegyűrték. Nevetett, nevetés buggyant ki belőle, de az is másra sikeredett, mint ahogy szeretne volna. Kissé hisztérikusra. Tudta, hogy

nemsokára sírni fog, és ezen a férje bejelentése sem változtathatott. Inkább az hajthatta, hogy neki ezt eddig nem mondták. Hogy a férfi, akivel tizenöt éve együtt él, sosem mondta el, hogy van egy húga.

- Neked, neked van egy húgod? - kérdezte a sírással küszködve. Mosolyogni próbált, de a szemére ereszkedő ködrétegen át mintha az érzéseit sem tudta volna tisztán követni. Az előtte ülő férfi vonásaival együtt azok is elmosódva, zavarosan áradtak szanaszét. A szoba éles kontúrjaival a pillanatnyi tájékozódását is elveszítette abban, hogy mit is kellene éreznie. Egészen nevetséges módon az illendőség szeretetre szabott kívánalmait próbálta minduntalan magára erőltetni, hogy neki most örülnie kell, hiszen valami lényegeset tudott meg a férfiről, akivel együtt él.

Valójában mélységesen összekeverte, összemosta azzal a gondolattal, hogy Mihai éppen azt vallotta be, hogy gyereke van. Hogy van valaki az életében, akit eddig titkolt a felesége elől.

És hogy éppen a gyerekre gondolt, annak nagyon is sok köze volt ahhoz, hogy másnap utazni készültek, Gröningenbe, a klinikára, ahol a mesterséges megtermékenyítés egyik újfajta módszerével petesejtet ültetnek be az ő természetes fogantatásra képtelen méhébe.

Másra nem tudott gondolni, hiszen hónapok óta ezzel kel, ezzel fekszik. Másra nem is koncentrálna, ahogy mondani szokta, ha önmaga titoktartási fogadalmát megszegve olykor elújságolja, eldicsekszi valamelyik barátnőjének, hogy mire készülnek.

És akkor természetes, hogy mindenről ez jut az eszébe.

Mihai hűgáról is ez jut eszébe.

Majdhogynem bocsánatot kért, amiért sírni merészelt.

- Jól van, jól van - suttogetta a nő, de nem a férfit, hanem magát akartra vigasztalni a másik helyett. Igyekezett a légzésére figyelni, így lassan minden újra szépen visszakúszott a helyére. Mintha az előbbi szakasz nem létezett volna. Kitörölt epizód. Újra csak ők voltak, a konyhában ültek, készen arra, hogy másnap elutazzanak a klinikára.

Pedig csak arra szolgált az egész, gyakorlatokkal elért nyugalom, hogy haladékat nyújtson kitalálni valami megoldást.

- Tényleg összeölelkezve találták meg az ikreket? - kérdezte meg a férfit, aki némán a fejét rázta. Ilinca tudomásul vette. Mire számított? A halál nem esztéta. Bár ez a kísérlet inkább giccsnek tűnt. Az emberek odavannak a giccsért.

*

Ilinca végül egyedül utazott el. A klinikáról megnyugtatták, hogy a pár hónapja Mihaitól levett minta tökéletesen megfelel a célra. Mihai kikísérte a repülőhöz, közben elmesélte, hogy a szülei gyerekkorában elváltak, az anyja vitte a csecsemő hűgát, az apja őt. És többet soha nem találkoztak, így alakult, sem az anyjával, sem a hűgával. Ilinca mosolyogni próbált, de inkább megcsókolta. Becsekkolt, aztán a szorgalmas ellenőrző pontok valamelyike beszippantotta.

Mihai nézte, hogyan száll fel a Wizzair-járat. Sokáig követte a szemével a cégre jellemző ibolyaszín, lilába játszó foltokat a levegőben, amíg a gép el nem hagyta a látóteret.

A rendőrségre ment, a nyilvántartási osztályra.

- Szeretném, ha megtalálnád nekem ezt az embert - mondta Vernernek, és a fotót egy cetlivel együtt az asztalára tette. Verner sóhajtott, közelebb húzta magát a gurulás székével az asztalhoz, beütötte a nevet a programba, és hátradőlt. Nem tett megjegyzést, hogy a családnév érdekes mód megegyezik a Mihaiéval. Diszkrét fiú.

- Szólj át, ha van valamid! - mondta türelmetlenül Mihai, és kiment.

Az udvaron rágyújtott, a város fölötti eget nézte. A Fellegvár szürkén meredt rá. Üresnek érezte, semmitmondónak, mint ahogy a várost is. Mintha nem lett volna történelme itt semminek számára, hiába az ötszáz éves várfalak, a főtéri karcsú, Szent Mihály-templom meg a két-háromszáz éves épületek.

Verner később átslattyogott hozzá. Elhízott az érettségijük óta. Az egyetemen nem találkoztak, tulajdonképpen évek óta nem látta, míg föl nem vették a rendőrségre. Azt hitte, elhúzott Magyarországra, a rokonaihoz, és elvitte magával a történelmét.

- Nem tudom, ki a csaj, de elég zűrös ügy, az olaszokkal is föl kell venni a kapcsolatot - mondta Verner szuszogva, és letette Mihai asztalára a dossziét.

Mihai megvárta, míg Verner eltűnik, csak utána lapozott bele.

Hazament, hideget evett.

Bukarestbe öt óra alatt autózott le, száguldott, mi tagadás. Találkozott pár régi kollégájával, és segítettek neki keresni az adathalmazokban az információkat, külföldi kapcsolatokkal hozták össze. Telefonok, gyors vacsorák, kávé, kávé. Azt mondták, a keresett személy többször

ült prostitúcióért, és hogy néhány éve eltűntnek nyilvánították. Az meg tudnivaló, hogy mit jelent. Mihai tudta.

Két nap múlva ért vissza Kolozsvárra.

Másnap kiment a reptérre Ilinca elé.

- Minden rendben - mondta sugározva a nő, és megszorította a férje kezét. Mihai mosolygott, miközben a vezetésre összpontosított. Ilinca le sem vette róla a szemét.

- Mit szólnál, ha kivennénk néhány nap szabadságot, és elrepülnénk Rómába? - kérdezte a férfi, és a zsúfolt, forgalmas utat nézte. Ilinca áthajolt hozzá, és megcsókolta. Mihai rápillantott, ragyogott az arca.

A Fellegvár alatt húztak el.

- Te tudsz valamit erről a... hegyről? - kérdezte Ilincát a férje. A nő fölnevezett a felettük magasodó pankra, és nevetett.

- Mit akarsz tudni róla? - kérdezte.

- Egyáltalán az egész város... - mondta Mihai.

- Á, értem. Szóval... Ami szép benne, azt ők, ami csúnya, azt mi építettük. Nagyjából - tette még hozzá Ilinca és nevetett.

Mihai furcsán nézett rá.

- Ki az az ők? Ki az a mi? - és elnevette magát.

Ilinca hátradőlt, élvezte a szélvédőn át betűző napfényt.

Róma.

Eszébe sem jutott a férfi hűgáról kérdezni, vagy legalábbis nem akarta szóba hozni. Hirtelen kinyitotta a szemét, és azt mondta, az orvosok szerint elég nagy az esély egypetéjű ikrekre.

- Pontosan hányasra? Kettesre, hármasra? - kérdezte Mihai, és kirobbant belőle a kacagás.

A nő megsimogatta a hasát, és újra behunyta a szemét.

- Köszönöm, hogy elviszel Rómába! - mondta, és elaludt, pedig már csak pár saroknyira voltak a lakásuktól.

Borsodi L. László
COEMETERIUM AMICORUM

ANANKÉ KOCSIJÁN

Nem döngölődzik szájához sült lapocka, szívéhez kisgyerek, lelkét nem ölik gyilkos eszmék, s ha lány szerelme bántja is, asszonyöltől, -szeszélytől független marad. Magánya és szabad szelleme a hegyeké, a Hargitától a Tátraig, a Kárpátoktól az Alpokig, csendes völgyeké, zsongó metropoliszoké, diákoké, szenvedélyes szurkolóké, pörgő lábú táncosoké, bűnbánó zarándokoké, múzeumoké, könyveké, könyveié.

Most az iskolában francia nyelvet tanít, most a Champs-Élysées-n turistáknak magyaráz. Londonban most lép be egy csoporttal a Westminster Abbey-be, Stratford-upon-Avonben Shakespeare-ről beszél, a Stonhenge felé igyekszik. Most a latin igeragozás titkait próbálja megértetni, most Prágában, Pozsonyban tolmács, most egy magyar-török szótárt lapozgat, és a Hagia Sophiában a mozaikokat csodálja, nézi a Világ köldökét. Most a görögnek fog neki, hogy eredetiben olvashassa a tragédiákat és szólíthassa meg Olümposz isteneit. Most Bécsben, Berlinben vagy Barcelonában napilapot olvas, Szentpéterváron megiszik egy vodkát, Krakóban a Wawelből kijövet egy sört, és társasága a szójátékain nevet. Most újságcikket, nekrológot, könyvet ír. Most barátaival élcelődik az Öt kutyához címzettben, majd a Forum Romanumon sétál, a Vatikán falainál azon bosszankodik, hogy eltévesztett egy utcát, áhítattal lép be a Szent Péter-bazilikába, a Vatikáni Múzeumban otthonosan keresgél, Rómából jövet pedig Szent Ferenc útján barangol: Assisi, Greccio, Fonte Colombo. S bár Assisi szentjének stigmái tanulsággal szolgálnak, hazatérve, újra tanul – hetekig, hónapokig egyiptomi arab lesz.

Tizedik emeleti lakásában szállnak az arab névszók és igék, a piramisok rejtjelmeit kutatja, arra készül, Európát elhagyja. Álmaiban Hufu, Hafré, Menkauré fáraók piramisainál jár, de a Nagy Szfinx orozslánteste megmozdul, nagy szemével rápillant, szájával érthetetlen szavakat mormol. Ébredne, de mintha meg is érkezett volna, és mégse – egy autó száguld vele az éjszakában, és hiába kiáltja, hogy *ne*, hogy *jaj*, hogy *halál*, hogy *mortem*, *décès*, *death*, *Tod*, *decesso*, *muerte*, *moarte*,

smierć, smrt, ölüm, död, Ananké kocsisa nem lát, nem hall, egyre vadabbul hajt, ide-oda kapkodja a kormányt, a θανατος-ra még felkacag, de nem néz vissza, homok, kanyar, homok, föld, homok, aszfalt, fémizű csattanás. Ahány nyelv, annyi halál.

Most forróság van, most sűrűn havaz a latin nyelvben, másban. Süketen kopognak kölcsönvett igék.

Miklós József

1940. december 7., Farkaslaka – 2003. november 26., Székelyvaja

HOL VAN A LEPKEVADÁSZ?

Hol van a lepkevadász, merre jár?

Nyolcvanas évek. Egyenruhában, iskolatáskával a kezemben. Állok az udvaron egy fényképezőgép előtt, hol egyedül, hol a nővéremmel. Egy héttel iskolába indulás előtt. Hatévesen. Fekete-fehér fotó. Akkor még nem ismerem a fényképészt.

Hol van a lepkevadász, merre jár?

Nem fényképész, nem a pillanatot, hanem a pillangót lesi. *Pillangópillanatok az életem*, mondja utóbb. *Minden pillangó lepke is, de nem minden lepke pillangó*, figyelmeztet.

Hol van a lepkevadász, merre jár?

A pillangók a szabadság, a könnyedség, a szépség, a harmónia és a boldogság. Az ártatlan, tiszta lélek felszabadultsága az, amikor a virágos réten egy gyerek szalad a lepke után.

Hol van a lepkevadász, merre jár?

Felnőtt gyermek lett belőlem, egy öregemberben lappangó gyermek vagyok, mert addig hajkurásztam a lepkéket, hogy közben hatvanéves lettem.

Hol van a lepkevadász, merre jár?

A gyermek lázad benne, amikor tiltakozik az ellen, mi csekély, sekély, könnyű, művi. Szarkazmusával védi meg ezt a gyermeket az emberektől, hogy megérthesse, mint Szent Ferenc, mit mondanak az állatok.

Hol van a lepkevadász, merre jár?

Amikor a természetben járok, a természet beszél hozzám, értem szavait, és úgy érzem, otthon vagyok benne. A természetben gyakran egyedül járva tudok sok mindent megérezni, megélni. Ezért maradtam felnőtt koromban is lepkegyűjtő. Lepkészni csodaszor, gyógyír, függetlenség, szabadság, menedék.

Hol van a lepkevadász, merre jár?

Nagyhagymás? Nagykőhavas? Talán éppen lepkét *kanalaz le* egy virágról, amelyről az nektárt szívogat, talán éjjel van, és lepedőt feszít ki, hogy fényforrással csalogassa oda szépségeit. Most talán nyugalom van – ágyában alszik ő, kloroformos üvegben a lepkék.

Hol van a lepkevadász, merre jár?

A Duna-Deltától Nagyváradig, Zimniceától Horodiszteáig. Bucegi, Királykő, Fogarasi-havasok, Hargita-hegység. (Ezek vajon hányszor?) Ha mélyen alszik, Afrikáról álmodik.

Hol van a lepkevadász, merre jár?

A leheletfinom, törekeny pillangó túre kerül, dobozba. Egy kéz mozdul, apró remegés, feszítőasztal, papírszalag, sérülékeny pikkelyek, és mégis, valahol a szárny körül, mozdul a mozdíthatatlan, tű érinti, mi érinthetetlen, és helyükre kerülnek, kimerevülnek szárnyak, lábak, csápok. (Akár egy régi felvételen.)

Hol van a lepkevadász, merre jár?

Nappali lepkék, a fehér lepkék családja, amelybe a káposztalepke is tartozik, szövőlepkék, az óriási trópusi Atlaszlepkével, a pillangók családjába tartozó Apolló lepke, medvelepkék, köztük a Metelkána, a szenderlepkék, *a repülés rekorderei*, *a világutazók*, ahogy ő nevezte, akik óránként száz kilométeres sebességet meghaladva akár kontinensnyi területet is bevándorolnak, lepkék a trópusok világából, s még ki tudja, honnan! Ki ismeri mind, ki tudja számba venni nemüket, méretüket, élőhelyüket, életmódjukat? Ki ismeri úgy a több ezer fajt és a több tízezer példányt, ki emlékszik azok történetére, és ki ismeri jobban jelenüket, mint a lepkevadász, ki úgy tartja számon mindegyiket, mint az Úr az ember hajszálait és szándékait?

Hol van a lepkevadász, merre jár? Fehér haját, fehér szakállát ki látta? Ki látta őt sejtjeivel viaskodni, fogyni és elfogyni? Ki hallotta őt káromkodni, hinni, lelkesedni és kiábrándulni? Ki hallotta őt pillangóitól búcsúzni, és azt, hogy mit súgnak ők neki?

Hol van a lepkevadász?

Kezében lepkeháló. Erdők, mezők, sziklaoldalok, hasadékok. Színek, szárnyak. Földszagú ég.

Hol van...? Hol?

Istenszéke felől nem üzen a szél.

Izsák Zoltán

1951. június 2., Brassó – 2016. június 5., Csíkszereda

TEPLOMAJTÓ, PINCELÉPCSŐ

Én soha nem akartam neki mondani, nem akartam beismerni (azt gondoltam, tán azt gondolja, férfiatlan), hogy félek, hogy itt valami rossz fog következni, hogy már el is indult a világban, és mindjárt megérkezik, és rátelepszik a nyakunkra, ráül a mellkasunkra, beborítja a szívünket. Soha nem érintettem neki, nem utaltam rá, hiszen éppen hozzá képest, az ő derűjéhez, nyugalmához mérten éreztem azt, hogy – finoman szólva – valami kedvezőtlen fog jönni, talán még láthatatlan, de már itt is van. Nem lehetett volna homályos megérzések körvonalazásába bocsátkozni előtte, mert volt neki teste, gömbölyű, a teljest, az egészet jelentő teste, és volt sűrű bajusza, sűrű szemöldöke, és száj, bajusz, szem, szemöldök együttállásából nem következett, amire én gondoltam, amit folyton éreztem, és amit – anélkül hogy tudta volna – mindig lecsitított bennem, az olykor rettegésig torzuló félelmet, hogy egyszer mégis. Inkább jókat nevtünk, az Urat az Úr házában, az ő borát a pincéjében dicsértük. S mire úgy tűnt, végre mindenki és minden a helyén van *ezen a legeslegjobb világon*, egyszerre derült ki: a diplomajtón lakat van, a pincelépcső beszakadt, se le, se fel.

És évek óta esőszagú a föld.

Kótai Béla

1945. január 2., Gyimesközéplek – 2014. június 17., Csíkszereda

JÓSÁGOS ÓRIÁS, NÉMASÁG

Toldi Miklósnak képzeltem, nem hősnek, de erősnek, hatalmasnak, kinek kezében nem a nehéz fa forog, mint csekély botocska, hanem a vas enged, simul, hajlik, aki tudja, más választása nincs: neki kell győznie mindennap az anyag fölött, hogy biztonságban legyen a hajléka, hajlékában a családja. Jóságos óriásnak láttam, akinek nagy keze alatt, kemény ökölcspapásainak inkább engedelmeskedett a masszív matéria, mint annyian azok közül, akiket szép szóval, szelíd tekintetével magához engedett.

Miközben szakadt róla a verejték, két kalapácsütés között szemüvegét megigazította, megpihent, cigarettára gyújtott. S míg szállt olcsó füstje, mint aki valami csak általa őrzött, a világ irányát megváltoztató nagy titokba fog beavatni, komoly kék szemével intett, félrevont, kezét vállamra tette, és... egy anekdotába kezdett, a csattanó hatását kívárta,

majd maga is rekedtes-köhögős kacagásban tört ki, mely az enyémet basszusként színezte-mélyítette, akárcsak a bor, mely a nap végén egy-egy történethez járt.

Késő este lett, mire elfogyott a meséje, és elfogyott a bor. Az estéből maradt a sötétség. Ültünk egymás mellett. Nem szólt. Nem szóltam. És egyszerre ez a kemény, üllökön edzett óriás felállt, és köszönés nélkül elindult. Nem tudom, merre: talán hazament, és nyugovóra tért, talán máshová, idegen ég alá.

A némasággal kettesben hagyott.

Köpe István

1945. március 5., Búdfalva – 2014. október 29., Csíksomlyó

SÍRKŐ, ÉGI SZESZ

Mint a Spoon River-i Richard Bone, életében sírköveket faragott. Faragott erkölcsös polgárnak és tisztességes úriasszonynak, papnak, ügyvédnek, tanárnak, gyárosnak, parasztnak, tolvajnak, latornak, kurvának. A halottakból élt, *hal, amelyik nem bolond*, sóhajtott, és kacagott. *A halottak csendesek, a halottak nem hazudnak. Mindegy, mit ír a sírkövön, tudják, többé nincs rang, cím, érdek, tudják, hogy mind egyformák. Csak az élők komédiáznak, mert nem értik az élet méltóságát, és nem tudják elfogadni a halál nyugalmát*, mondta komoran, derűsen. Majd egy szeles december végi estén maga is *munkaadóihoz*, kedves halottjaihoz tért, abban bízva, hogy elnézően mosolyognak majd, amiért halálukból fényes karriert épített, s hogy hálásan fogadják, amiért szeretett élő rokonaik kívánságát-hiúságát kielégítve, az ő földi maradvékuknak lakást készített.

Fehér haját még meglebbenti a szél, de hogy milyen lesz az ő csontjai hajléka, nem érdekli. Egyet legyint, felkacag, elfordul... Égi szeszek gyógyírjára vár.

Kósa Jenő

1931. szeptember 29., Csíkszentmihály – 2009. december 24.,
Csíkszereda

Hegedűs Imre János

APOKRIF LEGENDA FERIRŐL, A LEGYEKRŐL ÉS A MADARAKRÓL

*„Egy idő múlva a legyek megtalálták Simont...
Feketék voltak, opálosan zöldek, megszámlálhatatlan
seregekben ereszkedtek rá, szemben Simonnal
pedig a Legyek Ura hangtalanul vigyorgott a karón.”
(William Golding: A Legyek Ura)*

Úgy elszaporodtak a legyek az istállóban és a környéken, hogy Feri rászokott az éjszakai évésre. Sötétben a legyek nem látnak, nem zümmögnek, meglepik a plafont, abba kapaszkodnak, valamilyen tapadós korong lehet a lábukon, hogy nem esnek hanyatt, s csak akkor mozdulnak, ha virradni kezd. Irodaház lehetett az a lapos tetejű épület, ahová Feri behurcolkodott kicsi motyójával, amikor megérkezett, de olyan szűk, olyan alacsony volt a szoba, bizonyára raktárnak használták valaha, hogy nem kapott levegőt, ha nem nyitotta ki az ajtót, emiatt az istállókból hatalmas rajokban zúdultak be a legyek. Szürke legyek, zöld döglegyek és sok-sok házi légy.

A fal mellett vaságy állt, az ágy fejénél egy pléh éjjeli szekrény, az ablak előtt asztal, székkal. Ez volt minden bútora, Feri nagyon örült ennek, mert otthon az egykori kollektív gazdaság istállójában földre terített szalmán hált, s egy lópokróccal takarózott, de itt, magyarban, ahová a hollandus áthozta, ilyen nagyúr lett.

Kihúzta az éjjeliszekrény fiókját, kivette a takaróruhát, abból majszolta, csak úgy, tördelve, a kenyeret, s falt hozzá túrót, a hagymát harapta, mint az almát, s ha a szalonnát, a szalámit kívánta meg, akkor a csontnyelű bicskáját is kézbe vette, amit az apjától örökölt. Az öreg halálos ágyán adta át neki, addig nem tudott volna meglenni nélküle, mert reggeltől estig dőcögött az egyfogatos bivalyszekérrel a borvízforrástól a Városba, és vissza, társzekéren, korondi cserépkorsókban hordta a vizet, s a csatláson ülve szalonnázott, már amikor volt szalonnája.

Éjfél tájban szokott nagyokat korogni Feri gyomra, akkor kinyitotta az ajtót, és ha a hold is fölkelt a somogyi dombok mögül, igen-igen jól érezte magát. Nem ült az asztalkához, azt házi oltárnak használta, ha rájött az áhítat, a térdeire terített takaróruhából falatozott a sötétben vagy a félhomályban, nem zümmögtek feje körül a legyek, nem szálltak rá az ételére. Volt úgy, hogy ha nappal próbált enni, még a szájába is becsapódtak, amikor kitátotta, hogy befalja a bicska hegyére szúrt falatot, s ha netán nem rakott vissza mindent gondosan a fiókba, fekete, sűrű és méregzöld lett a kenyere, túrója, szalonnája.

Feri nagyon szerette az állatokat, csak a legyekkel volt ekkora haragban. Csapkodott maga körül, volt úgy, hogy levakarta az arcát, békés nyugalmát egyedül ez tudta megzavarni. És az egerek. Három macskát tartott, Kormost, Pufit és Rusnyát, azok gyéritették a rágcsálókat a házban s az istállóban, keveset adott nekik enni, ezért egész nap vadásztak a padláson, a széna- és szalmabálák között, a silógödörök körül. A tarkamacska későre szokott rá erre a szigorú egerdiétára, ezért az elején lesoványodott, a szőre is hullni kezdett, ezért nevezte el Rusnyának. Feri akkora lyukat vésett a falba, hogy azon ki s be tudtak járni a macskák, kicsi ajtócska is volt abban, amelyik mindkét irányba lengett. Éjszaka, ha már kifáradt Kormos, Pufi és Rusnya a vadászatban, bebújtak a lyukon, Feri magához ölelte őket, s amikor elkezdtek dorombolni, ő is énekelt, halkán, áhítattal, rendszerint azt, hogy: „*Angyaloknak királynéja....*”

De nem a macskák miatt tartotta s fizette őt a hollandus. A borjadzó tehenekekre kellett vigyázni nagyon, különösen, ha azok éjszaka kezdtek elleni. Voltak a faluból is állatgondozók, három férfi és két nő, de egyikük sem volt hajlandó az éjszakákat a bűdös istállóban tölteni, reggel kijöttek, etettek, itattak, vízipuskával kimosták a tehéntrágyát a lefolyón keresztül, silót, lucernát hordtak be, géppel megfejték a tehenekeket, s mentek haza. Még ebédszünetük is volt, délután egy és három között élő lelket, Ferin kívül, nem lehetett látni a dombtetőn. Valamikor ezek az épületek is kollektív istállók voltak, de az itteniek tévesz istállót mondanak. A hollandus megvásárolta azokat, följavította, s kezdte hordani a fajállatokat. Hatalmas kamionjával még Erdélybe is eljutott, ott a legolcsóbb a borjú, s egy ilyen útján hozta el Ferit, akit a polgármester ajánlott neki. Hol Bolond Ferinek, hol Koszorús Ferinek csúfolták a székely faluban, mert furcsán viselkedett, a kopasz

fejen tavasztól őszi virágkoszorút hordott, gyér szakála, bajusza megnőtt, égszínkéék szemei fölött, mint tolluseprűk, bozontos szemöldökei meredtek előre, de az állandó mosoly különös ragyogást kölcsönzött szép arcának, asszonyok mondták, ha nem lenne lökött, könnyen kapna feleséget is magának.

Valahonnan egy szürke színű köpenyt szerzett, az takarta el hiányos öltözetét, s akkor sem váltott ruhát, mert nem volt neki, amikor piroscsíkos asztalterítőt kötött egy rúdra, beállt a kereszthalja mögé, s pünkösdkor elzarándokolt Csíksomlyóra. Ezt minden évben megismételte, így már nemcsak a faluja, hanem az egész vidék Bolond Ferije lett. Azt mondta, hogy ő Szent Ferenc, tud beszélni az állatokkal, s álmában megjelenik neki a Szűzanya. De nem volt elmeháborodott, inkább okos bolond, és nagyon szorgalmas, elvégzett minden munkát, amit rábízta, beleállt kapálni a pityókatáblába, s addig vágta a földet, amíg nem szóltak neki, hogy elég.

Két történet keringett róla a faluban, voltak vének, akik állították, így született, mások esküdöztek, hogy a szomszéd leánykája, Joó Lidi ejtette a fejére, amikor csecsemő volt. Az anyja szülésben halt meg, s mivel az apja állandóan úton volt a bivalyával s a borvizes korsóival, Ferit a rokonok, szomszédok nevelték, úgy babáztak vele a süldő lányok, mintha rongyból vagy kóréból lett volna. Valami lehetett az apjával is, mert a járomfára, a bivaly füle mögé virágcsokrot kötött, ha nyílt az orgona s a jázmin.

Feri mindig énekelt. Nem bolondul, nem kelekótya módra, hanem szép, tenor hangon követte a gregorián dallamok hajlításait, s még misézett is az istálló sarkában, igaz, azt megtiltotta neki a plébános, azt mondta, vallásgyalázás, emiatt vasvillával verték meg a tehéngondozók. Ezt nem értette. Miért lenne vallásgyalázás, amikor a kis Jézuska istállóban született, ahol béke van, nyugalom, s egy szopósborjú bőgése éppen olyan szép, mint az orgona bűgása a templomban? Nagyon vallásos volt, nem szalasztott el egyetlen hajnali misét, egyetlen vecsernyét sem, ismert minden templomi éneket, úgy nyomkodta lábával az orgona fűjtatóját, mintha hozzánőtt volna a lába, ezt nem adta volna át senkinek a világon. Igaz, a liturgia szövegét kelekótyán darálta le, amikor az istállóban misézett, a latint vegyítette a magyarral, felborította a sorrendet, de az áhítata átforrósította a szavakat, hitte, hogy az Istenke nem tesz különbséget sem a népek, sem a nyelvek

között: Dominus vobiscum, *Et cum spiritum tuum, Emeljétek föl a lelketeket, Pax Domini, Vizsgáljuk meg lelkiismeretünket, Deo gratias, Gyónom a mindenható Istennek, Kegyelem nektek és békesség, Uram, irgalmazz! Krisztus, kegyelmezz! Az Úr legyen veletek...*

A dallam, az ének emelte ki ebből a zürzavarból, csengő tenorhangja úgy búgott a tágas istállóban, mint a szarvasoké a havason:

*Szent vagy, szent vagy, szent vagy,
Mindenség Ura, Istene,
Dicsőséged betölti a mennyet és a földet.
Hozsanna a magasságban.*

Két szenvedélye volt, egyik sem ismert határt: szerette az állatokat, főleg a madarakat, és imádta a zenét.

Szóval ezt a Bolond Ferit ajánlotta a polgármester a hollandusnak, miközben megrakták borjával a nagy kamiont. Nem kellett tolmács, a holland is csak amolyan magon kelt holland volt, a szülei, románul is jól beszélő svábok, Temesvárról települtek ki. Román volt hát a közvetítő nyelv, amelyen eladták Ferit, igaz, vele akadozott a társalgás, mert ő nem volt katona, ahol ragadt volna rá legalább néhány román szó, így semmit sem értett abból, amit a feje fölött döntöttek. De a polgármester elmondta neki, hogy jó kezekbe kerül Magyarországon, a Dunántúl egyik falujában kell éjszakai szolgálatot teljesíteni a holland istállójában, ahol sok a borjadzó tehén, és gyakori a káreset, s ő, mármint Feri, semmihez sem ért jobban, mint ehhez, eddig is itt élt az istállóban, mert senkije sincs, amióta meghalt az apja.

Feri Somogyban, az új hazájában hamar rájött, hogy az ő légyháborújában legnagyobb segítségére a fecskék vannak. Azok úgy csapódtak le az égből, mint a villám, s röptükben kapták el a legyeket. Fészkelni sem mentek távol, a három istállóépület eresze alatt, mint erdőben a keserűgombák, úgy sorakoztak a sárból rakott fészkek.

A vidéken nemigen volt agyag, homokos volt a talaj, mert valamikor idáig terjedt a Balaton vize, ezért gyakran hulltak le a fecskéfészkek. Feri erre költötte a hollandtól kapott pénz egy részét, megfogadott egy villanszerelőt a faluban, az lyukakat fúrt egész körben, a lyukakba rudacskákat dugtak, s azokra deszkákat helyeztek, amik éppen csak érintették a fészkek alját, így, ha le is vált valamelyik, nem zuhant le, ott, a körpárkányon tovább kotoltak a fecskék, s gondozták a fiókákat.

Még soha ilyen boldog nem volt! Az ő segítségével életben maradtak az ég madarai, úgy érezte, segítőtársa lett a Teremtőnek. Megfogott néha egy-egy tollas fiókát, csókolgatta, még a szájába is bedugta annak a fejét, s közben arra gondolt, de jó lett volna, ha Istenke madarakkal töltötte volna meg az édenkertet, és nem a kígyót szabadítja rá Ádámra és Évára. A madarak nem vitték volna bűnbe az embert.

Amikor semmilyen moccanást nem hallott az istállóban, amikor egy tehén sem jelezte nyögésekkel az ellést, ráállt a küszöbre, s beszélt a fecskékhez:

„Száguldjatok csak, száguldjatok, drága gyermekeim, hasítsátok a levegőt, mint az angyalok, szárnyaitok hegyével rajzoljátok az égre a mennyországot, az örök fény sugarait, Jeruzsálem olajfáit, az Istenke trónusát, amelynek számolya előtt a Szűzanya ül. Költözzön szívetekbe a Szentlélek, hogy ne tudjanak oktalan állatoknak nevezni titeket a tudatlan emberek. Istenke szeret titeket, nagyon szeret, testetekre fényes palástot szabott, torkotokba aranytrombitát dugott, de vigyázzatok, alázatra int a fekete palást, és csak az Úr dicséretét szolgálhatja az aranytrombita. Nincs más feladatunk a földön, csak a szolgálat. Nehogy megszállja lelketeket az elbizakodottság! Minél nagyobb az áldás rajtatok, annál mélyebbre hajszátok a fejeteket, ha éjszakára visszatértek a fészkekbe szunnyadozni. És én este-reggel imádkozom, bocsássa meg nektek, hogy pusztítjátok a legyeket, ők is Istenke alkotásai, de szent hitem szerint erre a célra teremtette ezeket a fajtalan állatokat az Úr, tápláléknak szánta nektek, hogy tudjátok felnevelni szépségesen szép, kerekfejű, gombszemű fiókáitokat.”

Ritkán járt le a faluba. Amikor megérkezett a hollandussal, azt mondták, jött egy bolond román, ezzel ő nem törődött, az háborította fel, hogy több új ház eszterhéja alá színes szalagokat ragasztottak, hogy ne tudjanak fészket rakni a fecskék. Hatalmas indulat lobbant Feriben emiatt, de nem átkozta meg a házak gazdáit, inkább kérte Istenkét, bocsássa meg öneki ezt a haragot, indulatot, még az asztalkán végzett miseszolgálatába is beleszötte a színes pántlikákat, az emberek elvetemültségét, a saját bűnbánatát s a legszebb madár, a fecske dicséretét.

A borjadzó tehénekhez is szép beszédeket intézett, ha egyedül volt az istállóban. Isten uja nyomát látta a szaporulatban, sokszor hallotta még otthon a plébánostól a Szentírás szavait: *„Szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek be a tenger vizeit; a madár is sokasodjék a földön.”*

Nem tudott írni, olvasni, soha nem járt iskolába, de az a sok száz prédikáció, ima, könyörgés, amit a templomban hallgatott, úgy vette körül, mint a virágkoszorú a fejét, feldíszítette, elválasztotta a földi bűnöktől, főleg a gonoszságtól. Lelkében örök jószág lakozott, s mivel éppen a madarakat említi az Írás, azokat szerette teljes szívéből-lelkéből, ők a levegőégben megmaradnak tisztáknak, mint a mennyben az angyalok.

Elléskor, ha megjelent a borjú első két patája és az orra, gyöngéden megfogta, húzta, s amikor kipottyant az odakészített tiszta szalmára, mindig hálát rebegett az Úrhoz. Az anyja fejéhez vitte az újszülöttet, hogy nyalja tisztára, eltávolította a méhlepényt, s aztán támogatta, emelte a rogyadozó borjút, hogy tudjon szopni. Saját gyermekének érezte, és megcsókolta a rózsaszínű, nedves orrát. Tejtestvér volt mindenikkel, korlátlan mennyiséget ihatott a frissen fejt, habzó tejből.

Ilyenkor mindig leesett a fejről a virágkoszorú, s meg kellett indulni, hogy másikat szerezzen. Ahogy teltek az évek, ez lett egyik nagy gondja. Ugyanabban a domboldalban volt a temetőkert, ahol az istállók, a sírok között magas fű nőtt, onnan tépte a margarétát és a harangvirágot, csak akkor került bajba, amikor az önkormányzat emberei lekaszálták a temetőt, olyankor még a sírokról is lopott hol egy liliomot, hol egy-két szál őszirózsát, amiért a kicsi oltára előtt térdepelve hosszú, bűnbánó imákat rebegett az Úrhoz, s penitenciákat rótt magára.

Nyáron könnyű volt megfogni a koszorút. Vagy búzakalászt használt, vagy sást, máskor a nád leveleit, mert ingoványos, vizes rész is volt az aljban, három ágat font azokból, az ágak közé becsíptetett egy-egy szál virágot, a pipacsot is szerette a színe miatt, ilyen lehetett Jézuska vére, gondolta, de az hamar hervadt, lehullottak a szirmai, legtovább tartott a búzavirág és a katángkóró. Mindkettőt Istenke virágának nevezte, mert kék színük csakis onnan, a magasságos égből származhat. Ha semmi más nem akadt, még a kutyatej is megfelelt, abból gyönyörű sárga koszorú lett, de a szárból kifolyó lé, mint Krisztus véres könnyei, végigfolytak az arcán.

Papp Erzsinek, az egyik tehéngondozó asszonynak esett meg a szíve rajta, odament, s egy kendővel letörülgette a kutyatejet Feri arcáról. Másnap hozott neki tiszta inget, nadrágot, alsóneműt, mert ő szégyellte, hogy a régiből itt-ott kilátszott a Feri szemérme. Úgy köszönte meg, hogy összetett kézzel hajlongott, keresztet vetett Erzsire, s a kicsi oltára

előtt imába foglalta a jóságos asszony nevét, akit Veronikának nevezett.

Télen zöld volt a koszorúja. A temetőkert tele volt puszpáng bokrokkal, amit a gondozók bukszusnak neveztek – Feri nem ismerte ezt a szót –, az apjától kapott bicskával vékony ágakat vágott le, szalagot vásárolt a falu boltjában, és, mintha négyágú ostort fonna, tömött koszorút kötött. Ha nagyon hideg volt, a bundasapkájára húzta rá, emiatt szomorú volt, mert nem érintette meg a fejét és a homlokát, így nem hasonlított azokra a glóriás szentekre, akiket a templomok oltárain látott.

A telet úgy gyászolta, mintha az anyja halt volna meg. Elmentek a fecskék, elmentek a gólyák, elmentek a gyertyánmadarak. Ő úgy tanulta, úgy hallotta otthon, a Hargita aljában, hogy gyertyánmadarak, de az itteniek azt mondják, gyurgyalagok, Ferinek gondot okozott ez a nehéz szó, s nem is találta szépnek, nem illett ahhoz a sokszínű köntöshöz, amit Istenke szabott nekik.

Tavasszal leült a küszöbre, sóvárogva nézett dél-nyugat felé, s várta vissza kedves madarait. Szomorú és boldogtalan volt nélkülük, mogorván járt-kelt, még a macskáit sem engedte föl az ágyába, csak akkor enyhült meg a tekintete, amikor meglátta az első gólyahírt, arról tudta, hamarosan csicsérgésre ébred reggel, gurgulázás búcsúztatja Istenke szent napját estefelé, s délidőben, amikor harangoznak, a faluból felhallatszik a gólyapár kelepelése.

Ezzel állt helyre a világ rendje. A madarak nélkül csonkának érezte a világot, hiányosnak a teremtést. Amikor az első gurgulázó gyertyánmadár raj felcsapott az égre, Feri kifutott az istállók mögötti dombtetőre, s onnan kiáltotta a magasba imáját:

„Istenke! Vedd gondjaidba ezeket a csodálatos szárnyasokat! Olyan dús, olyan gazdag legyen a kegyelmed, mint amilyen színes az ő köntösük. Bizonyára mókás kedvedben voltál, amikor teremtetted őket, rájuk hímezted a virágos rétek színeit, a kékeszöldet, az aranyárgát, a gesztenyebarnát, a feketét, a bordópirosat. Tudjad, Istenke, hogy a fiókák etetése bajba sodorja őket. Mindenható vagy, ezért a mi gyarló emberi beszédünk nélkül is meg tudod tanítani madárkaidat arra, ne bántsák a méhecskéket, mert emiatt dühösesek rájuk az emberek, emiatt rombolják ásókkal, kapákkal a domboldalba fűrt lyukakat, pusztítják el a fészkeket. Különös az ő beszédük, gurgulázásnak hangzik, de nincs a földön olyan hang, amelyik ne a te

dicséretedet zengené. Áldott nevedet magasztalják a pacsirták, azt trillázza a fülemile, a sárgarigó, azt huhogja a bagoly, még a verebek éktelen csiripeléséből is kihallom az alleluját. Legyél áldott, Istenke, amiért megajándékoztál minket a madarakkal, ők kötik össze a mennyet a földdel.”

Tökéletes volt Feri világa, boldoggá tették a madarak, a borjak, a szép szemű tehenek, egyedül a templomi áhítat hiányzott az életéből. Fölrémlett az elhagyott hazájának minden szép emléke, a tömjénfüst, az úrfelmutatás, az orgona hangja, a sok gregorián dallam. Többször látta az istálló küszöbén állva az andocsi búcsúra induló tömeget, oda zarándokoltak, ahová, valamikor rég, az égből leereszkedett a Szűzanya, az éjszakát fény ragyogta be, s angyali kórus dicsérte az Urat, de nem merte magára hagyni a borjadzó teheneket, belehalt volna, ha az ő mulasztása miatt megtapossa valamelyik fiatal, nyugtalan anyaállat az újszülöttet.

Minden héten megjelent az istállókban egy fehér köpenyes technikus, őt kérte meg Feri, hogy egyetlenegyszer gondoskodjanak helyettesről, mert szeretne elzarándokolni Andocsra, a híres búcsújáró helyre. Miklós, az állategészségügyi kirendelte az egyik tehenészt a búcsú napjára, ezzel akkora örömet szerzett Ferinek, hogy napokig aludni sem tudott, hallucinációi voltak, angyalokat látott, ezüst sugarakat, glóriás szenteket, akik csapatokba verődve meneteltek a fényes ég felé.

Amikor elérkezett a nagy esemény napja, beállt a legutolsó sor mögé, fejére margarétából és harangvirágból kötött koszorút, s egy hosszú bot végére kis oltárának fehér terítőjét kötötte.

A templomban nem ült le, tudta, elhúzódnának tőle az emberek, mert a teste, a ruhája átvette a széna, a szalma, a trágya, a szopósborjú szagát. Megállt leghátul a padok mögött, nekidőlt a falnak, s elakadó lélegzettel nézte a koronás, hosszú, színes ruhába felöltöztetett Szűzanyát, s karján a kisdedet. Hallotta a faluban, hogy Andocson öltöztetik a szobrot.

Ilyent még nem látott! A mezők, a kertek minden virágát ráhímezték az Istenanya köntösére: baltacim, zsálya, sarlófű, boglárka, liliom, viola, szegfű, tulipán, árvácska. Feri felnyúlt, megtapogatta fején a koszorút, és melegség öntötte el a szívét, érezte, Istennek tetsző életet él ő, személyes kapcsolata van az égiekkel, különösen az Istenanyával.

Alig hallott valamit a prédikációból, térdre rogyva, némán imádkozott a szertartás végéig.

Elsőnek távozott a templomból, s nem az országúton tért haza, ahol a keresztalja, hanem toronyiránt, hegyen-völgyön át, dombra föl, völgybe le, hatalmas napraforgótáblákon, búzaföldeken, erdőfoltokon vágott át, patakokon ugrott keresztül, tüskebokrok közé tévedt, lihegve kapaszkodott gyökerekbe, ágakba, vitte lelkében az áhítatot, s hajtotta őt az áhítat, alig bírt uralkodni magán, énekelt torkaszakadtából. Szűknek érezte a templomot, az utat, a falut, idegeneknek az embereket, végtelenségre vágyott, oda, ahol a csillagok ragyognak. Estefelé, mielőtt megérkezett volna kedves borjaihoz és fecskéihez az istállóba, megállt a szemközti hegy csúcsán, fölemelt kezekkel a lenyugvó Nap felé kiáltozta akadozó, meg-megbicsakló szavait:

„Istenke! Köszönjük neked a Napot!

Köszönjük a fényt, a harmatot, az esőt.

A gondolatot, az álmot, a mosolyt.

Te rejtőzöl a Napban, s a Nap benned lakik.

A Nap a te szemed, Istenke!

A Nap a te orcád, Istenke!

A Nap a te forró szíved, Istenke!

A Nap fáklya szent kezében.

Tűzmáglya, tűzgolyó, tűzcsóva.

Azzal izmosítod a madarak szárnyát.

Napraforgók tányérját csókolod.

Megnyitod a virágok kelyheit.

Hajnalban fölébreszted a fecskéket.

Felhők, szelek járását irányítod.

Este lecsukod a világ szemét.

Alleluja, alleluja, Napisten!”

Fáradtan érkezett haza. Ruhája lucskos volt az izzadságtól, de ő csak a lelke szárnyalását érezte, s ezzel a szárnyaló lélekkel aludt el. Azt álmodta, otthon van a nagy hegyek lábainál, a Nap nem az égen járja végtelen útját, hanem a dimbes-dombos földön bukdácsol, piros óriáslabda pattan csúcsról csúcsra, a fák ágai fölött himbálódzik, közeledik hozzá, égeti a testét.

Másnap délelőtt találtak rá a tehenészek. Az ajtaja nyitva volt, szája távta, feketéllett a legyektől, az arcát, homlokát is ellepték, koszorúján

az opálzöldek gyöngyként sorakoztak, csupán égszínkék szeme világitott, mint a túlvilág két örökmécse. Az orvos szerint éjfél tájban halhatott meg, valószínű, tüdőgyulladásban.

Közel volt a temető kert, annak a ravatalozójában nyújtóztatták ki. Temetésén csak a tehéngondozók, a pap és a kántor volt jelen. Eltűnt, elenyészett, a falu az igazi nevét sem tudta meg soha.

A hivatal még levelezett egy ideig, mert elhagyott hazájában kellett kiállítani a Feri halotti bizonyítványát, de az a polgármesterek dolga volt. A hollandus fizette a temetés költségeit, sírkövet, keresztfát nem állíttatott, azt felesleges cifraságnak tartotta.

Észrevétlenül tűnt el egy ember. Halála csendes volt, békés, akár az élete.

Nem változott semmi.

A Nap búvőkörében mereven keringtek a bolygók.

A Földön az életgyár változatlanul működött.

Borjak születtek. Sárgarigók trilláztak. Fecskék csicseregtek. Gyerlyánmadarak gurguláztak. Éjszaka bagoly kuvikolt. Rajokban szálltak a legyek.

Csak az elárvult három macska ült a vaságyon.

Kormos, Pufi és Rusnya.

Oláh András

KÉRDÉSEK

kusza kérdőjelek meredeznek felénk
s te mégis
újra és újra betolakszol
éjszakáimba
fölkavarva tetszhalott emlékeket

válaszokon töprengünk
pedig tudjuk
mi magunk vagyunk a kérdés
egy rosszul összeállított rejtvényben
aminek nincs megfejtése - - -

NÉLKÜLED

azt mondtad az életed nyitott könyv
csakhogy már nincs aki olvasni tudna belőle
igazságtalan voltam hozzád
nem maradt erő a rossz döntések
árkait eltorlaszolni... azóta is kínoznak
mindennapi fegyverletételeink
lázalmok gyötörnek mogorva hegek
és korán sötétedik mióta elvesztettelek

MÁSİK OLVASAT

fuldoklik a világ: fogytán a közelség
mesénket őrzőink akolba terelték
pogácsánk csontszáraz - globális cégjelzés -

mintha hamuba sült múltunkat szégyellnék
semmi sem ugyanaz mint ami régen volt
kihaltak a színek s a falu szégyenfolt
a latintanárok elfogytak hirtelen
több sebből vérzik már szándék és intelem
mások a szabályok mint rég a grundokon
a szabadság nyitott szívekben fuldokol
játszottunk erdőkben és árokpártokon
a zsíros kenyérhez jött néha egy pofon
tündérgertünk mára virtuális nyom lett
– a sárkánytojásból nem készülhet omlett –
ránk ragadt a fészbuk és még néhány kacat
de ez már új mese – vagy másik olvasat...

Abafáy-Deák Csillag

VIRÁGNYELV

Balláné kezdetben barátnőknek, ismerősöknek jósolt. Ennek hamar híre ment és néhány hónap múltán sor állt az ajtaja előtt. A konyhában alakított ki egy várószobát, tartott a szomszédok szájától. Amúgy is irigyelték férje miatt, Gerzson nem csak jóképű, de udvarias, segítőkész is, gyakran visz virágot feleségének, bevásárol. Ballánének semmire sincs gondja, csak a jóslásra, ami hozza a pénzt.

Balláné Tarot kártyából és feketekávézaccból jósolt. Szerelmi bánat, betegség, pénz. Megcsalások, hűtlen elhagyások, itt tévedhetetlen megállapításai voltak. Magának sose jósolt, így azt se tudhatta, nem is sejtette, hogy szeretett Gerzsonja egyik napról a másikra itt hagyja. Nem elhagyta Ballánét, azt el se lehetett képzelni. Férje a halált nem tudta elkerülni. Az utcán találtak rá egy téli délutánon, kezében vörös rózsákkal, élettelenül feküdt az aszfalton. Szegény Balláné ezután rá se bír nézni majd rózsára, súgtak össze a szomszédok. De Balláné mégis ránézett. Férje utolsó ajándékát, a rózsát, az íróasztalán üveglap alatt őrizte. Amikor odanézett, úgy érezte, férje mosolyog rá.

A kávézaccra azonban nem bírt ránézni, mert valószínű, ez okozta Gerzson halálát, sok kávéfőzött felesége kérésére, és fogyasztott is belőle, mértéktelenül. Azt azonban nem közölte feleségével, hogy szíve az utóbbi hónapokban sokat rendetlenkedett. Se cigi, se kávé, szóltam rá, mesélte az orvos Ballánének a temetés utáni toron. Én semmiről se tudtam, szipogott az özvegy, a kávézaccát se néztem meg. De volt még egy dolog, amiben mértékletességre intettem, tette hozzá az orvos, és Balláné kérdő tekintetét látva csak kacsintott egyet. Az asszony elpirult, majd felsóhajtott. Akkor tényleg a mértéktelen kávéfogyasztás okozta a halált.

Balláné hetekig nem fogadott senkit. Megtakarított pénze fogyóban volt, sokba került a temetés, a tor, a márvány sírkő. Újra fogadott klienseket. A negyvenes nő kisírt szemmel ült le Balláné elé: tudom, hogy megért engem, hallottam, most özvegyült meg, váratlanul. Én is így jártam, bár nem vagyok özvegy. Nem házasodtak össze? Dehogynem, az uram megvan, ott szuszog mellettem, ha akarom, ha nem, de

a drága Gyuszim tűnt el, egyik pillanatról a másikra. Akkor Gyuszi a szeretője? Dehogy, ennél bonyolultabb, egy éve tart a szerelmünk, most meg nem tudom, hol van. Azt szeretném megtudni, mikor jön vissza hozzám. Miért nem kérdi meg őt magát, ehhez nem kell jós, vagy írjon neki. Azt jósolja meg, hogy mikor tér vissza hozzám, csak ez érdekel.

Balláné megkeverte a kártyát. Emeljen, kétszer. Nem jó, bal kézzel kell. A nő megszeppenve kérdezte, miért bal kézzel? Mert az van közel a szívéhez. Balláné kirakta a kelta keresztet. Itt látok egy másik nőt, komolynak tűnik a dolog, nem nős ez a Gyuszi? Dehogy, mindig mondta, ő nem alkalmas arra, hogy egy nő szoknyája mellett üljön, kreativitásának kell a szabadság, azért is szeret engem, mert én nem telepedek rá. Azt mondja meg, mikor jön vissza hozzám. Balláné hallgatott.

Mondja, sokáig nem jön? Nem. A nő megkönnyebbülten sóhajtott fel. Nem, nem sokáig, hanem egyáltalán nem jön vissza, mert úgy tűnik, ez a férfi már nem él. Mit mond? Az én Gyuszim fantasztikus formában volt, minden reggel úszott, ha látta volna azt a napbarnította testét, és a figyelmesség, sose jött virág nélkül. Balláné szakította félbe, az én Gerzsonom is ilyen volt, leste minden szavamat, sose veszekedtünk, és a... A nő ingerülten szakította félbe, az utóbbi időben mi sajnos veszekedtük, én egyre türelmetlenebbül javasoltam, menjünk már el egy hosszú hétvégére a tengerpartra, de Gyuszi csak a hegyeket szereti. Miért nem ajánlotta fel a hétvégét a hegyekben?

Utolsó alkalommal is virággal jött, egy csokor sötétvörös rózsával. Még vízbe se tettem, elkezdtünk vitatkozni. Gyuszi nagyon indulatos lett, hadonászott az orrom előtt a virággal, én megfogtam a kezét és tépni kezdtem a rózsa szirmait. Gyuszi feje is vörös lett, majdnem olyan, mint a rózsáé, és verejtékezett, alig kapott levegőt. Ki akartam tépni a virágcsokrot a kezéből, de ő kitámolygott az ajtón, csak egy szál maradt a kezemben. Nem szaladhattam utána, mert egy szál fehéreneműben vártam rá, ahogy szoktam, mert ez Gyuszinak nagyon tetszett. Nem vesztegetjük az időt, Pannikám, mondta ilyenkor nevetve. Sokáig álltam ott kezemben a megtépdesett rózsaszállal, szeret, nem szeret, azt hittem, visszakullog és szent lesz a béke, de azóta semmi, de semmi hír felőle. A rózsaszirmokat lepréseltem, mindenüvé magammal hordom, megmutassam, talán segíthet a jóslásban. A nő kivett a táskájából egy díszkötésű noteszt és kinyitotta. Vércseppként világi-

tottak a fehér lapon a szirmok. Balláné az íróasztal felé nézett, Gerzson lepréselt rózsája most is ott volt. Alig lehetett észrevenni, hogy hiányzik néhány szirma. Összeseperte a kártyákat. Annyira reszketett a keze, hogy nem bírta begyömösözlni a lapokat a dobozába. A nő csak hebegett, nem lesz jóslás? Nem lesz, jöjjön velem. A temetőbe. Virágot nem viszünk.

Tatár Sándor
„PÁR”BESZÉD-RÉSZLET

[**Hang belülről**] Nem ölhetsz meg, én vagyok a jövőd!

- Ígérni mit tudsz?

[**Hb**] Minden nap feljön a Nap (rangrejtve még a borúsakon is), és minden este lenyugszik. Mindig lesznek vizek és utak. Felhők és ilyen-olyan csapadék. S alighanem még nagyon sokáig (amíg te húzod, addig minden bizonnyal) pázsitfűvek, lósóska, ecetfák, hangyák, természetek, piócák, békák és sok más hasonló.

- ??

[**Hb**] Látom, kevesled.

- Csodálsz?

[**Hb**] Egyfelől nem, másfelől nemcsak csodálom, de (és főként) helytelenítem is.

- Magadról beszélj, vaze. Azt mondtad, te vagy a jövőm, és erre hivatkozva mintegy védett állattá (mért nem mindjárt világörökség-gé?...) nyilvánítottad magad. Szerinted nem járna méz a madzagra?

[**Hb**] Méz nem, bocs. Viszont tudom, hogy attól, amit mondani tudnék, berágsz.

- Ogottogott. Csak nem azt mondanád, ha mernéd, hogy „Olyan vagyok/leszek, amilyenné alakítasz”?

[**Hb**] Mondtam, hogy vagy dühös leszel vagy szarkasztikus, netán mindkettő.

- Nyertél. Menj te a bűdös múltamba!

[**Hb**] Nana! Összetennéd te mind a négy vétagodat, ha abba a múltba visszaköltözhetnél.

- Hát; ha nem torkolt volna megint ide... De ne tégy úgy, mintha nem tudnád, melyik múltból beszélek.

[**Hb**] Arról, amely egyenesen következett abból, drága struccom, amit a „másikban”, a nem-bűdösben, elmulasztottál. Illetve (helyette) tettél.

- Szeretem, hogy ilyen okos vagy...

.....
Furtonfurt ilyesféleképp csevegünk. Ő fogy (nemigen látszik törődni velem; engem a tehetetlenség még az alapjáratos légszomjnal is jobban fojtogat), én most megálltam a fogyásban (nem tudom, ettől talán most

meg kéne nyugodnom vagy netán még örülnöm is neki; telhetetlen, hálátlan dög lehetek, amiért bosszankodom inkább. *Elfogyini* – csalafinta menekülési projekt lehetett volna...).

MEGVÁSÁROLT VÁTESZ ELSZÓLJA MAGÁT

Ma még a sötét bársony-ég,
de létünk rebben – buborék;
mindabból, mink van, mi marad?
Közönyös, szótlán sivatag-
ként nyel el majd, lásd, az idő
(pogány légy bár avagy hívő)
az idő árján elmerít,
kozmosz porral elvegyít
a vak, de örök Rendelés;
ne hidd, hogy azon lenne rés!
S ha hinnéd, folytat majd fiad,
lásd be, hogy éppen annyi vagy,
mit betöltél saját jogon,
kiskapu-leső vándorom!

Én láttam már az Alpokat
(a sorsom még mit tartogat?)
– de népet itten, boldogat
látnom a Végzet mikor ad?!
Csak botorkálunk fénytelen,
mint az elárult értelem,
mint kiket lép vár vagy gödör,
s bűn (vagy büntelenség!) gyötör.
Látom, mily csüggedt vagy, Jövő!
Nem ám, mint lelkes úttörő –
hisz már régi tapasztalat,
hogy egyre csak halasztanak,
mert sürgősebb hol ez, hol az:
kis érdek, nem nagy gondolat.
Ideál?! Bah! Csak torz vigyor,
amely előmlik bármikor

eszes, *felnőtt* ábrázaton
– belőlük' Hazám(?), államom(?).
Ha nincs jövő, hát van faszesz;
plakáton arc – Ki a fasz ez?!
Csak tartsa meg ígéretét
magának; itt csak tévedés
s lépremenés volt bármi hit
(örül, ki falhat párizsit)!

De lenne még a szerelem
(Gúnyolni azt nem engedem!) –
önként és egyenlő felek
egymás karjába dőljenek;
izzadjon kéz, vibrálj, gyomor;
ilyet – bár kín – ki káromol?!
Harcnak bár harc, de győzelem,
ha több lettem, mint ő nekem?!
Hogyha szolgál csak, eszközül,
úgy egyikünk sem üdvözül.
Mily rút az, durván dobni szét
combokat, tépni kombinét,
búzlón böfögni, részegen
– Nem az a cél, hogy szép legyen!?
(Bár nincs köztünk hamvas, naív,
s tán hübb nálunk a macskaszív,
míg élünk, kell romantika;
el nem lehet olvadnia!)

Arany örökség, drága lant!
édesíti, mi hátravan??
Mit dallhatok, balek-rokon,
ha züllik-ropog otthonom,
s fojtva zárul határa rám;
mórest tanít hazám, hazám(!) –
De álmaim én nem hagyom
füstként kiszállni ablakon,
és szűmben céloom lánggal ég
(az osztalék! az osztalék!)

Voloncs Attila

A DISZKOSZVETŐ HALÁLA

Bovezky aznap reggel Bécsbe indult, s olyan bosszús és nyugtalan volt a nap első perceiben, mintha máris sejtette volna, hogy sohasem fog odaérni. Majdhogynem sötét volt még, mikor ébredezni kezdett, s hiába próbálkozott visszaaludni, képtelen volt rá. Cukott szemmel, a lábával próbálta rendezgetni a nehéz paplant, s buzgó igyekezete közepette egy másik, puhább és melegebb testbe ütközött.

Maga sem tudta már, miért alszik közös ágyban a feleségével. Az éjszaka nyugtalan hánykolódása közben párnája egészen kicsúszott a feje alól, de arra már nem vette a fáradságot, hogy meg is igazítsa. Kierőszakolt magából egy ásítást, megfordult, meglepődött azon, hogy Ágnes is ébren van már.

Az asszony nem sokat aludt az éjjel, tán a tegnap esti, tán a tegnapelőtti veszekedés miatt zokogott egy sort. Most a baldachinos ágy mennyezetét bámulta, s közben a szobában tartózkodó mozdulatlan harmadik hálát adott azért, hogy kikandikál a takaró alól a lábfeje.

Tizennégy éve figyelte már őket. Közben a gyerekek is megnőttek, a nagyobbik fiú tizenegy esztendőes volt már, a kisebbik nyolc. Úgy hat éve vártak egy harmadik testvért is, de az asszony elvetélt. Jóllehet, az úrfiakat csak nagy ritkán látta (a nagyobbikat például már négy éve nem), azért számon tartotta az életkorukat, s megjegyzett róluk mindent, amit a pár a szeretkezések után elnyúlva osztottak meg egymással, még a boldog időkben.

Eteoklész – Bovezky báró nevezte el így őt – rá volt kényszerítve arra, hogy végignézze minden együttlétüket a nászéjszaka óta. Illetve, egy ideig csak az aktusok közben keletkező hangok élményében részesülhetett, mivel a pár eleinte nagy szemérmesen kizárólag sötétben és a függönyöket elhúzva végezte ezt a görögünk számára oly vágyott szertartást. Aztán kezdték egyre inkább kevésbé szégyellni magukat Eteoklész előtt, akit ezzel meglehetősen nehéz helyzetbe hoztak, ugyanis a hálószobában gyakran már fényes nappal is esemény zajlott: ekkor ismerkedett meg Eteoklész a meztelen női test látványá-

val és a gyötrő féltékenység érzésével egyaránt. De semmit sem tehetett, még a fejét sem fordíthatta el: mindenestől fogoly volt.

Találgathatnánk, kettejük közül kit gyűlölt jobban: a bárót, aki tizennégy éve fogságban tartja és megalázza őt, vagy szerelmének tárgyát, aki időről időre kezeskedik róla, hogy véletlenül se csituljanak el érzelmei. A szeszélyes és szabadságszerető görög léleknek valóságos pokol volt a földi létezők világa. Szenvedése csak egyszer enyhült az évek során, amikor három hétig nem az ágy irányába nézett a tekintete. Ugyanis főnemesi rang ide vagy oda, Ágnes maga takarította a hálószobát, s ennél fogva Eteoklész tisztogatása is az ő dolga volt. Egy hibájának köszönhetően Eteoklész három teljes héten keresztül kibámulhatott a szabályos, klasszicista ízlésű kertbe. Persze a következő takarítás után már újra a megszokott irányba nézett.

Aznap reggel is kénytelen volt az ágyat figyelni, amelyen Bovezky végül feladta a küzdelmet és csalódottan tudomásul vette, hogy felébredt. A szokottnál is rosszabb kedve volt. Az utóbbi években nem csak a kezdetben oly boldog házassága romlott meg, de a birtok jövedelmei is alaposan megcsappantak. Bovezky katona volt, nem értett a gazdálkodáshoz. Az igazság az, hogy a katonáskodáshoz sem konyított valami sokat, csak éppen annyit, amennyi egy tábori orvosnak feltétlenül szükséges.

Az elejétől a végéig húzta le a hétéves háborút, Berlin megsarcolásakor ő irányította a sereg kevéske sebesültjének ellátását, s erre menthetetlenül büszke volt egész életében, jóllehet, katonai érdemeit tekintve ennyivel maradt. Századosként szerelt le hatvanháromban, átkozva a kétfejű sast, amiért báró létére nem lett belőle legalább őrnagy. Attól fogva egészen kurucos életet igyekezett élni, öltözködésében Thökölyt, bajuszviseletében Rákóczit imitálta, és sejtése sem volt róla, hogy még aznap éjjel Bottyánná válik.

Hanem ezúttal mégis Bécsbe igyekezett, ahogy azt már tegnap elhatározta, amint meghallotta a nagy hírt, mely négy egybefüggő évtizedet zárt le: Mária Terézia halott. S hát persze, hogy akinek egy csöppnyi esze van, az máris futván fut az udvarba, hódolni a nagyságos József császár előtt, aki meghatározatlan ideig kalapban kíván egyúttal magyar király is lenni.

Dühös gyorsasággal kapkodta magára a ruhadarabokat, s közben háromszor-négyszer is a feleségére pillantott. Az egyszer sem nézett

rá, csak felfelé bámult szakadatlan. Bovezky magában fújtatott, majd a mellkasába mart a régóta táplált s a közelmúltban egyre inkább megalapozottnak tűnő gyanú. Ezután váratlanul megnyugodott. Neki a mai napra kész terve van. Akármi történjen, ma fény derül az igazságra.

Nem mosakodott, hiszen azt majd Bécsben is lehet. Mikor végzett az öltözködéssel, Eteoklész szeme közé bámult. Egy hosszúra nyúlt pillanatig nézte mozdulatlanságra kárhoztatott rabját, majd még egyszer, utoljára Ágnesre pillantott, s fölényes ábrázattal, lassú léptekkel, köszönés nélkül kísétált.

Ágnes nem mozdult az ajtó csukódására, s akkor sem kelt fel, amikor lassan elhaltak férje cselédeknek odavakkantott, távoli és kurta utasításai. Csak akkor élénkült meg, amikor az udvarról patadobogás és kocsizörgés zaja szűrődött be. Amint e hangok is eltávolodtak, legelébb a hasára fordult, s macskásan nyújtózkodott, jó sokáig.

Aztán felkelt s levetette hálóruháját. Nem zavarta a szoba reggeli hűvöse, s ezért Eteoklész kimondhatatlanul hálás volt. Harmincesztendő volt már, tizenöt évvel fiatalabb a férjénél. Ha Eteoklész elég nőt látott volna életében, talán nem is tartotta volna különösebben szépek. Az arca legalábbis Bovezky báró saját bevallása szerint sem igen múlta felül az unalmas átlagot. Szőkésbarna haja volt, magas homloka, kedves, barna szemei. Bőrén korához képest meglepően sok, apró pattanás sorakozott, melyet a külvilág elől sok púderrel fedett el, de Bovezky Kálmán és Eteoklész tudták a titkát.

A teste sem az a tizenhat éves menyasszonytest volt már, amit Eteoklész először megpillantott annak idején. Kissé meghízott, s a szoros fűzők egyre jobban kínozták a fényes összejöveteleken, vármegyeházi bálokon. Hanem azért aznap mindketten kedvüket lelték a látványban. Ágnes a tágas szoba hatalmas tükre elé lépett, ide-oda fordult, nézegette magát, lágyan megmarkolta a melleit, a fenekét, úgy látszott, elégedett.

Eteoklész imádta ezeket a pillanatokat, azt is mondhatnánk, kizárólag értük élt – nem mintha bármiféle joga lett volna rendelkezni saját élete fölött. Ilyenkor kettesben volt Ágnessel, s közösen merültek el a nő szépségében, úgy érezte, hogy az asszony élvezi a társaságát, abba a hitbe ringatta magát, hogy amaz neki mutogatja a hajlatait, úgy

okoskodott, hogy ez is egyfajta hűtlenség, igen, a báróné tulajdonképpen megcsalja vele a férjét.

Ágnes aznap reggel különösen sokáig nézte magát a tükörben, persze előbb-utóbb ez a csoda is véget kellett hogy érjen. Ennek ellenére Eteoklész elégedett volt: testét, ha lehet, még inkább beleerőszakolta abba a kissé kicsavarodott mozdulatba, amelyet évek óta rákényszerítettek. Úgy érezte, soha nem vette fel még ilyen szépen a rá kiszabott örökös pozíciót. Ezzel hálálta meg szerelme kedvességét.

Ágnes csak keveset szépítkezett, ráérősen öltözködött, de annál gyorsabban hagyta el a szobát. Eteoklész nem létező szíve normális ütemben kezdett verni.

Az asszony úgy másfél óra múlva tért vissza. Eteoklész tudta, mi következik, s már a gondolatba is beleborzongott. Jól sejtette, Ágnes takarítani kezdett. Ezt is nagy nyugalommal, s meg kell hagyni, roppant alaposan végezte. Szokás szerint Eteoklészt hagyta legutoljára. Egy száraz, mindazonáltal nagyon kellemes tapintású portörölővel szokta őt letörölgetni, Eteoklész nem tudta, milyen anyagból lehet.

A görög életében a takarítás volt a legszebb és egyben legkínzóbb esemény. Időben egészen rövid, a végtelenségig izgató, azonban soha nem hozott kielégülést, csak a forró győtrelem maradt utána, hosszú napokig, Ágnes léhább időszakában egész hetekig. Aztán megint eljött a vágyott alkalom, megint ugyanúgy zajlott le, s folytatódott az egész ördögi kör, mely Eteoklész szerelmét mindig akkor lobbantotta újabb és újabb lángra, mikor a mozdulatlan rab szívének tüze éppen kialudt volna.

Eteoklész bizonyára roppant csalódott lett volna, ha tudja, hogy az asszony számára korántsem annyira ceremoniális dolog ez, mint amennyire ő annak érzi. A fogoly beleborzongott, amikor a kendő megérintette a feje búbját, végigtörölgette az arcát, s ő a szöveten keresztül érezte a báróné kezének melegét, bőrének finomságát, az ujjak kellemes rugalmasságát. Az asszony érintése végigszánkózott a nyakán, a kendő eljutott izmos felsőtestének minden apró gödröcskéjébe. Eteoklész megfeszült, mikor az ágyéka következett.

Ágnes a takarítás végeztével újra kiment. Közben a szoba elsötétedt, Eteoklész úgy sejtette, odakint beborult az ég.

Az asszony csak ebéd után tért vissza, ezúttal már nagy igyekezettel, s a nyomában érkező cselédlányt is egyre sürgette. Eteoklész ismerte

a lányt. Mivel a báróné sohasem tűrte volna el, hogy másvalaki takarítsa a szobát, Ibolya csak nagy ritkán járt be ide, többnyire csak akkor, ha segítenie kellett az úrnő elkészülésében.

Most is így történt. A mosakodás valószínűleg már lezajlott, Eteoklész legalábbis erre következtetett az Ágnes érkezésekor a szobában szétterjedő, számára egészen édeninek tűnő illatokból. Hanem a könnyű, ugyanakkor méltóságteljes lila ruhát csak most segítette fel rá Ibolya, a fűzőket Ágnes parancsára szorosra húzta, a hajával pedig tán egy órát is elbíbelődött, s ez idő alatt az úrnő végig sürgette. Közben kintről távoli dörgések hallatszottak.

Ki látott már ilyen időt decemberben, nagyságos asszonyom? Hiszen havaznia kellene már, de odakint nyári vihar készül!

Ágnes nem méltatta válaszra a cselédlányt, neki egészen máshol járt az esze. Éppen végeztek, amikor kintről az erős szélzúgás és a fák ágainak recsegés-ropogása mellett közeledő kocsizörgést hallott Eteoklész. Az ő érzékei finomabbak voltak, a nők nála jóval később vették észre a zajt. Ágnes izgatottan pattant fel, kirohant a szobából, nyomában a cselédlány.

Eteoklész felidézte emlékeit a kertről. A kocsi most halad végig a kövekkel kirakott széles ösvényen, s mikor a kastély elé ér, megkerüli a már nem működő szökőkutat, melynek közepén, kis márványemelőnyen csücsül egy életnagyságú Aphrodité. Még azokban az időkben került oda, amikor az úr labancosan klasszicista ízlésű volt. Ezután az ifjú Móric úrfi leugrik a kocsiról, az tovazörög, ő pedig magabiztos, katonás léptekkel felmegy a bejárathoz vezető lépcsőn.

Jó másfél órát töltöttek a szalonban, s közben Eteoklészt egyre inkább elöntötte a düh. Tudta, hogy hamarosan belépnek a szobába, szerette volna, ha arra az időre valamilyen ismeretlen erő az ablak felé fordítja őt, hogy a vihart nézhesse, mint söpri meg istenesen a régóta gondozatlan kertet.

Amaz egyébként egészen nagyszabású előkészületeket végzett magának. Eteoklész jó füllel vette biztosra, hogy az eső még mindig nem eredt el, hanem a szél egyre erősebben fúj és a villámlások és dörgések egyre gyakoribbak, egyre erősebbek.

Móric Ágnes másodfokú unokatestvére volt, s ők könnyelműen úgy hitték, hogy ezzel mindenféle gyanakvást elcsitítanak. Arról, hogy a huszonkét esztendő fiatalember kizárólag a férj távollétében történő

látogatásai rendszerint a hálósobában érnek véget, kettejükön kívül csakis Ibolya és Eteoklész tudott.

Lépések hallatszottak. Eteoklész arca semmiféle érzelmet nem tükrözött, csak a tökéletes testtartásra figyelt, miközben kinyílt az ajtó. Késő délután volt már és decemberi sötétség, de ki tudta venni a belépő alakok körvonalait. Móricz rendkívül magas, büszke tartású, de apró dolgokban meglehetősen ügyetlen fiú volt, ez már az elmúlt három alkalommal is kiderült. Eteoklész izmai megfeszültek. Ez az erkölcstelen asszony csak néhány órája csalta meg vele a férjét, s lám, most megcsalja Eteoklészt egy másik férfival, ezzel a még alig pelyhedző állú legénnyel, aki olyannyira ügyetlenül bánik a karddal, hogy nem vették be a királynő testőrségébe. Hanem azért büszkén viseli a fegyvert, amelyet most remegő kézzel leoldott, s hüvelyével együtt a padlóra ejtett.

Kint eleredt az eső, s miközben Móric hosszasán bajlódott Ágnes fűzőjével, Eteoklész neszeket hallott az ajtó elől. A legutóbbi alkalommal is úgy észlelte, hogy valaki ott van és beles a kulcslyukon. Különös érzés volt. Eteoklész zavart érzett amiatt, hogy ezúttal nem csak ő figyel meg egy szeretkezést, hanem egy titokzatos másik is az ajtó túloldalán, s bizony, ezáltal Eteoklészt is megfigyeli valaki.

Tán Ibolya volna az? Az előző esetnél is órá gyanakodott. Sohasem derült ki számára a titok, fejét nem tudta másfele fordítani, így ezúttal is a vágy és az undor elegyével meredt az ágy és a sóhajok irányába. S bár maga előtt is szégyellte aényt, bizony nagy izgalommal várta az újabb és újabb villámokat, melyek egy-egy pillanatra bevilágították a szobát és láthatóvá tették az asszony testét, rajta a nyúlánk férfival.

A kinti leskelődő néhány perc múlva eltűnt, s mire elállt az eső s elvonult a vihar, a rokonok kielégülten és álmosan terültek el az ágyon. Eteoklész hosszú órákon át örködött az éjszakában. A szoba csendjét csak Móric ütemes horkolása törte meg.

Teljesen sötét volt még, a hajnal semmiféle jelét sem adta annak, hogy valaha is eljön, mikor robajt hallott a kapu felől. Sebes lódobogás, szapora ostorpattogás, ismerős kocsizörgés. A zajra csak Móricz riadt föl egy pillanatra, de balga módon csak fordult egyet az asszony mellett, s horkolt tovább. Az igazak álmát alvó Ágnes csak a bejárati ajtó döntésére ébredt fel. Felrázta a fiút.

Lépések közeledtek. Móric hevesen kiugrott az ágyból, s riadtan megállt a szoba közepén. Az utolsó pillanatban kitapogatta a padlón a kardját és érte nyúlt.

Bovezky belépett a hálósobába. Kintről hideg levegő érkezett és gyér fény szűrődött be, de a sötétséghez szokott szemnek ez is elég volt. Móric tétován előhúzta kardját a hüvelyéből, az asszony az ágyban reszketett, Eteoklész a tőle megszokott közömbös ábrázattal nézte őt.

Rövid párbaj következett. Móric kihasználta, hogy ő néhány pillanatilg élesebben lát, mint a sötét szobába belépő férj, és hevesen annak arca felé dőft. Bovezky nem tudta kivédeni, a kard egy Eteoklész számára hátborzongató hang kíséretében kiszúrta bal szemét. A báró még csak hátra sem tántorodott: óriásit üvöltött, de nem kapott a szeméhez, hanem vicsorogva visszatámadott.

Néhány pillanat volt az egész. Hörögve-fújtatva ütötte félre a rémült ifjú kardját és egymás után hatszor, tán nyolcszor is hasba szúrta. Az asszony kiugrott az ágyból, s ösztönösen a szekrényen elhelyezett kicsiny szobor után nyúlt. Móric már régen lerogyott a földre, teljesen harcképtelenül terült el, vére ott áradt a padlón, de Bovezky még mindig döfködté, egyre növekvő élvezettel.

Csak nagy sokára emelte fel megmaradt fél szemének tekintetét. Ekkor már röpült is feléje Mürón Diszkoszvetőjének másolata. A szobor a halántékán találta el, nagyot koppant rajta, a kezéből kicsúszott a kard, ő maga lerogyott. Mellette a diszkoszvető apró darabokban terült el. Tán már a báró fején, tán csak a padlón tört darabokra.

Ágnes nem tudta már, mikor és hogyan ült vissza az ágyra. Ismét lépések hallatszottak kintről. Valaki megállt az ajtó előtt, nem mert belépni. Ágnes nem sírt. Némán figyelte a lábai előtt elterülő három halottat.

Ady András
DOLCE ET...

Carpe diem lenne ám,
csónakban ülni behunyt
szemmel, nem hozzáérni
a ladikszélhez könyökkel,
nem tudni róla, az evező,
a kormánylapát hol van,
s nem tudni főleg, hol az
orr vagy a tat... carpe diem
lenne, bizony, mert nem
számít a lélekvesztő, avagy
a part halad, s merre van az
előre, a hátra: csak ülni
valaminek a valahová
vivő folyamában.

KICSIT HOGYISMONDJAM

Szenvedélyesen szeretem a hibáim,
mert olyan jók, és mert az enyémekek,
és amiért enyémekek, azért jók, érted?
Ebből nem sok kiút van, én nem
is keresem, ne kutasd Te sem, nincs
nekik ilyen... csak azzal tudsz segíteni,
ha kimondod: szenvedélyesen szeretem
a hibáid, mert a tiédek, s mert ugyanazokat
enyémekeknek érzem!

GYERE CSAK!

Nem lenne jó hegymászó, s nem,
dehogy azért, mert a hasa elnyomja
a sziklától s így nem kapaszkodhat, nem halad, ugyan!
Itt az a baj, kérem, hogy az istennek
sem akarja elhinni, hogy ha felér,
az nem old meg semmit:
fennebb mindig egy
újabb csúcs,
s ha már
az sem,
hát a lefelé, az
kurvára megmarad.

MOST MILYEN?

Olyan gyermekkor az, hogy
becsúszott egykor a boldogság
keresése, s azóta nem enged, hét-
éves elsősként, azzal a lánnyal a papás-
mamásban úgy elveszett valami, hogy
boldogsággá deklaráltam, keresem, és nem
lelem, keres engem, s engedném, hogy megleljen,
de milyen gyermekkor ez, kérem?

Horváth Benji
ANARCHY IN THE MARKET

vettem egy Martenset 30 ronért
2007-ben amikor hajnalban a nagy vásárban
összebalhértünk a polgármesterrel
megráncigálta a 17 éves csajtesónkat
mert rossz helyen ültünk a boltja előtt
mi visszaráncigáltuk a csajtesó leköpte
vagy nem köpte le már mindegy
aztán a rendőrség előtt ittuk a szar kávé
szorra vették az ujjlenyomatunkat
kérdéztettek hülyeségeket
próbáltak megfogni valamivel

előző évben ugyanott elvágta a filmet
a kocsmában összeveszttem a tesóval
éjszaka volt indultak valami erdei buliba
én leültem a vándorcigányok tűzéhez
és kiöntöttem a szívemet
adtak cujkát és takarót
aztán kiálltam stoppolni
felvettek valami buzgó fiatal
székely keresztyének
és kiöntöttem a szívemet
ők bólogattak hogy megértenek
feleútig térítettek
feleúton elvágta a filmet
félébredtem hogy állok egy taxinál
beültem és elvágta a filmet

akkoriban gyűjtöttük a büntetéseket
közterületen ivás huzogzás
jegy nélkül utazás a vonaton
és a haragos életre minden sarkon
leselkedő verekedések

a tesó egy időben kapott egyet
minden második héten amikor feljött

hazafele tartottunk Los Pogosról
kezünkben egy-egy flakon sörrel
dzsekit cseréltünk rajtam a fekete bomber
hátán a *PÁNX NOT DED*-del
és a felvarrt vén öreggel
ahogy piercinges nyelvét kidugva
mankókat a magasba emel
a tesón az apámtól örökölt szürke bőr
a szögecsekkel
hátán csúf pirossal a *RÁNCSID*

a Martensemben
felmásztam egy kocsitetejére
ordítottuk hogy *PATRULA SUGE PULA!*¹
ANTIFA HOOLIGANS!
és *UN-DIS-TRUC-TA-BLE!*

aszittem viccel mikor a tesó
szólt hogy jönnek
még tapostam kettőt a kocsitetőn
a Martensemme
és egymás után tízszer kellett
ujjlenyomatot vegyenek
folyton elmozdult
annyira esett szét a vékony állat
részeg testem
nem akart részesülni a brandben

azóta sokszor elvágta a filmet
amikor a mankókat a magasba emelem
és kinyújtom a nyelvem
azóta is hordom azt az ütött-kopott
egy számmal nagyobb
és kétszer átfestett
Martensem

1 A zsaru szopjon faszt

Dávid Gyula

DOMOKOS GÉZA EMLÉKEZETE

Május 18-án lenne 90 éves. Bizvást megérhette volna ezt a kort, mint ahogy megérték néhányan egykori nemzedéktársai, a „huszonnyolcasok” közül.

Bizonyára ebből az alkalomból is jelennek meg róla méltató írások, hiszen pályáján a romániai magyarság számára fontos intézmények gondját hordozta a vállán, és nem akárhogy. Én ez alkalommal nem az emlékezések számát akarom szaporítani, hanem felidézem a 60 éves Domokos Géza születésnapja közül történeteket – közreadva néhány dokumentumát azoknak az 1988-as éveknél, amikor egyébként ebben az országban már csak egy születésnap volt, amit viszont nagy felhajtással kellett ünnepelni. Vannak, akik még emlékeznek rá.

Az az idő volt ez, amikor születésének centenáriuma esztendejében még csak le sem volt szabad írni Kós Károly nevét, s amikor Domokos Géza köszöntésére csak a Hatalom által szigorúan megszabott korlátok között kerülhetett sor.

A nevezetes születésnap eseményeit fő vonalaiban az ünnepelt még azon frissiben rögzítette 1988-as naplójában, amely *Apályban* címmel 2004-ben nyomtatásban is megjelent. Nagyjából ismertek tehát a történetek – a háttér felvonultatása pedig elemző tanulmányt érdemel. Van azonban néhány dokumentum, amelyeket ezen az újabb évfordulón érdemesnek tartjuk kiemelni a feledésből.

A versek közül, amelyek az alkalomra születtek vagy ahhoz kötődnek, egyedül a Kányádi Sándoré jelent meg a budapesti *Új Tükör*ben, másik három verssel (*Gyülekezési szabadság*, *Tömegsír-vers*, *Egy öregember utolsó fohásza*) együtt. Balogh József versét az *Utunk* akarta közölni, de a Securitate egy telefonlehallgatási jelentés nyomán tudomást szerzett a szándékról, és közbelépésére a vers az *Utunk*ban nem jelent meg. Későbbi közléséről nincs tudományunk. Szövege, akárcsak Fábián Imre verse, a Domokos-hagyatékban őrződött meg.

Daniela Crăsnaru kézzel leírva, személyes ajándékként vitte el versét Domokos Gézáéknak, ez is a Domokos-hagyatékban maradt fenn (az átadás körülményeiről a Domokos-lakás telefonlehallgatási jelentései-

ben is szerepel az anyag). A költő ahhoz a nemzedékhez tartozott, amely a második Forrás-nemzedékkel egy időben lépett ki a nyilvánosság elé, s amelynek szélesebb körű megismertetéséhez a Kriterionnál magyar fordításban megjelent köteteik is hozzájárultak. *A babiloni oroslánok* című kötete Király László fordításában jelent meg 1985-ben.

A köszöntőlevelek sokaságából kettőt vettünk fel válogatásunkba: a Romániai Írók Szövetsége csak egy – a hivatalosság minden külső jegyét nélkülöző – levélben, alig néhány román író aláírásával köszöntötte alelnökét. Az aláírók között nem szerepel D. R. Popescu, az Írószövetség akkori elnöke, aki azokra a napokra moldvai kiszállásra ment.

A levél magyar fordítása:

Kedves Domokos Gézánk,

Ma, 1988. május 18-án, ezen a tökéletes tavaszi napon, amikor egy harmóniával teljes életkort betöltesz, engedd meg az alábbi egyszerű és őszinte sorok aláíróinak, hogy a továbbiakra nézve is még sok boldog évet, tökéletes egészséget, nagy sikereket kívánjunk alkotó, személyes és szakmai munkádban.

Biztosítunk arról, hogy csodáljuk a kortárs kultúránkat elhivatottan szolgáló férfit, a humanista értelmiségi fizikai és szellemi szépségét.

Hét esztendeje vagyunk együtt az Írószövetség „operatív” vezetésében és elismeréssel adózunk józan és érzékeny hozzájárulásodnak amelyet ennek az olyannyira komplex közintézmény jó előmenetele érdekében tanúsítottál.

Közeli barátunknak érzünk, testvéri öleléssel:

Traian Iancu, Constantin Ţoiu, Petre Sălcudeanu

(A többiek aláírását nem tudom azonosítani – D. Gy.)

A két oldalas kolozsvári Emléklap egyik oldalán Deák Ferencnek a születésnapjára köszöntők sorozatába beiktatott Domokos Géza-émléklapja szerepel, a másik oldalon, a köszöntő sorok alatt az aláírók: *Almási István, Bajor Andor, Bálint Tibor, Balla Zsófia, Balogh Edgár, Balogh F. András, Beke György, Benkő Samu, B. Nagy Margit, Csetri Elek, Dávid Gyula, Deák Ferenc, Egyed Ákos, Fodor Sándor, Egyed Péter, Imreh István, Imreh Sz. István, Jakó Zsigmond, Jenei Dezső, Kántor Lajos, Kányádi Sándor, Kerekes György, Király László, Kisgyörgy Réka, Kiss Jenő, ifj. Kós Károly, László Ferenc, Lászlóffy Aladár, Mózes Attila, Nagy*

Domokos Géza

HATVANÉVES

1988

Orsi Ferenc

Tisztelt Domokos Géza!

A Révi Általános Iskola tanulói vagyunk, Bihar megyében.

Nagy szeretettel és tisztelettel köszöntjük Önt születésnapja alkalmából, nemes, felelősségteljes munkájához erőt, egészséget kívánunk.

Tisztelettel arra kérjük, hogy irodalmi albumunk számára, melyben a romániai magyar írók, költők fényképét és hozzáánk írt sorait őrizzük, szíveskedjék pár sort írni.

Sok szeretettel: 22 tanuló aláírása.

IX. 118/3.

Plov. 1988. május 18.

Tisztelt Domokos Géza!

A Révi Általános Iskola tanulói vagyunk,
Bihar megyében.
Nagy szeretettel és tisztelettel köszöntjük Önt
születésnapja alkalmából, nemes, felelősségteljes munkájához
erőt, egészséget kívánunk.
Tisztelettel arra kérjük, hogy irodalmi
albumunk számára, melyben a romániai magyar írók,
költők fényképét, és hozzáánk írt sorait őrizzük, szíveskedjék
pár sort írni.

Sok szeretettel:

Balázs Attila	Kósa Annelina	Sépos Erka
Kegedlis Ilona	Móna Zsuzsanna	Sécsi Mária
Kasas Attila	Domokos Klára	Radányi Márton Ernő
Jelencz Mária	Molnár Géza József	Méhész Cecília János
Kósa Attila	Moson László	
Méhész Cecília János	Molnár Cecília Mária	
Méhész Cecília Zoltán	Samu Halom Mária, Erzsébet	
Pap Magdolna	Samu János	
Schneider János		
Székely Cecília Mária		

Hivatalos köszöntő írás a hazai sajtóban alig jelent meg: az *Utunkban* a Lászlóffy Aladáré (*Domokos Géza tündéri téglái*. Utunk, 1988/21.) *A Hétben* a botrányos körülmények között nem sokkal korábban eltávolított Huszár Sándor helyére ültetett főszerkesztő „huszonnyolc sor”-a, az is megosztva Domokos Géza és az *Előre* főszerkesztője, Szilágyi Dezső között. A *Brassói Lapok*, a *Hargita* ez alkalomra született írásai felső tiltásra az íróasztalfiókban rekedtek, ezeket (olykor már kiszedett állapotban, Domokos Géza kézírásos megjegyzésével) szintén a hagyatéék őrizte meg. A román sajtóban Al. Simion írt az alkalomra (*România Literară*. 1988. május 19.), ezt a cikket azonban – amint az a Domokos-dossziékban szereplő lehallgatási jegyzőkönyvekből kiderül – „odafent” alaposan meghúzták. „Közölték velem – mondja maga Al. Simion –, hogy túlságosan hosszú és elvszerűtlen.” És hogy amennyiben nem egyezik bele a húzásokba, törlik az egész cikket a lapból.

Persze a Securitate emberei ott szorgoskodtak, még a baráti vagy szűk munkatársi körben ünneplők körül is. Intézkedési tervek születtek már jó előre, megfigyelők lesték a bukaresti Magyar Nagykövetségen megszervezett hivatalos köszöntésre érkezőket, az Atena utcai házból ki-bemenő vendégeket, ügynökök hegyezték fülüket és ceruzájukat, szorongatták kezükben a fényképezőgépet, a filmfelvevőt. Ez utóbbiakból jó néhány, csatolva a jelentésekhez, Domokos Géza szekus-dossziéiban található.

MELLÉKLETEK

Fábián Imre

IDEOGRAMMÁK HITELEMRŐL

Domokos Gézának ajánlom

ÍGÉRET

fényt gyűjtsatok

fényt csontos legények

jelnek fölém reggelre

fejem alatt holt csillaggal didergtek

éjszakákon valaki jár itt

éjszakákon úgy mint a szél

látni nem lehet de érzem
földbe ásott parazsat hagy maga után

MIKOR ALSZOM

mikor alszom az égen szétfolyik
a Kölesér
békalencse-ház
vize térden felül alig ér
zöld halak úsznak velem
valahova délnek
házak felett a szárnyam szétterül
olyan jó
mindenkivel és egyedül
a hét nyolcadik napjába kóstolni

KÖRÖTTEM DERENGÉS

köldökzsinór végén az otthon
föld + őstenger + levegő + víz

szép-szép
menedék
jó-jó pergamenhéjú tojásban
csók hajó

de fullasztó ha nem lehet kitörni
de ölni tud ha megkövül
és fulladok és haldoklok
még az álmaim is kőben vannak

ELLENFÉNYBEN

láng ült a versemre
itt lakom
itt benne

télidőben
nyelvem öltögetem

a hitem kinek kell
kinek adjam
kölcsonbe végleg
karcolnék már
piros gyökér-mérget
a megdermedt világra

Fákért
fogam között zöld ággal
végezetül megvagyok
ezeket a fákat ismerem
az enyémeek
velük együtt az ég
nézz rájuk
s nézd a gerincem
ugyanúgy magasodom
szélnek dőlve
ha összeroppanok is
lombtól-lombig
jogomat fenntartom
borostáim mesés bokrában
csivitelnek szárnyas-fiaim
kijózanító új énekük
lesz a múlhatatlan
ők már el tudják kiáltani
a vétkezett vétkeket

ETŰD

szeretője ha lennék a varjúnak
mindenben mindig engem látna
arcom-alakom lebegne előtte
két varjú szemben volnék a világ
írna velem jeleket az égre

megfejtésre váró titkokat
vinne aludni az éjszakába
de sohasem érkeznénk meg
átvérezne feketeségünkön a nap

Balogh József

PADON PIHENŐ PÁNCÉL

Domokos Géza 60. születésnapjára

Hajnalodik.

Kiválóan alkalmas időpont,

hogy kilépj önmagadból.

Egyéniséged testhezálló vértjét nyugodtan

hagyhatod a néptelen park padján.

Fölösleges féltened, nem orozza el

senki (a kaméleonok már beszerezték minden

számításba jöhető tartalék külalakjukat).

Mélyet lélegzel

és kilépsz önmagadból. Némileg fárasztó művelet,

a kezdet kezdete. A továbbiakban

okvetlenül el is kell távolodnod modern

szabású külsődtől. Mondjuk úgy tíz-húsz

méterre... Esetleg fél évszázadnyira.

Az idő ösvényein

múltba és jövőbe egyaránt mehetsz.

A múltba fordulás aránylag egyszerű és kényelmesebb.

Meglepetések már aligha érnek, ám előbb-utóbb

elrestelled magad az újra átélt események okán.

A jövőbe merészkedés már izgatóbb és létfontosságú.

Nézelődsz... Betáplálsz meztelen lényed adatait

a kollektív lelkiismeret számítógépébe és

menthetetlenül szégyenkezel. A jövőben múlttá zsugorodó

jelened esélyeinek és eséseinek listája rádpirít.

Tehát mindössze

tíz-húsz métert vagy néhány évtizedet

távolodsz és aprólékosan szemügyre veszed
a padon ülőt...
Látzólag modern szabású öltöny, de lényegében a
gátlások és megszokások pikkelyeiből összehozott vért.
Kiszolgált páncélruha.
Kisebb-nagyobb likakat, repedéseket tapogat le
rajta pillantásod hideg lézersugara. Megannyi ütés,
becsapódás nyoma és nemcsak a fájdalom és a félelem
hatolt be rajtuk, de utat is nyitottak a továbbálló
bátorságnak; hozzájárultak a cselekvést éltető vágy-
álmok hallgatólagosan jóváhagyott elillanásához.

Nem kétséges,
elrévülsz a tartalom és a forma
megbonthatatlan egységén. Mélyenszántó esztétikai
elemzéssel elmarasztalod a formát, amiért nem volt
képes maradéktalanul megőrizni mindazt,
amit rábíztak.

Padon merengő
külsőd sem rejtí véka alá véleményét
a beléje öntött tartalom lazaságairól, koncentráló
erejének és kisugárzó képességének
sarkalatos gyengéiről.

De jobban teszitek,
ha nem vitatkoztok.
A kölcsönös vádaskodás az álnok idő
puskapormalmára hajtja a vizet.

Megoldást kell keresned.
Nem mesterremek csali lakatok és
nem zajtalan fotocellás zárok hiányzanak.
Az újraolajozott rozsdás kulcsok
immár fabatkát sem érnek. A múltba fordulás,
akárcsak a jövőbe menekülés nem húz ki a csávéból.
Újjászületésed béklyóbavert táltos csikóként

a vonagló-vérző-vajúdó jelen istállóbugyraiban várja,
hogyan hozzá utat törj.

Könyörtelenül pereg az idő.
A toronyházak antennabokrain hajnalt
kukorékolnak a bíborkakasok.
Semmi értelme a szócséplésnek. A meddő vita
hasztalanul pergetett imamalom. Fáraszt és elálmosít.

És különben se hagyd
sokáig magára padon pihenő lakatlan vérted.
Rábukkanhatnak szemfüles tizenévesek;
örömmujongva elcipelik és eladják
ócskavasnak.

Bukarest, 1988. április 6.

Kányádi Sándor
KÖNYOMAT

*Köszöntővers helyett Domokos Gézának
hatvanadik születésnapjára*

bölcsen rendelé az úr amikor
kőbe vésette a törvényeket

a templomok lerombolhatók
a temetők fölszánthatók

de mi történjék a kövekkel
a már kézbevetekkel
a megmunkáltakkal
az írott-kövekkel

a kövek beépíthetők
a kövek összezúzhatók
porrá örölhetők

de attól még a kő kő marad
a kőpor pedig megüli a légutakat
ránehezedik a tüdőkre

a kövel már szüszi-fosz is
hiába próbálkozott

ezért mondom hogy bölcsen rendelé az úr
amikor kőbe vésette a törvényeket

a kövek persze elföldelhetők
mint bármely más veszélyes hulladék

de a köveknek nincs felezőidejük

elég egy ítéletidő
isten ments egy földindulás

a kövek bármikor felszínre kerülhetnek
és akkor bizony mondom néktek

kő kövön nem marad

Kolozsvár, 1988. május 14.

Daniela Crăsnaru
AUSTERLOO

A gyűlölködők és a rajongók is tudták,
hogy hol vesztett és hol győzött a Császár.
Még Szent Ilona lakosai is tudták,
hogy mi volt Waterloo-nál és mi következett Austerlitz-ben.
Csak én kevertem össze mindig a vesztes csatákat a nyertesekkel,
a csatatereket, az erőviszonyokat,
a zászlókat és az ellenfeleket.
És ez nem éppen a rossz tanuló zavarosfejűsége volt,
mellyel a frivol utókort szolgálta.
Minden diadalom valójában veszteség volt.
Minden zsákmányom, melyet a szavaim serege behajtott,
katonáim, kik a kétely örök Szibériájában bolyongtak –
mindezt a vérem itatta és táplálta, semmi más.
Még a szerelem illata is,
mely annyira felolvadt a halál illatában,
mint az indigó lilája a fénysugárban.

A legjobb hadosztályaim felét
 éveimmel töltöttem fel, és a
 köteteim humuszát is.
 Mesterlövészeim köteteim
 borítói között morzsolódnak.

Austerloo, május 18.
 és kezem úgy írja a harctéri naplót,
 hogy nem tudja,
 vajon holt-e vagy élő.

Demény Péter fordítása

LVII. 524
 35.

Pentru Criza de mina lui
 Austerloo

și de tractorii și fanii știu deopotrivă
 unde a pierdut și unde a câștigat Generalul.
 Chiar și locuitorii din Sfânta Elend știu tot
 ce-a fost la Waterloo și ce-a fost să fie Austerlitz.
 Numai eu am încrezut totdeauna, înfrângerea cu victoria
 câștigată de bătălie, raportul de forțe
 slăbăvite și înamicul.
 Și câștigul n-a fost făcut mi o întâmplare de elev conștient
 pus în solda frivolei posterității.
 Toată victoria mea a fost mai degrabă înfrângere.
 Toată prada luată de armata mea de cuvinte
 mărșăluind buimacă prin această eternă
 siberie a indoielii
 s-a dovedit a fi înfrângere cu sinele meu.
 Chiar și mivrosul de aposter
 atât de aproape de mivrosul martii
 ca violetul de indigo în discul luminii.
 Cu cele mai bune divizii pe jumătate
 anii mei îmbuibând humusul acestor coli de hârtie.
 Cu trăgătorii mei de elită
 strivind între copertile unor cărți.

Austerloo 18 mai
 și mina mea scriind jurnalul de front
 fără să știe
 dacă e moartă sau vie.

donicla harsuar

Oláh Sándor

„...SPECIÁLISAN A KATOLIKUS KÖZSÉGEKBEN TELJES NYUGALOM VOLT”

„Mindennek megvan a története, és mindennek joga van a történetéhez.” (Pierre Nora)

1950. február elsején az Udvarhely megyei Farkaslaka községben váratlan, a helyi lakosságot felkavaró eseménysor történt, melyről három írott beszámoló készült. Kettőt a helyi milíciaőrs parancsnoka küldött megyei feletteseinek – időrendi sorrendben az elsőt már az események napján –, majd a történeteket tíz nap múlva – fontos részletekkel kiegészítve – egy második jelentésben újra összefoglalta. E két időpont között február 3-án a Megyei Népbiztonsági Szolgálat¹ őrnagya és őrmestere is jelentést küldött hivatali felettesének, a Brassói Regionális Népbiztonsági Igazgatóságnak.

Közel hét évtized távolából az események legvalószínűbb történetének rekonstruálásában, a három forrás tartalmi elemeinek hitelességét, életközelségét mérlegelve, fontos kontextuális előzményeket kell figyelembe vennünk: kiemelten a mindennapi életet átszövő hatalmi-politikai viszonyokat, az ezek hálójában cselekvő emberek gondolkodásmódját (illetve ezek gyakran markánsan különböző változatait). Mindenekelőtt idézzük fel forrásaink alapján a fennebb említett napon a faluban történeteket.² *„Ma, 12-15 óra között itt volt egy autó Udvarhelyről öt személlyel, akik információink szerint a R.M.P.- tól és a Securitatétól voltak, el akarták vinni Kovács Antalt, a farkaslaki római katolikus papot.”* – indította a nap eseményeiről beszámolóját a községi milícia őrsparancsnoka. *„Az eset a következőképpen történt: ezek megjelentek a papnál*

1 A kommunista állambiztonsági szolgálat első elnevezése létrehozásakor.

2 Román Nemzeti Levéltár Maros Megyei Hivatala (RNL-MMH) Fond. Direcțiunea Generală a Securității populului. (Népbiztonsági Főigazgatóság) inv. 1271. dos. 500., 501., és a 498. sz. iratok alapján rekonstruáljuk a Farkaslakán történeteket. Az írásunkban használt levéltári forrásokat Gagyi József bocsátotta rendelkezésünkre. Köszönet érte.

és közölték vele, hogy el kell mennie Kadicsfalvára, ahol több róm. kat. pap összegyűlt vendégségbe, és ők utánaküldték az autót, hogy odavigye.”

A Farkaslakára kiszállt öt személy közül valakik a megyei milícián még beszámoltak a történekről, erre a február 3-án készült irat olyan tartalmi elemeiből következtethetünk, amelyeket a helyi őrparancsnok beszámolója nem tartalmaz. Ez a jelentés az esemény más körülményeiről, a rekonstrukciónkban nem elhanyagolható mozzanatokról is tájékoztat: „Jelentjük, hogy folyó év febr. 1-én a MNSZ³ küldöttségi elmentek Udvarhely-Farkaslakára (sic!) Kovács Antal róm. kat. plébánoshoz, aki korábban megígérte, hogy sajtónyilatkozatot ad, ezek a küldöttek délelőtt voltak a plébánosnál, aki megígérte, hogy délutánra megírja a nyilatkozatot.”

1950 elején az MNSZ aktivistái sorra látogatták az Udvarhely megyei katolikus plébánosokat, hogy nyilatkozzanak a sajtóban a fél évvel korábban bebörtönzött Márton Áron püspök ellen, az állam és a katolikus egyház konfliktusos viszonyának rendezése mellett. Sass Antal székelyudvarhelyi esperes január 30-án körlevélben tiltotta meg a papoknak, hogy nyilatkozzanak: „Nyomatékosan figyelmeztetem arra is, hogy püspök urunk minden egyéb rendelkezése és figyelmeztetése érvényben marad. A legszigorúbban tartózkodjanak mindenféle szóbeli vagy írásbeli nyilatkozattól, mely kompromittálhatja a Statútumok kérdésének annyira óhajtott jó megoldását. Ebben tárgyalásokat folytatni egyházi részről kizárólagosan a püspökök személyesen illetékesek, az apostoli szent sékttől nyert felhatalmazásuk keretén belül.”⁴

A megyei milícia jelentése szerint a Farkaslakára kiszállt öt küldött – bár ugyanazzal az autóval érkeztek – nem egy időpontban látogatta meg a papot. A nyilatkozat-ígérettel távozó MNSZ-aktivisták nyomában: „Egy idő után más küldöttek is meglátogatták a plébánost, azért, hogy Kadicsfalvára küldjék, Köllő Ignác plébánoshoz, ahol több róm. kat. pap összegyűlt, hogy megünnepeljék Köllő Ignác névnapját.” Kovács Antal plébánosnak a korabeli hatalmi-politikai viszonyok között minden oka meglehetett a gyanakvásra: nagy valószínűséggel nem hitte el, hogy partársai az üzenet átadására és utazásának biztosítására éppen a párt-

3 A Magyar Népi Szövetségben a Román Munkáspárt befolyása 1948 után fokozatosan erősödött. A folyamatra lásd: *Érdeklépviselet vagy pártpolitika? Iratok a Magyar Népi Szövetség történetéhez 1944–1953.* Összeállította Nagy Mihály Zoltán, Olti Ágoston., Csíkszereda, 2009, Pro-Print Könyvkiadó, 94–95.

4 RNL–MMH Népb. Főig. inv.1271. dos. 494.

és állambiztonsági küldötteket kérték meg. A látogatók ajánlatára azonban (úgy gondoljuk ma) színlelt egyetértéssel *„meg is ígérte, hogy el fog menni, mivel meghívása is van...”* Az egyház számára (alább más forrásokkal illusztrált) vészterhes politikai-hatalmi viszonyok között a plébános mélységesen aggódhatott, hogy a küldöttek a kadicfalvi meghívással álcázzák, hogy valójában csapdába akarják csalni.

Folytassuk történetünket a nap iratokból megismerhető epizódjaival: miközben a látogatók a plébánián tartózkodtak – a helyi parancsnok beszámolója szerint, *„odaérkezett egy nő és elhívta a papot egy beteghez gyóntatni. Ezek felajánlották, hogy elviszik autóval, beültették és elvitték a beteghez.”* A megyei parancsnok jelentése a helyi társadalmi viszonyulásra irányítja figyelmünket: *„A falu lakossága látva, hogy a plébános beszáll az autóba, azonnal elkezdtek beszélni, hogy a papot el akarják vinni a faluból.”*

A helyi őrmester viszont úgy tapasztalta, hogy az emberek nemcsak elkezdtek beszélni, hogy a papot el akarják vinni, hanem nagy tömegben gyülekeztek a gyóntatott beteg lakása környékén. Befejezve a gyóntatást, a pap *„megbetegedett, rosszul lett és összeesett, az autó anélkül ment el, hogy elvitte volna, főleg azért, mert eközben nagy tömeg gyűlt össze, főleg nők, akik azt mondták, nem engedik, hogy a papot elvigyék.”* Az őrmester tíz nappal későbbi jelentését újabb adalékokkal egészítette ki. Ekkor – feltehetően újabb információk alapján – a lakosság előre megszervezett riadóztatásáról számolt be: *„Amikor a plébánosnak autóval Kadicsfalvára kellett volna mennie, a lakosság riadóztatásáról az a személyes véleményünk, hogy ezt a farkaslaki plébános előre elrendezte, hogy ha valaki hozzá érkezik, azonnal hívják el egy beteghez, ez kiderül az alábbiakból: aznap, amikor kijöttek a RMP tagjai Udvarhelyről, hogy elvigyék a kadicfalvi plébánoshoz, azonnal jött a harangozó és elhívta egy beteghez gyóntatni. A RMP tagjai felajánlották az autójukat, hogy a beteghez menjen, de itt, mikor a gyóntatás befejeződött, jött egy másik, hogy egy másik beteghez hívja ugyancsak gyóntatni. De a pap rosszul lett és nem ment sem a másik beteghez, sem Kadicsfalvára. Tehát ez egy előkészített dolog volt, mert a pap már két nappal azelőtt tudta, hogy jönnek hozzá a nyilatkozatért, de még nem készítette volt el, mondván, hogy nem volt ideje.”*

Időhúzás, háritás, színlelt(?) hirtelen megbetegedés, mint a más hasonló, kényszer alatti helyzetekben gyakran alkalmazott védekező viselkedésmódok? Ma már eldönthetetlen kérdés, hogy a szóban forgó esetben miről volt szó. De haladjunk tovább a történet rekonstrukciójában, amennyire forrásaink szűkszavúsága és az iratokat létrehozók tendenciózus helyzetértelmezései lehetővé teszik. A küldöttek beszámolójára alapozott megyei jelentésből kiolvasható, hogy a hívek szolidaritása a plébános mellett markáns társadalmi erő: *„Azok a kiküldöttek, akik megbeszélték, hogy délután jönnek a nyilatkozatért, 19 óraker visszatértek. Mikor beléptek, látták, hogy a pap beteg és négy férfi van mellette, megkérdezték, hogy beteg-e, mire a plébános elmondta, hogy mi történt, s meg is írta az ígért nyilatkozatot. Mikor a küldöttek el akartak távozni a plébános szobájából, megérkezett körülbelül ötven nő, akik kihívták a küldötteket, és elmondták, hogy azt hallották, hogy el akarják vinni a papot a faluból, de a küldöttek azonnal felvilágosították ezeket a nőket, hogy nem ezért voltak a plébánosnál, és szó sincs arról, hogy elvigyék. Ezzel a plébánia előtt időközben összegyűlt lakosság hazament, nem történt semmilyen rendszerellenes megnyilvánulás...”*

Nagyobb értelmezési hibába nem eshetünk, mint elhinni a beszámolóknak, hogy az idegen küldöttek és a „körülbelül ötven nő” közötti találkozás egy nyugodt, kiegyensúlyozott párbeszéd volt, amint ezt a jelentés sugallja. A helyzet feszültségeket elkendőző prezentálása az iratot létrehozó hatósági személyek közvetlen érdeke volt, valójában feszült, kirobbanó konfliktussal fenyegető állapot lehetett a faluban. A plébánia előtt a nap folyamán másodszor is összegyűlő, feltehetően egész nap készenlétkben álló, rövid idő alatt összeseregglő lakosság nem ment haza azonnal, hanem döntéseket hozott – meglehet nem az utcai nyilvánosságban – erről az őrsparancsnoknak „biztos, ellenőrzött” információi voltak. A küldöttek visszatérésére számító lakosság minden eshetőségre felkészülve megszervezte a plébános őrzését és védelmét a következő napokra: *„Ez után az eset után a lakosság nagyon nyugtalan, elhatározták, hogy a következő éjszakákon lesben állnak a kántor házánál, szemben a pappal, hogy senki ne vihesse el a papot. Egyesek azt mondják, hogy félnek, mert ha egy hétig őrzik, későbben másik héten elvihetik.”*

Nemcsak a lakosság, a felzaklatott faluban szolgálatot teljesítő őrsparancsnok is nyugtalan lehetett, mert megyei feletteseinek kifeje-

tette, hogy „a papot mostantól őrzik a szomszédos házakból és abban az esetben, ha még megpróbálják elvinni, jelt adnak a községben és az egész falu mozgósítva lesz, és senki nem tudja, akkor mi történhet.” Az aggódó parancsnok javasolta feletteseinek, hogy „Most néhány napig ne próbálkozzanak (a plébános – O. S.) elvitelével, amíg a lakosság le nem csendesedik. Úgy vigyék el, hogy ne tudja a lakosság.” Ezt a javaslatot a plébánost felkereső küldöttek céljának világos leleplezéseként értelmezhetjük.

„Miután az autó elment a látogatókkal, megérkezett Szentlélekről⁵ Koszta (?) Mária leány egy levéllel a szentléleki paptól és átadta a farkaslaki papnak, aki szintén zárt borítékban válaszolt, melynek tartalma ismeretlen.” – folytatta a nap eseményeiről beszámolóját a milicista. Jelentéséből nem derül ki, hogy a titkos üzenetváltásról honnan szerzett tudomást, vélhetően szemtanúi is voltak a szokatlan eseménynek, és így rövid idő alatt bekerülhetett a falu szóbeli hírforgalmába. A két pap közötti levélváltás összefügghetett az MNSZ-aktivisták által kikényszerített nyilatkozatokkal, melyek az MNSZ Udvarhely megyei hetilapjában, a *Szabadság* február 4-i számában jelentek meg.

Az őrmester február 11-én összefoglalt véleménye, a nyilatkozatok kicsikarása körüli erőszakról, rávilágít a hatalmi erőszak működtetésének következményeire, a papok védekezési stratégiái mögötti társadalmi szolidaritásra, a társadalmi nyilvánosság szerepére. Az őrmester fontosnak tartotta a plébánosok osztályszempontú megbélyegzését is: „A róm. kat. plébánosok nyilatkozataival kapcsolatosan az alábbiakat jelentjük: Kovács Antal farkaslaki kulák és Lázár Albert szentléleki kulák, akik a magyar újságokba nyilatkoztak, azzal kapcsolatban, hogy békét akarnak, jelentjük a következőket. Mindenki tudja, hogy azokat a nyilatkozatokat nem saját szándékukból tették, hanem az Udvarhelyi Román Munkáspárt (sic!) kérte. Ugyanígy tudható, hogy ezektől a papoktól azt kérték, hogy nyilatkozzanak a gyulafehérvári püspök ellen, de ezt megtagadták. Következésképp mindenki tudja, hogy azokat a nyilatkozatokat azért adták a papok, hogy ne emeljék ki. Az illető papok, különösen a farkaslaki, nem őrizték meg a titkot, hogyan adták ezeket a nyilatkozatokat,

5 A Farkaslakával szomszédos Székelyszentlélekről van szó.

sőt kibeszélték a világnak, és igyekeztek még nagyobb propagandát csinálni, hogy az újságban tett nyilatkozataikat kérték és ők félelmükben tették meg.”

Ritka eset a kutatásban, hogy egy irat keletkezésének háttér-kontextusa ilyen világosan látható legyen. Ennek fényében a papok nyilatkozatainak tartalma, a szavak, mondatok jelentései más, hitelesebb értelmezési keretbe helyezhetők, mint amit a rendszer ideológiáját kényszer alatt – látszólag – elfogadó viszonyulásukról betű szerint olvashatunk:

„Én egész életemben a békét hirdettem, s ezután is a béke és a lelki megnyugvás elérésének szolgálatában akarok népemért dolgozni, s azt óhajtom, hogy a harmadik világháború kirobbantását a békéért folytatott harc útján megakadályozzuk.

Bisericani – Szentlélek, 1950. I. 26.

Lázár Albert”

„Békét akarunk! Ki akarhat háborút? Újra ártatlan milliók halálát: özvegyek, árvák végeláthatatlan sorait, kultúránk romhalmazát...? Épeszű, romlatlan szívű ember ilyent nem akarhat. De ezt akarja a profitra éhes tőkésék kis tábora. Az első világháború vérzivataros éveiben lettem pappá, hogy a békét hirdessem. A béke hirdetője voltam és az is akarok lenni. Örömmel látom, hogy nem egyedül vagyok ezen hatalmas tábornak a tagja, hanem az egész világ dolgozói s a becsületes paptársaim is bekapcsolódtak ebbe az akcióba. A katolikus dolgozóknak is fel kell sorakozniuk a hatalmas Szovjetunió vezető béketábor mellett, s munkánkkal kell bebizonyítanunk, hogy szeretett Népköztársaságunkban, a Román Munkáspárt irányításával harcolunk a békéért. Híveimmel együtt munkálkodunk a dolgozó nép életszínvonalának felemelésén, bízva a RNK vezetőerejében, s nem fogjuk megengedni, hogy a rémhíreknek bedőljenek dolgozóink.

Farkaslaka, 1950. február 1.

Kovács Antal, plebános”⁶

A folyamatosan ellenséget kereső és ellenségképeket konstruáló kommunista ideológiában a hűségnyilvánítás aktuális, fontos eleme ekkor a harc a békéért, az imperialisták ellen. A sajtóban nap mint nap közzétett – békeharcra mozgósító – jelszavak, felhívások a

6 Szabadság. VII évf. 5. (218) szám. 1950. február, 4–5. o. Az MNSZ Udvarhely megyei hetilapja. Köszönjük Kolombán Zsuzsannának e források felkutatását.

propaganda nyelvének eufemizmusai, funkciójuk valójában a legitimitásdeficittel küszködő pártállam melletti megerősítő szertartások hatalmi igényeként értelmezhetők. A rendszerrel konfrontálódó, ellenségnek kikiáltott katolikus klérus hűségnyilatkozatainak kicsikarása politikai kérdés és végrehajtásra kiszabott feladat volt, az egyház megtörésének, térdre kényszerítésének kísérleteként értelmezhetjük.

A farkaslaki őrmesternek biztos információi voltak, hogy:

„...a papok fel vannak készülve, hogy ha valaki gyanús látogatójuk jön, úgy járjanak el, hogy ők ne legyenek felelősök, ha valami történik, ha őket kiemelik, mondván, hogy a nép, vagyis ha rendbontás lesz, nem miattuk, hanem népakaratból lesz. Ha valami történne, úgy járnak el, hogy senkivel ne tudjanak elmenni, előre megbeszélték a szomszédokkal, a házaikban lévőekkel és a harangozóval. Biztos információ.

A Farkaslaki Milícia őrsparancsnok Gaman Emilian törzsőrmester⁷

Nyilvánvaló, hogy a fenti eseménysorozatban pressziós, manipulatív hatalomgyakorlási módszerekről és az alávetettek ezek ellen védekező magatartásmódjáról volt szó. Az őrmester jelentéseiben valójában leleplezte az erőszakot alkalmazó hatalmi gyakorlatot, a kényszerek forgatókönyvét, ugyanakkor – szándéka ellenére – a megtámadott egyház mögötti társadalmi szolidaritást és az alávetettek védekezési stratégiáit is dokumentálta.

Az esemény legfontosabb szereplői, a plébánosukat védő hívek hangját alig halljuk: a hatalmi intézményekben keletkezett iratokban nem szólalhatnak meg. Velük csak közvetve találkozunk a gyülekezésük, szervezkedésük keltette hatósági aggodalmakban, illetve akcióikat bagatellizáló véleményekben, de ekkor is csak az iratokat létrehozók egyoldalú, saját érdekeik szerinti helyzetbemutatóiban. *„Azokban az esetekben pedig, amikor az alávetettek végre felbukkannak, jelenlétük, motivációjuk és viselkedésük az uralkodó elit interpretációja szerint jelenik meg... A baj nem csupán az, hogy az elit által a saját tevékenységéről vezetett feljegyzések az elit osztályt és státuszt reprezentálják. Az igazi veszélyt az alávetettek azon őszinte igyekezete jelenti, hogy elrejtsek tevékenységüket és*

7 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1271. dos. 501.

véleményüket, ha azok veszélyt jelenthetnek számukra.” – írja az alávetettek helyzetéről és a kutatás akadályairól James Scott.⁸

A székelyföldi kommunista egyházüldözésben a farkaslaki eset 1950 elején nem egy rendkívüli, előzmények nélküli történet volt. A sztálinista korszak kizárólagos ideológiai uralomra törő hatalmi gyakorlatában az egyházak elleni támadások már korábban megkezdődtek.⁹ Ugyanakkor voltak már példák a hatalmi erőszakkal (papok fenyegetése, „kiemelése”) szembe forduló közösségi ellenállásra, és összefogásra is.¹⁰

Az Oklándi Népbiztonsági Iroda 1949. nov. 22-i jelentéséből kiderül, hogy olykor még a párttagok is szolidárisak lehettek megtámadott papjukkal: „*A Folyó év nov. 2-i 1/d 12.739 sz. rendeletükre a karácsonyfalvi Ábrahám Árpád róm. kat. pap leleplezését illetően tisztelettel jelentjük, hogy mi felvettük a kapcsolatot a RMP szerveivel abban a faluban kétszer is a plébános leleplezése ügyében, de a RMP szervei megtagadták a leleplezést, azzal indokolva, hogy nem akarják, hogy bíróságra adja ez a pap.*”¹¹ A megyei Népbiztonsági Szolgálat nem elégedett meg e válasszal, dec. 7-én kelt utasítására pontosított a járási iroda: „*Tisztelettel jelentjük, hogy ennek a papnak a leleplezését nevezett Farkas János, a RMP karácsonyfalvi alapszervezetének titkára tagadta meg.*”¹²

A karácsonyfalvi plébános esetében sikertelen volt a politikai hűségnyilatkozat kicsikarásának kísérlete is: „...*megállapítottuk, hogy Oklánd járás róm. kat. papjai valóban kaptak egy utasítást az udvarhelyi espereségtől, mely utasítás fogadalom alatt megtiltja a róm. kat. papoknak, hogy senkinek semmiféle szóbeli vagy írásbeli nyilatkozatot nem adhatnak. A fentiekkel kapcsolatosan tájékoztatjuk, hogy Ábrahám Árpád Udvarhely-*

8 James C. Scott: Erős-e a hamis tudat? In *Replika*. Társadalomtudományi folyóirat. 1996. dec. 23–24. sz., 92.

9 „A katolikus egyház ellen kezdődő offenzíva egyik első jele az volt, hogy Márton Áron bizalmasát, Venczel Józsefet, a Bolyai Tudományegyetem tanárát 1947. március 25-én éjszaka letartóztatták...” 1947 tavaszán tömegessé váltak a letartóztatások, „legalább 20 római katolikus és református lelkész börtönöztek be, pár hónaptól másfél évig terjedő időre...” In Vincze Gábor: *Illúziók és csalódások*. Csíkszereda, 1999, Státus Könyvkiadó, 309.

10 Például Lövétén, Gyergyószárhegyen. Vö.: Gagyai József: *A krízis éve a Székelyföldön 1949*. Csíkszereda, 2004, Pro-Print Könyvkiadó, 153.; valamint: Mihály János: *Ideológiák harca egy székely nagyközségben 1945–1952 között*. In *Székelyföld*, 2006. április, X. évf. 4. sz.

11 RNL–MMH Népb. Főig. inv.1271. dos. 696.

12 RNL–MMH Népb. Főig. inv.1271. dos. 304.

Karácsonfalvi (sic!) róm. kat. papot február hónap folyamán meglátogatta két elvt., hogy nyilatkozzon az »Igazság« újságnak, de a fentnevezett pap ezt kategorikusan megtagadta, azzal indokolva, hogy a püspök megtiltotta” – számolt be megyei feletteseinek 1950. febr. 27-i jelentésében az oklándi Népbiztonsági Iroda.¹³

Zetelakán, a hatósági erőszak fenyegetését nem a kockázatos nyílt szembenállással, hanem a plébános rejtegetésével próbálták kivédeni. Az alábbi jelentés az alávetettek rejtett akcióiról szóló beszámoló, ugyanakkor a lokális társadalomba behatoló erőszakformákat és a hatalmi felügyelet kudarcait is megörökítő forrás:

„Ikt. Sz. 3483/1949. III. 31.

Órnagy elvtárs!

Folyó év március 30-án este az ön szóbeli utasításának megfelelően kiszálltunk Zetelaka községbe, hogy Hadnagy János plébános eltűnéséről informáljuk, de az eredmény negatív volt. A begyűjtött információkból ellenben megállapítottuk, hogy Zetelaka községben rendszerellenes léghör uralkodik, a vallás leple alatt gyűléseket tartanak, ezek résztvevői valójában a rendszer ellenségei. Csatolok két névsort, éspedig: 1. sz. azokkal a személyekkel, akik a fentnevezett plébános legszűkebb köréhez tartoznak, és akik Márton Ferencné lakásán gyülekeztek azonnal, amikor kiemeltük nevezett Márton Istvánt Zetelakáról, aki egy információ szerint rejtegette Hadnagy plébánost. 2. sz. Azokat a kizárólag női személyeket tartalmazza, akik szintén gyülekezni szoktak és valószínű a Rózsafüzér társaságba tartoznak, és ennek leple alatt demokráciaellenes tevékenységet fejtenek ki. Zetelaka községben általában gyengék a demokratikus szervezetek, a RMP tagsága szintén, egyes párttagok nem bíznak meg még a RMP ottani titkárában sem.

Javasolom az első táblázatban lévő személyek hivatalos kivizsgálását, akik tudják, hol rejtőzködik Hadnagy plébános, ezek kivizsgálásával Zetelaka községben sikerül lelepleznünk az egész reakciós klikket, amely akadályozza a szocializmus előrehaladását.

Tisztelettel kérem intézkedéseit.

Abrán Zoltán hadnagy¹⁴

13 RNL–MMH Népb. Főig. inv.1271. dos. 555.

14 RNL–MMH Népb. Főig. inv.1271. 230.

(Tintával, kézírással az irat alsó bal szélén: „*Intézkedni kell az informatív behatolásról az 1. és 2. táblázaton lévő személyek körébe.*”)

Az eddigi kutatások többnyire a totális uralomgyakorlásra berendezkedő pártállami intézmények és egyházak közötti konfliktusok, illetve fontos személyiségek életútjának, társadalmi szerepvállalásainak feltárásával dokumentálták az egyházak és a pártállam közti kapcsolatrendszerek dinamikáját. Jelen írás keretein túlmutatna a romániai magyar történelmi egyházak és a kommunista hatalom bonyolult kölcsönviszonyának 1945 utáni történetét középpontba állító kutatási eredmények áttekintése. Az egyházakat sújtó sokféle korlátozás, tiltás, erőszak, kényszer, gazdasági, társadalmi és erkölcsi károkozás feltárása fontos és megkerülhetetlen kutatási téma, melynek társadalmi hozadéka a kiegyensúlyozott, reális önismeret és szilárd identitás megalapozásában kétségtelen. Úgy véljük azonban, hogy legalább ugyanolyan fontos, mint a fentebb említett kutatási témakörök, a hatalmi-intézményi központoktól távol eső, rejtettebb életvilágokban, (a lokális miliókben) történetek beemelése a vizsgálatok látókörébe. A diktatúra kutatásában a szemléleti horizont tágításának szükségessége mellett érvelő Ö. Kovács József célszerűnek gondolja: „...*hogy ne csupán az események, a lezárult történések perspektívájából közelítsünk a politikai diktatúrához, hanem elsősorban a kortársi életvilágok, az akkori életesélyek számbavétele alapján értsük meg a különböző struktúrákat és folyamatokat, egyéni és kollektív döntéseket, cselekvéseket vagy éppen sodródást.*”¹⁵

Az 1949–50-ben zajló vidéki egyházüldözésről a továbbiakban idézett forrásokból – a keletkezési körülményeikből fakadóan – csak megsejthető a helyi miliók életvalósága, az itt élő emberek tapasztalati horizontja, jövőbeni várakozásaik, reményeik és bizonytalanságaik. Cselekvési mozgásterük korlátainak megismeréséhez, ebből következő viszonyulásaik megértéséhez nem kerülhető meg az események vázlatos kontextusba helyezése. Mindig kérdéses – a hiteles tanúbizonyságok ritkasága miatt –, hogy mennyire mélyen ismerhető meg az egykor volt valóság, az a lezárult múltbeli kontextus, amely meghatározta a

15 Ö. Kovács József: *A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965.* Budapest, 2012, Korall. 18.

cselekvők mozgásterét. Az alávetettek saját védelmükben a legritkább esetben hagyták írásbeli nyomát szembenállásuknak, az ilyen bizonyítékok csak veszedelmet hoztak volna rájuk. A hatalmi irattermelés darabjaiból, „*amit ma látunk, olvasunk, az egy, a virtuális valóságteremtés sztálinista sztereotípiái szerint formált forrásbázis, amelynek értelmezése számos nehézséget okoz.*”¹⁶

A további fejezetekben az Udvarhely megyei egyházüldözésről 1949–50-ből fennmaradt iratokból válogatva a totális társadalmi uralomra törekvő hatalmi gyakorlatot illusztráljuk, kiemelten a csíksomlyói zarándoklat betiltásának körülményeire figyelve. A történeteket a hatalom és társadalom folyamatos összeütközéseinek kontextusában a társadalmi terek erőviszonyainak átalakítási kísérleteként értelmezzük.

HATALMI ESZKÖZÖK, IDEOLÓGIAI SZEMPONTOK A VIDÉKI EGYHÁZÜLDÖZÉSBEN, 1949–1950

A magát mindenhatónak tételező párt, politikai céljainak megvalósítására, a negyvenes évek végén átalakította a korábbi államberendezkedés erőszakszervezeteit.¹⁷ 1948. augusztus 30-án megjelent a 221. számú rendelet, a Népbiztonsági Főigazgatóság (Direcția Generală a Securității Poporului), a jelenkortörténetünkben Securitate néven ismertté vált erőszakszervezet létrehozásáról. Amint az alapító rendelet megfogalmazta, az intézmény feladata az volt, hogy „megvédje a demokratikus vívmányokat, és biztosítsa a Román Népköztársaság biztonságát a szervezkedő belső és külső ellenséggel szemben”. A „demokratikus vívmányok” védelme a Román Munkáspárt hatalmának megőrzését jelentette. A Securitate egyik fő célja következképpen a rendszerrel szembeni mindennemű ellenállás, a belső zsargon szerint „a nép ellenségei felforgató antidemokratikus tevékenységének” felismerése és megsemmisítése volt. A Népköztársaság 1947. december 30-i kikiáltása megteremtette a lehetőséget a totalitárius állam alapjainak lerakásához. 1947 nyarán felszámolták a főbb ellenzéki pártokat: a Nemzeti Parasztpártot és a Nemzeti Liberális Pártot, valamint 1948

16 Ö. Kovács: i. m. 72.

17 Jelen keretek között nem térhetünk ki a jogrend és a törvénykezés egyházakat sújtó átalakítására. Ezt a folyamatot legutóbb részletesen összefoglalta Pál János: *Ellenállás, alkalmazkodás, kiszolgáltatás. Az Unitárius Egyház szerepkörei (1945–1965)*. Csíkszereda, 2017, Pro-Print könyvkiadó, 33–38.

februárjában erőszakkal beolvasztották a Kommunista Pártba a Szociáldemokrata Pártot.¹⁸

1949. január 23-án közzétették a csendőrség és rendőrség megszüntetéséről szóló 25. sz. rendeletet. A rendőrség helyett megalakították a „népi milíciát” (Direcția Generală a Miliției). A brassói Regionális Népbiztonsági Igazgatósághoz tartozó Udvarhely megyében a megyeszékhelyen és járásközpontokban (Oklánd, Székelykeresztúr) Népbiztonsági Irodákat hoztak létre, a helyi milíciaőrsök ezek alárendeltségébe tartoztak. E hatalmi intézmények ellenőrző, felügyelő, korlátozó és irányító tevékenységét a fennmaradt iratok tanúsága szerint kezdetektől segítették a helyi *káderek* (párttagok, alkalmi informátorok). Az anyagi és szimbolikus erőforrások birtokában az erőszakszervezetek használata és az adminisztratív kényszerek (gazdasági javak, tanintézmények kisajátítása) mellett, a hatalom ideológiai fronton is – sajtó-kampányokban, a propagandairódalom, ún. „tudományos ismeretterjesztés” broszúráiban – folyamatosan támadta a hagyományos vallásos értékrendet és gyakorlatot. A hatalmi ideológia újvilág-teremtő utópiájában a célképzet az egyéni autonómiájától megfosztott „új ember” kialakítása volt, az ennek formálásáért, világgépének kialakításáért folyó agitációban a „szemtől szembeni felvilágosító munkában” az ateista nevelés volt az eszköz.

Ismert, hogy a kommunista egyházüldözés az erdélyi magyar történelmi egyházak közül a negyvenes-ötvenes évek fordulóján elsősorban a hatalommal konfrontálódó római katolikus egyházat sújtotta.¹⁹

A romániai magyar kommunisták egyházakkal szembeni viszonyulásában a türelmetlen integrációs szándék már a korábbi években megnyilvánult. „*A Népi Szövetség politikája az egyházakkal szemben minél erősebb kell legyen. Mi nem a vallás ellen vagyunk, de az egyházfőket meg kell győzni, hogy jöjjenek közénk*” – mondotta 1947-ben Czikó Nándor, az MNSZ politikusa.²⁰ Ebben a nyelvhasználatban a „jöjjenek közénk”

18 Dennis Deletant: A román állambiztonság szervezeti felépítése és működése, 1944–1989. In *Betekintő*. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának internetes folyóirata. 2012/1. (2. rész) szám.

19 A kérdést részletesen tárgyalja Denisa Bodeanu – Novák Csaba Zoltán: *Az elnémet harang. Egy megfigyelés története, Pálfi Géza élete a Securitate irataiban*. Csíkszereda, 2011, Pro-Print, 24–27.

20 Az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottsága bukaresti ülésének jkv. 1947. május 30. – június 2. In *Érdekképviselőlet vagy pártpolitika...* 454.

metafora, a szavak valódi jelentése: az egyház hódoljon be, fogadja el a kommunisták hegemoniáját.

A Márton Áron elleni propaganda 1947-től indult, miután a püspök „körlevélben utasította a gyulafehérvári egyházmegye papságát, hogy tartózkodjon az MNSZ-el való további együttműködéstől, és ha tag, lépjen ki.”²¹ A római katolikus egyház elleni támadások politikai nyitányának tekinthetjük (bár már korábban is voltak letartóztatások a klérusból) Gh. Dej pártfőtítkár fenyegető „megállapításait” a Román Munkáspárt kongresszusán (1948. február 21.): „Országunkban a hívők egy része a katolikus egyházhoz tartozik. Kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy a katolikus klérus köreinek magatartása nem egyeztethető össze Románia demokratikus rendszerével, az ország és a nép érdekeivel. A katolikus klérus az egész világon a Vatikán parancsait követi, amelynek dühödt reakciók és imperialistabarát tevékenysége közismert. Megengedhetetlen, hogy a katolikus klérus körei visszaéljenek lehetőségeikkel, hogy befolyásolják a híveiket és a Vatikán utasításait követve az egyházat a demokratikus rend ellen irányuló propaganda eszközévé tegyék.”²² A hatalmi szóhasználatra figyelve, a nyelv dekódolásakor gyakran találkozunk az „ország és a nép érdekei” (hasonló a „mi népi demokratikus rendszerünk”) szókapcsolattal, használata valójában a párt érdekeinek védelmét, pozíciójának, legitimitásának elismertetését szolgálta.

Két évvel később a pártvezető diktatórikus nyelvhasználatában fokozódott az intoleráns fenyegető hangvétel. Az antiklerikális propagandában a politikai ellenfelek ellenségként való kezelésében az agresszivitás összekapcsolódott más – ellenségnek kikiáltott – társadalmi csoportok megbélyegzésével: „bandita tevékenységükben a kulákok, különösen Erdély területén, támogatásban részesülnek a katolikus papság reakciós elemei és különböző vallási szekták részéről, amelyekben vasgárdista, fasiszta elemek és angol-amerikai kémek bújnak meg.”²³

A kommunista elit ateista világlépe, az állampárt hirdette, egyedül üdvözítőnek elfogadott ideologikus társadalom- és jövőkép hosszú időre

21 Uo. 461.

22 Gh. Gheorghiu-Dej: *Cikkek és beszédek*. Második kiadás, Bukarest, 1955, Állami Politikai Könyvkiadó, 169–170.

23 Gh. Gheorghiu-Dej: i. m. 1955, 309.

meghatározta a katolikus egyházzal szembeni hatalmi viszonyulást. Egy 1962-ben kiadott brosrúrában a fentiekhez hasonló hatalmi üzenet olvasható: „A Vatikán és a többi egyházak közvetlenül vagy közvetve támogatják az amerikai és más imperialista országok összes politikai akcióit, amelyek a népek szabadsága és nemzeti függetlensége ellen irányulnak.»²⁴

A FELÜGYELET ÉS ELLENŐRZÉS FORGATÓKÖNYVEI

A vidéki életvilágokban a vallásos élet gyakorlásának korlátozása a hatalmi hierarchia és az erőszakszervezetek alsóbb szintjeinek – helyi pártalapszervezetek, milíciaőrsök, a járási, megyei, majd rajoni népbiztonsági irodák – feladata volt. Az erőszakszervezetek intézményeiben a társadalom ellenőrzésére vonatkozó központi utasítások a vidéki beosztottaknak címzett eljárási szabályokat, elvárásokat, követeléseket tartalmaztak, ugyanakkor azt is meghatározták, hogy milyen terhelő adatokat kell begyűjteni az „ellenséges” csoportokról, kiemelten a római katolikus papokról. Az egyház elleni támadást a hatalom éberségre mozgósító ideológiájában széles körű, többszereplős „rendszerellenes” összeesküvés-elméletbe ágyazták:

„1949. júl. 29. Tartományi Népbiztonsági Igazgatóság Brassó
Udvarhely rajon Népbiztonsági Szolgálatának

Az utóbbi hónapokban a róm. kat. ügynökök foglalkoztatása az angol-amerikai imperialista körök által, közvetlenül vagy a Vatikáni nunciatúra közvetítésével egyre aktívabb lett, mivel elveszítették tömegalapjukat a volt antidemokratikus pártokra és a szubverzív szervezetekre mért csapások következtében.

A RNK-ban a Róm. Kat. egyház azt a szerepet kapta, hogy növelje a tömegek ellenállását a demokratikus reformokkal szemben főleg az ifjúság, a nők és a még ingadozó dolgozó parasztság, a rothadó városi polgárság és a falvak kuláksága körében végzett agitációval. A katolicizmus ügynökei rémhírekkel, aknamunkával, fenyegetésekkel mozgósítják a tömegeket a hatóságok ellen, ehhez bátorítást, utasításokat, devizát és más külföldi segítséget kapnak.

24 Kovács Dániel, Sorbán Antal, Vécsei Károly: *A valláserkölc antihumánus jellege.* Bukarest, 1962, Tudományos Könyvkiadó, 34.

Szükséges, hogy egységeink határozottan fellépjenek népi demokratikus rendszerünknek a katolicizmus leple alatt rejtőző ellenségeivel szemben. Elsősorban az alábbi intézkedéseket kell alkalmazni:

Módszeresen kell azonosítani és felügyelni az ellenséges megnyilvánulásokat. Meg kell ismerni a fanatikusok akcióit és a katolicizmus álcája alatt folytatott harci módszereiket, hogy idejében visszaverjük.

A Vatikán által a papoknak, szerzeteseknek, teológus hallgatóknak elrendelt ellenséges magatartását támogató fanatikusokat azonosítani kell és módszeresen felügyelni. Minden erőfeszítést meg kell tenni a mély információs behatolásra ebbe a közegbe.

Meg kell büntetni azokat a papokat, szerzeteseket, katolikus aktivistákat, akik megpróbálják megzavarni a demokratikus rendezvények jó lefolyását.

Jelezni kell a tömegszervezetek vezetőinek azokat, akik megtagadják az egyházi szolgálatokat, gabonát gyűjtenek az egyháznak, hogy leleplezzék.

A maximumra kell fokozni a katolikus klérus megismerését, azokat, akik személyes ambícióból, kényelemszeretetből vagy szenvedélyeik folytán kevésbé ellenállóak. Minden ilyen ismeretet erről a területről azonnal jelenteni kell ennek a Tartományi Igazgatóságnak.

Úgy kell vinni a munkát, hogy sikeresen leleplezzük a katolikus klérus külföldi kapcsolatait, a titkos körleveleket, a Vatikánnal folytatott nem hivatalos levelezéseket és az angolszász és francia imperialistákkal kapcsolatban lévő különböző külföldi kémcsoportokat.

Le kell leplezni a katolikus aktivisták kapcsolatait a terrorista csoportosulásokkal, és az illegális fasiszta pártokkal, el kell mélyíteni az antideokratikus akciók felderítését a katolikus klérus és más felekezetek között azzal a céllal, hogy közös ateistaellenes frontot hozzanak létre...²⁵

A fenti iratot a megyei és járási alegységekben az ellenőrzés és felügyelet kiterjesztésének, állandósításának programjaként érthették, de láthatjuk, hogy emellett a *diktatúra társadalmiasításának* is dokumentuma: az ellenséges csoportok megfigyelését és leleplezését össz-társadalmi feladatként jelölte meg.

A papok rendszerellenes tevékenységének követésére vonatkozott a fenti idézettel csaknem egy időben kelt alábbi irat is, amely részletes

felügyeleti forgatókönyvet ismertet, ugyanakkor a hatalmi-intézményi hierarchia belső viszonyrendszerének parancsutasításos relációit is dokumentálja:

„13.20033/1949 júl. 30.

*Tartományi Népbiztonsági Igazgatóság Brassó
Udvarhely rajon Népbiztonsági Szolgálatának*²⁶

Az 1949 febr. 27-én kelt 16/4827 sz. rendeletünk alapján közöljük az alábbiakat. Ennek a rendeletnek az utasításai azokra a papokra, prédikátorokra és vallási fanatikusra vonatkoztak, akik a hit leple alatt határozottan uszítanak a mi népi demokratikus rendszerünk ellen. Az osztályharc éleződésével és a mozgásterük beszűkülésével, amelyet a demokráciaellenes pártok és a reakciós körök jelentettek,²⁷ a vallás leple alatt a legnagyobb mértékben fokozták uszító tevékenységüket. Ebben a helyzetben a legnagyobb éberséggel kell követni tevékenységüket, és hiteles adatok alapján össze kell állítani a dossziéikat. A dossziéknak megdönthetetlen bizonyítékokat kell tartalmazniuk, hogy a vádlott felhasználta a szószéket, vagy a prédikáció helyét, hogy nyilvánvalóan uszított a rendszer ellen, hogy amikor a bíróságra kerülnek a bizonyítékok, fellebbezhetetlenek legyenek igazságos ítéletek hozatalára. Következésképpen a jövőben nagy figyelemmel állítsák össze ezeket az iratcsomókat, hogy a bűnösöket megbüntessék, a begyűjtött nyilatkozatokból elsősorban a rendszerellenes uszítás kell kiderüljön. Ugyanakkor e területen fokozni kell a munkát, hogy ne maradjanak büntetlenül egyes agitálók, szükséges, hogy azonnal a kilengések után saját kezdeményezésből összeállítsák a doszárokat, hogy ne teljen el sok idő a kilengésektől a törvényszékre kerülésig.

*Kalousek Iosif
Népbiztonsági ezredes*

*Mikola Ludovic
Népbiztonsági hadnagy*²⁸

26 Bár a közigazgatási átszervezés az irat keltezésének időpontja után több mint egy évvel történt meg, az új adminisztratív egység megnevezése már megjelent a hivatali kommunikációban.

27 Utalás a polgári pártok felszámolására.

28 RNL-MMH Népb. Főig. inv. 1271. dos. 471.

A NYILVÁNOS TÉR KISAJÁTÍTÁSA. CÉLKERESZTBEN
A CSÍKSOMLYÓI BÚCSÚ

„A tér feletti uralom az uralomgyakorlás legprivilegizáltabb formája” – mondja Pierre Bourdieu.²⁹ Tudták ezt a kommunisták is, egyházellenes harcukat nemcsak a szimbolikus térben, ideológiai frontokon vívták, hanem a fizikai térben is hegemóniára törtek, erőszakszervezetek és más állami intézmények bevetésével.

1949. június elején az Udvarhely megyei hatalmi intézmények és a pártalapszervezetek feletteseik utasítására megpróbálták megakadályozni a megyéből Csíksomlyó felé induló zarándokok részvételét a búcsún. Egyik akadályállító intézkedés a közegészségügyi hatóság felhasználásával a búcsú előtti napokban tifuszbajrány hirdetése volt. Az intézkedés azonnali következményeit figyelő állambiztonság intézményeiben keletkezett iratokból, illetve az ezekhez címzett jelentésekből kiolvasható, hogy a lakosság világosan látta, mi a hatalom célja. Az alábbi források az alávetettek nyílt engedetlenségének vagy rejtett szembeszegülésének és a korlátozó hatalmi intézkedések kudarcainak, valamint a végrehajtással megbízottak tanácsatlanságainak tanúbizonyságai.

„Udvarhely Megyei Milícia Farcádi Milíciaőr
Udvarhely Megyei Népbiztonsági Szolgálatnak

Jelentjük az alábbiakat: 1949 jún. 2-i lengyelfalvi őrzáratunk célja, hogy megállítsuk azokat, akik Csíkba búcsúra („la bucsu in Ciuc”)³⁰ akartak menni – a folyó év a június 1-i gyűlésen kapott utasításoknak megfelelően, valamint a járási Doktor kijelentésére, aki ott volt éppen aznap a szolgálati autójával Lengyelfalva községben és kijelentette, hogy tifuszbajrány van a községben. Megelőző szolgálati intézkedésként a RMP titkárával, Keresztes Tamással és a járási orvossal tudomására hoztuk az esetet Darvas Dénes községi plébánosnak, aki írásos utasítást kért, hogy mi alapján mondjuk mi ezeket a megállapításokat. Annak ellenére, hogy a község polgármesterevel együtt írásban utasítottuk és komolyan felhívtuk a figyelmét, fentnevezett semmit nem engedelmeskedett, sőt a templomból kihozatta a

29 *Hely, identitás, emlékezet.* Budapest, 2015, L'Harmattan, 45.

30 A román nyelvű iratok fordításában igyekeztünk megőrizni a sztálinista hatalmi nyelv sajátosságait.

zászlókat, elvegyült a tömegben és biztatta, hogy induljanak, ahogy megbeszélték. Úgy a bizalmi emberünk, mint a politikai szervezetek arról informáltak, hogy ez a Pap már néhány napja megcsinálta a tervet és Június 1-én tudta meg, hogy nem indulhatnak, ezért 4 személyt kért fel, hogy elinduljanak, bármilyen utasítást is kapnak. A lakosság megállítását eszközözve, ebben a papon kívül megakadályoztak Balasa Sándor, Vajda János, Bartalis Károly, Kádár Beny (?) mindannyian lengyelfalviak, akik a tömeg előtt kiabálták, hogy »minden rendszerben ott voltunk és most is megyünk, akkor is, ha tudjuk, hogy meghalunk«. Információnk vannak, hogy ez a pap ellenséges politikát folytat, vasárnap fogadni akarja azokat, akik elmentek, s megdicsérni, hogy győztek, teljesítették küldetésüket.

Kérjük a szükséges intézkedéseket.

*Farcádi Milíciaőrs parancsnoka, Trandafir őrmester*³¹

„Jelentés

Ma, 1949. június 2-án.

Százados elvt.

Folyó év június 2-án reggeli szóbeli utasítására a zarándokok megállítását illetően, akik Nyárádszereda járásból jöttek, Maros megyéből, jelentem a következőket: az ellenőrzésekből megállapítottam, hogy a hívek csoportjában, akik Csíkba akartak menni, elégedetlenség és felháborodás van, hogy nem tudnak szabadon elmenni, mint a múltban. Azok, akik június 1-én este Kadicsfalvára érkeztek, gondolták, hogy tovább menjenek-e, mert informáltak, hogy az erdőben meg fogják állítani és nem engedik tovább. A fertőző betegséggel kapcsolatosan a lakosság tudja, hogy nem ezért állították meg, hanem mert véglegesen meg akarják akadályozni a zarándoklatokat.

*Székely Gheorghe őrmester*³²

A megfélemlítő és akadályállító akciók ellenére a zarándokok csoportjai Udvarhely megyéből mégis megérkeztek Csíksomlyóra. László István, MNSZ-aktivista jelentése a csíksomlyói búcsúról. Bukarest, 1949. június 6: „...A keresztiek átvonulása Udvarhelyen akadályozva volt a milícia által. (Indok: járványbetegség). Udvarhely és Csíkszereda között

31 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1271 dos. 201.

32 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1271 dos. 328.

két kereszt alatt 30-30 (k. százas csoport és 20 szekér vonult át). (...) A mikháziak (Udvarhely m.)³³ megérkezésük után azt a hírt terjesztették, hogy oda jövetelük nagyon akadályozva volt. Dobot is hoztak magukkal, hogy az érdeklődést jobban fölkeltsék. Zetelakáról és Máréfalváról kb. 500-600-an jöttek.”³⁴

Voltak, akik elindultak a zarándoklatra, de mérlegelve a helyzetet, visszafordultak:

„Udvarhely megyei Népbiztonsági Szolgálatnak, 254/1949. június 14:

A következőkről tájékoztatjuk: 1949. június 1-én Kocsis Imre parajdi római katolikus plébános 40-45 helyi róm. kat. lakossal zarándoklatra indult Csík megyébe. Útközben Korond községben az Udvarhely megyei főorvos megállította, mondva, hogy forduljanak vissza, mert a megyében tífuszjárvány van, és nem folytathatják útjukat. A plébános megígérte, hogy visszafordulnak, de nem mentek el azonnal, hanem egész nap a községben volt, és éjszakára a korondi római katolikus papnál maradt, csak másnap, 1949. június 2-án reggel 9-kor érkezett vissza Parajdra. Gyanítható, hogy Korondon az ottani pappal együtt rendszerellenes propagandát folytattak a hívek között, mert a korondi információink szerint már másnap, június 2-án a hívek egy része nyilvánult a mi rendszerünk ellen. Valószínű, hogy a Kocsis plébános és a korondi plébános propagandájának hatására. Akik a korondiak közül ellenségesen nyilvánultak meg: Tófalvi József Dobos, aki horthysta énekeket énekelt és Imre Lajos azt mondta, hogy semmik a kommunisták, és ez a rendszer nem tart sokáig.

Udvarhely megye Milícia Parancsnoka

Olteanu M. Victor őrnagy”³⁵

A korlátozó és tiltó intézkedésekre a lakosság viszonyulása csak „rejtett forgatókönyvekbe” volt írható: a hatalmi túlerővel szemben veszedelmet hozó nyílt szembeszállás helyett a megfontolt racionális viselkedés csak a színlelt egyetértés vagy a látszólagos engedelmesség lehetett: „Minél nagyobb hatalmat gyakorol valaki felettük, és minél szorosabb a felügyelet, az alávetetteknek annál nagyobb a késztetése arra, hogy az engedelmesség, egyetértés, tisztelet látszatát keltsék. De ugyanezen

33 Mikháza Maros megyei település volt a korabeli közigazgatási beosztás szerint is.

34 In *Érdekképviselet vagy pártpolitika...* 503–504.

35 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1271. dos. 207.

az alapon azzal is tisztában vagyunk, hogy minél szigorúbb körülmények csikarják ki az engedékenységet, ez annál kevésbé lesz összhangban a színpalak mögötti helyzettel... az eliteknek is lehet nyomós indítéka az egység látszatának fenntartására, mert engedékenységet és tiszteletet akarnak.”³⁶ Az idézett értelmezési szempontokat nem mellőzhetjük, amikor a hatalmi intézményekben keletkezett iratok tartalmán, az egykor volt társadalmi szereplők cselekvéseiben, viszonyulásaiban érvényesülő jelentésein törjük a fejünket.

A következő irat megvilágítja, mi volt a korondiak fentiekben említett megnyilvánulása „a mi rendszerünk ellen”, ugyanakkor utal arra is, hogy az „ellenséges elemek leleplezése”-ben a helyi lakosság hatalomhoz lojális csoportjai is részt vettek:

„1949 jún. 14. A Parajdi Milícia körzet jelentése a megyei milíciának:

Az alábbiakról informáljuk: Korond községben 1949. június 1-től kezdődően ismeretlen egyének a kerítésekre különböző reakciós jellegű jelszavakat írtak, mint: A kommunisták tönkretesznek, a kommunistáknak már nem sok van hátra... Ez az eset már kétszer megisméltődött június 1-től mostanáig. Ilyen jelszavakat írnak a kertekre a községháza, az iskola és a falu bejárata közelében. Ez az akció azóta figyelhető meg, amióta a római katolikus papságot és híveiket megakadályozták, hogy Csík megyébe zarándokoljanak. Az a gyanú, hogy ezeket a tetteket a korondi római katolikus pap indítványozta. A kerítésekre írt jelszavak tekintetében biztos az információ. A pap tevékenységéről ebben az ügyben nincsenek információk.

Intézkedések: Felvettük a kapcsolatot a párttagokkal és megállapodtunk, hogy éjszaka a párttagokból a milíciával lesben állnak, hogy tetten ériék azokat, akik ilyen jelszavakat írnak.

Javaslat: Javasoljuk, hogy a megfelelő helyen lépjenek közbe, hogy a korondi római katolikus papot helyezték más településre, mert nagy befolyása van a Korond községi lakosságra. Szemtől szembe sehogy se nyilvánul meg.

*Milícia őrsparancsnok zászlós*³⁷ (Kiemelés tőlünk: O. S.)

36 James C. Scott: i. m. 94.

37 RNL-MMH Népb. Főig. inv. 1271. dos. 209. Olvashatatlan aláírás.

A hatalom behatolt a helyi viszonyrendszerekbe, megosztotta a lokális miliók társadalmát, hatására új csoportthatárok és identitások képződtek a társadalmi mezőben. A korlátozó intézkedésekre és az ideológiai támadások kivédésére, a támadó és kirekesztő hatalmi gyakorlatra ellenreakcióként a papok és a híveik szembenállásukat új formákban, cselekvésmódokban fejezték ki. Önvédelemi stratégiaként értelmezhető, hogy a súlyosbodó elnyomásra és üldözésre válaszként intenzívebb lett a vallásos gyakorlat, a nyilvános térből való kiszorítás körülményei között új jelentőséget kapott a templom belső tere. A szakrális tér védelmet nyújtott az ideológiai támadások ellen, a hatalom elkötelezettjei tanácstalanul szembesültek a kialakult helyzettel.

„Udvarhely megyei Milícia Farcádi Milíciaórs

Az Udvarhely Megyei Milícia Titkárságának

Tájékoztató feljegyzés

Tájékoztatjuk a következőkről: 1949. június 8-án a lengyelfalvi őrzárunkkor megbízható emberünk a következőkről informált: 1949. június 6-án a Csíksomlyói búcsún részt vett személyek visszatértek a községbe, ahol a plébános egy beszédet tartott nekik, mely alkalommal elhatározták, hogy június hónap folyamán is, akárcsak májusban, 2 órás esti prédikációt tart 18 és 20 óra között. Ezekon különösen a fiatalság kell részt vegyen, teljes létszámban. A lakosság körében ez a hír terjed és többen kérdezik, hogy e hónap folyamán mi célból tartják, mert amióta emlékeznek, 50-60 évre visszamenőleg ilyen nem volt. Folyó év június 2-án a program szerint ez a község kulturális ünnepségen kellett volna részt vegyen Malomfalva községben, de mivel az ifjúság egy része elment Csíkba, a község nem jelenhetett meg az ünnepélyen. A fentieknek a pap az oka, mert június 2-án figyelmeztették, hogy ne tanácsolja a lakosságnak, hogy elinduljon, mert tifuszjárvány van itt a helységben is, de ez éppen ellenkezőleg cselekedett, írásos utasítást kért tőlünk ebben az értelemben, másfelől a lakosságot biztatta, hogy elinduljon.

Ezekre a prédikációkra – ahogy nevezi – a lakosság és a fiatalság többször arra kényszerül, hogy otthagyja a mezei munkát, főleg ha távol van a falutól, hogy a templomba jöjjenek, hogy el ne késsenek. A fiatalság így távol marad mindenféle sporttól és tánctól, amit tanítanak más helységeken, mert a fejükben az van, amit a pap mond, ebből az okból ez a fiatalság

visszautasítja, hogy megtanuljon különböző verseket vagy más, az ünnepekre felkészítő programot.

Farcádi Milícia őrsparancsnok

*Trandafir zászlós*³⁸

Az életviláguk alapvető értékeiben megtámadott vallási közösségek a gazdasági és ideológiai fronton a nyílt szembeszállás helyett a túlerővel szemben védelmet, menedéket az egyháznál kerestek. Visszautasították a kommunista hatalmi szertartásként értelmezhető tömegrendezvényeken való részvételt. Az alábbi irat illusztrálja, hogy ez a racionális taktika olykor rendszerkritikára is lehetőséget adott, ugyanakkor azt a fentebb már jelzett körülményt is, hogy az erőszakszervezetek behatolása a lokális miliókba kudarcokkal, bizonytalanságokkal telített folyamat volt, melyet a kommunista hatalmi berendezkedés kezdetétől segítettek a helyi „illetékes személyek”:

B. Ioan törzsőrmester, a Bögöz községi milícia-parancsnok jelentése az Udvarhely Megyei Milíciának és a Megyei Népbiztonsági Szolgálatnak: „1949. jún. 27: *Jelentjük, hogy Béta, Vágás és Dobó községekben, melyek Bögöz körzetéhez tartoznak, valamint Lengyelfalván a farcádi körzetben, ahol a népesség római katolikus, a lakosság állandóan a templomban tartózkodik. Június 24-e péntektől minden este 17-18 órától 23-24 óráig a templomban imádkoznak, és különféle beszédeket tartanak, amelyek célját még nem tudjuk pontosan. Reggel 6-7 órakor és 9-10 órakor is összegyűlnek a templomban. A múlt éjszaka olyan sokan voltak, hogy nem fértek a templomban és az udvaron is ültek. Otthonról székekkel és hosszú padokkal érkeztek, 2-3 kilométer távolságról is, Béta esetében. 1949. június 26-án Udvarhelyről egy pártszerv gyűlést akart szervezni, hogy eltérítse, de nem hallgatták meg, csak a párttagok. Bármilyen próbálkozás, hogy legyőzze ezt az állapotot, hiábavaló, mert senki nem hallgat meg. Keresve, hogy ki a kezdeményező, semmi eredményt nem értünk el, mert mind azt mondják, hogy ez az ő hitük, és ha imádkozni akarnak, senki nem akadályozhatja meg. Megkérdezve, hogy mi indítja erre őket, azt mondják, hogy túlságosan sok eső hullott és azért imádkoznak, hogy szűnjön meg az esőzés. Másrészt azt mondják, hogy eljött az idő, amikor jaj lesz annak, aki nem hisz. Valójában minden feltételezés szerint ennek politikai háttere van, a bekövetkezett és várható forradalmi megvalósításokkal összetévesztik a vallásos hitet, amelyet*

38 RNL-MMH Népb. Főig. inv. 1271. dos. 203.

a pap, a nyugdíjas tanítók és kántorok, valamint a kulákok hintettek el. Ennek kivizsgálása folyamatban van, jelenteni fogjuk megállapításainkat. Amint mondják, ezeken a vallásos összejöveteleken részt vesznek az összes kulákok, a pap többnyire visszavonul, de többször meglátogatja a templomban lévőket. Szegény emberek kevesebben mennek, ezeket is inkább szomszédjaik viszik, főleg a nőket. Közvetlen ellenőrzés alatt tartjuk a dolgokat, hogy megtudjuk, ki biztatta, hogy összegyűljenek, és mi az igazi célja ezeknek az összejöveteleknek. Utasítottam az illetékes személyeket, hogy legyenek közöttük és derítsék ki, honnan indult ez a gondolat. Újabb megállapításainkat jelenteni fogjuk. Intézkedtünk minden eszközzel, hogy meggyőzzük az állampolgárokat, akik kétségtelenül rémhírek áldozatai.”³⁹ Az őrsparancsnok ezzel az állítással magyarázta intézkedései sikertelenségét.

Az Udvarhely Megyei Népbiztonsági Szolgálat 1949 aug. 14-én kelt utasítása a járási népbiztonsági irodákhoz, a vallásos gyakorlat térbeli korlátozására vonatkozott: „...intézkedjenek, hogy a jövőben megelőzzék a körmeneteket, és a vallásos ünnepek, amelyek következnek, csak a templomban folyjanak le... Ez az intézkedés azonnali hatállyal minden felekezetre vonatkozik. Intézkedjenek a folyó év aug. 14/15-re hirdetett zarándoklatok esetében. Hogy jó körülmények között teljesítsék, állandóan tartsák a kapcsolatot a pártszervekkel és a néptanácsokkal...”⁴⁰

Nem tudhatjuk, hogy a fentihez hasonló utasítások megfogalmazói-
nak milyen tapasztalatai voltak a hatalom társadalom átalakító céljaival szembeni lokális viszonyulásokról, illetve az alsóbb szinteken dolgozó beosztottjaik cselekvési lehetőségeiről, de az iratokból kiderül, hogy a Regionális Népbiztonsági Igazgatóság elvárásait a helyi társadalmi közegekkel közvetlen kapcsolatban lévő alárendeltek nem egy esetben képtelenek voltak teljesíteni.

„1/2941 sz. 1949 aug. 25. Székelykeresztúri Népbiztonsági Iroda
Udvarhely Megyei Népbiztonsági Szolgálatnak

Tisztelettel jelentjük, hogy az egyházaknál várható vallási zarándoklatok megelőzéséről megállapítottuk, hogy lehetetlen dolog, mert folyó év augusztus 17-én a terepen szerzett tapasztalataink a szentdemeteri zarándoklaton és augusztus 20-án Bordoson, hogy azokon részt vettek úgy a R.M.P., mint

39 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1271. dos. 20.

40 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1271. dos. 141.

a néptanácsok vezetői, elég prominens megnyilvánulásokkal, letérdepelve és több tíz keresztet vetve. A fentiekre utasításokat kérünk, hogyan járjunk el a római katolikus vallásos szertartások megelőzésében, amelyek folyó év szeptember 9-én Bordos községben, irodánk körzetében lesznek.

Ghibanescu Sergiu
Népbiztonsági hadnagy

Both Ferenc
Népbiztonsági zászlós⁴¹

A székelykeresztúri állambiztonsági iroda tisztjei újabb adatok birtokában további részletekkel egészítették ki a fenti jelentést: „...rendeletükre tisztelettel jelentjük az alábbiakat: a folyó év aug. 15-i római-katolikus körmeneten részt vettek: Sánta József, a szentdemeteri ideiglenes bizottság elnöke, Borsos Mihályné, a szentdemeteri id. biz. alelnöke, Ajton Zoltán, a szentdemeteri id. biz. titkára, mind a Román Munkáspárt tagjai. A szomszédos községekből részt vettek Fülöp János, a bordosi ideiglenes bizottság elnöke, és a R.M.P. tagja, valamint más párttagok, akiket még nem azonosítottunk. A fentieknek a szentdemeteri zárandoklaton nem volt semmiféle antidemokratikus megnyilvánulásuk, de bizonyosságot tettek a vallás iránti mély elköteleződésükről. A zárandoklat csendben zajlott le, nem észleltünk a demokratikus rendszer elleni nyílt megnyilvánulásokat. A lakosság hangulatában elégedetlenség volt megfigyelhető, mert ebben az évben, ahogy ők mondják, megtiltották a papnak, hogy beszéljen a körmeneten.

Ghibanescu Sergiu
Népbiztonsági hadnagy

Both Ferenc
Népbiztonsági zászlós⁴²

Az utóbbi két (és más, hasonló tartalmú) iratból arra következtethetünk, hogy ezekben az években a hatalmat kiszolgálni kész lojális csoportok körében a kommunista értékrend még nem stabilizálódott. A „kommunista” identitás egyéni szinten bizonytalan konstrukció volt, voltak helyzetek, amikor az új értékrendre alapozódó identitáselemekkel szemben a lokális kulturális értékrend ereje érvényesült. Forrásainkból nem tudjuk meg, hogy a kettős identitásszerkezet mennyire volt konfliktusos képződmény.

Az állambiztonsági szolgálat feladatainak ellátásához – a hatalomhoz való társadalmi viszonyulás megfigyeléséhez, ellenőrzéséhez és befo-

41 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1271. dos. 139.

42 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1271. dos. 216.

lyásolásához – szükséges volt a rendszer állandó készenlétben tartása. 1950 februárjától a Brassói Regionális Igazgatóság a Székelyföldön korlátozó, tiltó- és megfélemlítő akciók sorozatával intenzív egyházellenes kampányba kezdett, elsősorban a katolikus egyház ellen. Az elnyomó gépezet aktivitásának „súlypontjai” az egyházi ünnepek (húsvét, pünkösd) köré koncentráálódtak. Az iratokból a hierarchikus gépezet utasításos működtetésében – nagy valószínűséggel manipulatív céllal, a represszió fokozására – a kor hatalmi viszonyai közé nehezen illeszthető kezdeményezésekről is értesülhetünk:

*„Tartományi Népbiztonsági Igazgatóság Brassó
Az Udvarhely Megyei Népbiztonsági Szolgálatnak*

1950. febr. 6.: Ellenőrizetlen információk jutottak a birtokunkba, hogy Erdélyben, különösen Udvarhely, Csík és Szentgyörgy megyékben (sic!) intenzív egyházi mozgalom előkészületei zajlanak, a püspökök, különösen Márton Áron kiszabadításáért a börtönből. Ezzel a céllal zarándoklat indulna Bukarestbe. Ellenőrizték a fentieket, ugyanakkor utasítsák az összes alegységeket az adatgyűjtés fokozására a fenti kérdésben és jelentsék az eredményeket.

*Kalousek Iosif
Népbiztonsági ezredes⁴³*

*„Tartományi Népbiztonsági Igazgatóság Brassó, 1950 febr. 23.
Udvarhely rajon Népbiztonsági Szolgálatának*

Komoly információink vannak, hogy a római katolikus papság az esperességeken, plébániákon és a szétszórt szerzetesrendeken keresztül a katolikus népesség körében egy nagy antidemokratikus tüntetést próbál szervezni a hagyományos éves csíksomlyói zarándoklatkor. Az a szándék, hogy az esetleges tömeges zarándoklatot felhasználják a hívek izgatására azzal a jelszóval, hogy »Szabadítsátok ki MÁRTON ÁRONT«. Ebben a helyzetben a mi szerveinknek maximálisan fokozniuk kell a katolikus környezetben hírszerző akcióikat, hogy adatokat szerezzenek a fentiekkel kapcsolatosan. Minden szerdán és szombaton közvetlen futárral jelentsék megállapításaikat a probléma referensének. Az első jelentésük folyó év febr.

43 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1268. dos. 322.

26-ig kell beérkezzen, és konkrét javaslataikat kell tartalmazza a helyzettel kapcsolatosan, ismerve, hogy ezzel a rendelettel kapcsolatban nem megengedett a megállapított időponton túli késés.

Kalousek Iosif
Népbiztonsági ezredes

Mikola L.
Népbiztonsági főhadnagy⁴⁴

Az Udvarhely megyei vidéki állambiztonsági irodák a „komoly információk” ellenére sem találták körzeteikben az előrejelzett egyházi mozgalom előkészületeit. Az Oklánd járási Iroda a megyei Népbiztonsági Szolgálatnak már 1950. febr. 12-én jelentette: *„a püspökök kiszabadítására tervezett vallásos kampányról jelentjük, hogy a fentiekre vonatkozó ellenőrzéseinkből kiderül, hogy a római katolikus papság Irodánk hatáskörében jelen pillanatig nem tud ilyen előkészületekről. Fokoztuk az informatív tevékenységet, hogy időben megtudjuk a fentiekkel kapcsolatos akciókat és megállapításainkat jelenteni fogjuk.”*⁴⁵

„Udvarhelyi Népbiztonsági Szolgálat 1950. febr. 28.

A Tartományi Népbiztonsági Igazgatóságnak Brassó

A hagyományos csíksomlyói zarándoklatra vonatkozó folyó év febr. 23-i rendeletekre jelentjük, hogy megyénk területéről nincsenek információink a készülődésről és Márton Áron volt püspök kiszabadításáról. Ebben az értelemben fokoztuk hírszerző akcióinkat és minden hírt azonnal közvetítünk. Ebben az értelemben javasoljuk, hogy ha ezek az információk bebizonyosodnak, és a papok elkezdik ezt az akciót, fel kell venni idejében a kapcsolatot a megyei R.M.P. szervezettel, amely a tömegszervezeteken keresztül intézkedjen, hogy a katolikus vidékeken népgyűléseken mutasson rá a zarándoklat céljára és leplezzék le a nép előtt ennek a püspöknek a tevékenységét és verjék vissza a papok akcióját.

Bucur Alexandru
Népbiztonsági őrnagy

Szász Adalbert
Népbiztonsági törzsőrmester⁴⁶

44 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1271. dos. 634.

45 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1268. dos. 321.

46 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1271 dos. 632.

A Székelykeresztúri Iroda szintén hírszerző akciói eredménytelenségéről számolt be 1950. március 8-án megyei felettesének: „A csíksomlyói zarándoklat előkészítésére vonatkozó 1950. febr. 27-i rendeletükre jelentjük, hogy jelen pillanatig a papok nem kaptak semmiféle felsőbb utasítást tüntetésre a Márton Áron kiszabadítására, nincs semmi jelentenivalónk.”⁴⁷

1950 tavaszán, amikor rendszerellenes tevékenységért megfélemlítésként tömegesen ítélték és börtönözték be az ellenségnek bélyegzett társadalmi csoportok tagjait (egyházi személyeket és más értelmiségieket, kulákokat, volt politikai pártok tagjait, szabotázssal vádoltakat), – úgy véljük – józan gondolkodású emberek nem indítványozhattak tömeges mozgalmat a bebörtönzött főpásztor kiszabadítására. A kor terrorisztikus hatalmi-politikai viszonyai között egy ilyen akció elindítása irracionális, beláthatatlan kockázatokkal és veszedelmekkel jár, végkimenetelét illetően esélytelen kezdeményezés lett volna. Hajlunk arra a – forrásaink alapján egyelőre nem bizonyítható – feltételezésre, hogy ez a kiszabadítási ötlet az állambiztonsági tisztek fejéből pattant ki, funkciója inkább a hálózat tesztelése, az éberség és készenlét fokozása volt, mintsem egy elképzelt kiszabadító zarándoklat megakadályozása.

Gyakran megesis a kutatás folyamatában, hogy a hatalmi intézményekben keletkezett iratok tartalmi elemeit erős fenntartásokkal kell kezelni, körültekintő dekódolás után használhatjuk, vagy elvetjük, mint a vizsgált probléma szempontjából használhatatlan, félrevezető nyomot. Például az alább idézett forrásból nem tudható meg, mi benne a felettesek felé irányuló megfelelési igyekezet eredménye, és mennyi belőle az esperes és az informátor közötti párbeszéd valóságot megközelítő felidézése. Arról azonban hitelesen tudósít az irat – más tartalmi elemeiről ezt teljes biztonsággal nem állíthatjuk –, hogy az egyházi élet bomlasztása, behálózása, a megtöréséért folyó harc kezdetektől *társadalmiasított*: társadalmi részvétellel folyt.

„1950 márc. 16. Udvarhelyi Népbiztonsági Szolgálat

A Tartományi Népbiztonsági Igazgatóságnak Brassó

A csíksomlyói zarándoklatra vonatkozó folyó év febr. 23-i rendeletükre jelentjük, hogy mi beépítettünk egy róm. kat. pap informátort Sass Antal

47 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1271 dos. 624.

*esperes mellé, hogy erről a problémáról beszéljessen az esperessel, hogy mi lesz a somlyói zarándoklattal. Sass Antal esperes elmondta ennek a papnak, hogy még nem kaptak semmiféle ilyen értelmű utasítást, de ő is úgy hallotta, hogy nem lesz zarándoklat ebben az évben és a püspökség nem kér engedélyt a Kultuszminisztériumtól a zarándoklatra, még azt mondta, hogy a híveknek nem is kell megmondani, hogy ebben az évben nem lesz zarándoklat, azt kell mondani, hogy nem szabad, megtiltotta az állam, mert ha ebben az évben megengednék, megtörténhet, hogy nem jönnek el annyian, mint az elmúlt években, és csökkenne a róm. kat. egyház hírneve. A problémát továbbra is nagy figyelemmel követjük és minden megállapításunkat határidőre jelentjük.*⁴⁸

A totalitárius hatalom ismert sajátossága, hogy a társadalom feletti uralma kiterjesztéséhez mindent tudni, ellenőrizni akar. 1950 tavaszán, ahogy közeledtek a hagyományos vallásos ünnepek, az állambiztonsági utasításokban kijelölték a megfigyelések és ellenőrzések célcsoportjait és jelenségeit:

„131/1950. március 18. Tartományi Népbiztonsági Igazgatósága Brassó Udvarhely megyei Népbiztonsági Szolgálatnak

Ebben az évben a vallásos Húsvéti ünnepek egybeesnek minden nagyobb felekezetenél, ugyanakkor egybeesnek a római katolikusok »Szent évével« is. Így a római katolikus klérus ezzel az alkalommal a húsvétot nagy tömegjellegű vallásos ünnepélyességgel fogja szervezni, a tömegeknek a templomokban lelki gyakorlatokat tartanak. E helyzettel szemben szükséges, hogy időben adatgyűjtő akciókat szervezzünk a klérus, valamint más felekezetek összes megnyilvánulásainak, készülődéseinek, akcióinak megismerésére.

E célból adatgyűjtő akciónkat ki kell terjesztenünk, hogy átfogjunk minden készülődést, hogy megelőzzük az esetleges rendszerünk elleni káros megnyilvánulásokat.

A székely tartományoknak (sic!) különleges figyelmet kell fordítaniuk a róm. kat., a református és unitárius felekezetekre, Fogarasban a róm. kat. mellett az ellenálló gör. katolikusokra, különösen a papokra. Folyó év ápr. 5-ig jelentsék a készülődéseket, programokat, információkat, stb., és ápr.

15-ig küldjenek jelentést a tapasztaltakról. A jelentésekben elemezzék felekezetenként tapasztalataikat, kiemelve: a templomi részvételt összehasonlítva az elmúlt évekkel, a papok templomokban elhangzott beszédeit, a hívek és a papok fanatikus megnyilvánulásait, az egyes ellenséges elemek megnyilvánulásait, az esetleges uszító vagy rendbontó cselekedeteket. Különösen nagy figyelmet kell fordítani a „feltámadás éjszakájára”.

A legkomolyabban hívják fel a referens elvtársak figyelmét a fentiekre, különösen a róm. katolikusokat illetően, akik ez alkalommal felkészítik a tömegeket a Csíksomlyói zarándoklatra is.

Nem megengedett a jelentések késése a kitűzött határidőn túl.

Kalousek Iosif

Mikola L.

Népbiztonsági ezredes

*Népbiztonsági főhadnagy*⁴⁹

A hatalom titkolózik, a titkok őrzésében is áll hatalma. Nem tudni, az alábbi iratban javasolt „megegyezési nyelv” használatának ötlete az Udvarhely Megyei Szolgálatnál született-e, vagy felsőbb utasításra, a gyakorlatba ültetésének szándéka nagy valószínűséggel kudarcot vallott: nem találtunk egyetlen iratot sem, amely a kitalált megegyezési nyelven keletkezett volna.

„Udvarhely Megyei Népbiztonsági Szolgálat

1/d/ 16.765/1950. március 31. Oklánd, Székelykeresztúr Népbiztonsági irodáknak

Folyó év április 1-ig késedelem nélkül küldjék meg a következő nyilvántartásokat, amelyeket létrehoznak, ismerve, hogy ez a tevékenység a csíksomlyói búcsúra való készülődéssel kapcsolatos:

- az Irodájuk körzetéből azokat az egyháztanácsokat, amelyek részt vesznek vagy részt vehetnek a somlyói zarándoklaton,

- a fanatikusok nyilvántartását a megyéből, akik izgatnak a zarándoklatra készülődésben. Az eddig is ismert fanatikus izgató elemeket vegyék nyilvántartásba a katolikusok közül, különösen a kulákokat. Ezeknek a nyilvántartásoknak tartalmazniuk kell minden szükséges adatot és egy rövid jellemzést... Ugyanakkor tegyék meg a szükséges intézkedéseket, hogy folyó év április 4-től hiánytalanul jelentsék naponta a lakosság hangulatát és a tervezett somlyói zarándoklattal kapcsolatos minden eseményt. E célból

a következő megegyezésem nyelvet fogják használni: papok – zenészek / vallási fanatikusok – felsőfokon képzett diákok / hívek – szervezeteti tagok / egyházak – falusi szervezetek / kolostorok – vendéglők / szerzetesek / albérlők / Somlyó / szervezetek központja.

A jelentések készítésénél vigyázzanak, hogy ezeket az elnevezéseket úgy használják, hogy legyen meg a megfelelő értelmük. A legkomolyabban felhívjuk a figyelmet, hogy a kitűzött határidőn túli semmiféle késlekedés nem megengedett, és az adatgyűjtést erre az objektumra irányítsák.

Bucur Alexandru
Népbiztonsági őrnagy

Szász Adalbert
törzsőrmester⁵⁰

Megtörténhetett, hogy az állambiztonság vidéki irodáiban dolgozó altiszteknek és informátoraiknak a mindennapi életbe ágyazott gyakorlatában jelentéseik titkosítása nem volt fontos, vagy a javasolt megegyezésem nyelv használata túl bonyolult volt. Ők folyamatosan a felettesektől érkező utasítások teljesítésével és végrehajtásával vesződték, mert a megfigyeltek – a hagyományos, öröklött értékrendjükben megtámadott „vallási fanatikusok” – a cselekvéseik mozgásterét korlátozó hatalmi szigorral szembeszálltak, vagy jobb esetben nehezen túrték. Válaszként a hatalmi kényszerekre – mint az alábbi irat is illusztrálja – fokozódott az egyházi szertartásokon való részvétel.

„1/1039 1950 ápr. 3. Népbiztonsági Iroda Keresztúr

Udvarhely Megyei Népbiztonsági Szolgálatnak

Az 1950 márc. 20.-i 1/d/16571 sz. rendeletükre a római vallásról és a hagyományos csíksomlyói zárandoklatra készülődésről jelentjük. Felvettük a kapcsolatot informátorunkkal, hogy napirenden legyünk a fent említett kapcsolatokkal. Mostanáig nem történt semmiféle készülődés, hogy a hívek a csíksomlyói zárandoklatra menjenek. Megállapítható, hogy a róm. kat. papok megkezdték a gyóntatásokat húsvét megünneplésére. Megfigyelhető, hogy a tavalyi évhez viszonyítva 20%-al nagyobb a hívek templomlátogatása. Bordoson és Szentdemeteren, ahol a lakosság 100%-ban róm. kat. megfigyelhető, hogy a fiatalok, különösen a nők minden este összegyűlnek gyónni. A fiatalok többnyire katekizációs órák elnevezés alatt. Bordoson az elmúlt

hetekben látható volt, hogy a fiatalok nagyobb lelkesedéssel vesznek részt a katekizációs órákon, mint a múlt években.

Ghibanescu Sergiu

Népbiztonsági főhadnagy

Both Ferenc

*Népbiztonsági zászlós.*⁵¹

A tiltások és megfélemlítések ellenére voltak, akik a vallásos élet hagyományos gyakorlatának akadályozására állított korlátokat feszegették:

„Udvarhelyi Népbiztonsági Szolgálat

A Tartományi Népbiztonsági Igazgatóságnak Brassó

1950 ápr. 4.: ápr. 1-i utasításuknak megfelelően a földek megszentelésére és a feltámadásra vonatkozóan jelentjük az alábbiakat: az Udvarhely Megyei Milícán keresztül intézkedtünk, ahova behívták Sass Antal esperest Páll Dénes káplánnal együtt a Milíciához letett kérésükkel kapcsolatosan, amelyben kérték a feltámadási szertartás jóváhagyását április 8-ára. A milícia az esperessel ismertette, hogy ilyen szertartások csak a templomon belül engedélyezettek, úgyhogy az esperes megígérte, hogy ezt a vallásos szertartást csak a templomon belül szervezik, és ezt az alárendeltségébe tartozó plébániákkal is közli. Ami a földek megszentelését illeti, e tekintetben is volt egy kérés két idősebb udvarhelyi lakostól, és pedig Orbán Balázs idős és Kovács Domokos idős, melyben engedélyt kértek, hogy lőjenek a földek megszentelésekor, ez a kérés ugyancsak a róm. kat. plébániától jött, de a fentnevezett személyek nevében, ebből is látható, hogy a róm. kat. papság hogyan használ egyes fanatikus személyeket saját érdekében. Ezt a két személyt is behívták a Milíciára és meggyőzték ezekről a régi szokásokról. A problémát továbbra is követjük, és bármilyen megállapításunk lesz, időben közöljük.

Bucur Alexandru

Népbiztonsági őrnagy

Szász Adalbert

*Népbiztonsági őrmester*⁵²

A fenti iratból nem derül ki, hogy milyen kényszerekkel, pressziós nyomásokkal győzték meg a milícián „ezekről a régi szokásokról” az idős kérelmezőket. Az iratok létrehozói hasonlóan homályos megfogal-

51 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1271. dos. 493.

52 RNL–MMH Népb. Főig. inv. 1271. dos. 520.

mazások mögé a legkülönbözőbb kényszerítő eljárásokat, akár a meggyőzésben alkalmazott fizikai agressziót is rejthettek.

A húsvéti ünnepek után a megyei állambiztonsági szolgálat jelentései a lakosság viszonyulásáról, a hagyományos szertartások akadályozásáról egyaránt tartalmaznak háritást (az időjárás) és ellentmondásokat, és a társadalmi szembenállás mértékének minimalizálását:

„Udvarhelyi Népbiztonsági Szolgálat

A Tartományi Népbiztonsági Igazgatóságnak Brassó

Az 1950 ápr. 8-i 12.A/40186 rendeletükre a magyar lakosságnak a Húsvéti ünnepek alatti vallásos megnyilvánulásairól a következőket jelentjük. Ami a vallásos megnyilvánulásokat, különösen a katolikus népességét illeti, figyelembe véve, hogy az időjárás kedvezőtlen volt, többségük meg volt győződve, hogy ezért maradt el a földek szentelése, de egy nagy részük kifejezte, hogy ezt a hatóságok nem hagyták jóvá, mondván, hogy lassan-lassan eltörlik a vallásos ünnepeket. A falvakba még folyó év ápr. 3-án Sass Antal esperes a 40/1950 sz. körlevelet küldte Udvarhelyről, arról, hogy a „feltámadás” és a földek szentelése elmarad.

A fentiekről Imre János hivatalnok, a múltban pártonkívüli, most a R.M.P. tagja kijelentette, hogy vallásos megnyilvánulások és olyan népi szokások nélkül, mint az öntözés és mások, nem is jön, hogy ünnep lenne. Máskülönb az olyan népszokásokat, mint az öntözés, a tojásfestés, az ünnepi készülődés, a tömegek megtartották, ebben aktívan részt vettek még a pártaktivisták is. Mivel az öntözéshez kapcsolódó néphagyományok alkalmat adtak a különféle elemeknek, hogy megittasodjanak, néhány ellenséges megnyilvánulás jutott tudomásunkra. Így Parajd községben nevezett Henter Márton 21 éves könyvelő foglalkozású, szegényparaszt származású, a múltban pártonkívüli, ma a R.M.P. tagja és Diák Ferenc 19 éves könyvelő, középparaszt származású, a múltban pártonkívüli, most a M.N.SZ. tagja italos állapotban különféle sovén és antidemokratikus énekeket énekeltek. /Az esetet jelentettük a R.M.P megyei bizottságának./ Az ünnepek általában nyugalomban teltek.

Bucur Alexandru

Népbiztonsági őrnagy

Zsehranszky Vilhelm

Népbiztonsági hadnagy⁵³

Az „antidemokratikus énekek” azért üldözöttek, és attól minősültek a kommunista ideológia szempontjából „antidemokratikusnak” mert tiltott, a magyar nemzeti identitást kifejező elemeket tartalmaztak.

1950-ben, pünkösöd közeledtével, a manipulatív tömegrendezvények mellett, a hatalom – akárcsak egy évvel korábban – a hadsereg bevonásával a csíksomlyói zarándoklat megakadályozására megfélemlítő akciókat is szervezett Udvarhely megyében. Az erőszak-szervezetekben keletkezett iratokból dekódolható, hogy az akció következménye a lakosság hangulatának növekvő feszültsége, a háborús pszichózis állandósulása volt. A jelentéstevők ezzel ellenkező tudatállapotokat igyekeznek elhíttetni feletteseikkel, derűs, nyugodt hangulatról számoltak be, miközben a valóságos mindennapi viszonyokat (legalábbis szerintünk – O. S.) a „fanatikusabbak szűkebb körei”-nek tulajdonított kijelentések mutatják. Néhány nappal pünkösöd előtt, Farkaslaka egyházi ünnepén már megmutatkoztak a következő napokban is alkalmazott, összehangolt hatalmi technikák: kollektív mobilizáció, a szimbolikus tér feletti ellenőrzés megszerzése, a szent idő profanizálása és reorganizálása, a lakosság fizikai térbeni mozgásának szabályozása.

„1/d/17239. 1950. május 22. Udvarhely Megyei Állambiztonsági Szolgálat

A Tartományi Állambiztonsági Igazgatóságnak Brassó

Jelentjük, hogy folyó év máj. 21-én az Udvarhely megyei Farkaslaka községben róm. kat. vallásos szertartás volt, amelyen kb. 350 személy vett részt, 55%-uk gyermek, a többi nő és idősebb férfi, a szertartáson nem vettek részt más szomszédos falvak lakói, mint az előző években, mert a szomszédos falvakban kultúrversenyek voltak, ahol a legjobb kultúr csoportok léptek fel, amelyek lekötötték a lakosságot, hogy falujukból eltávozzanak. Délelőtt Farkaslaka körül a Fegyveres Alakulatok gyakorlatoztak, ki volt hirdetve a lakoságnak, hogy senki nem hagyhatja el a falut, mert a hadsereg gyakorlatozik, úgyhogy senki nem mehetett ki a faluból és be se jöhetett, majd később, mikor a hívek kijöttek a templomból, abban a pillanatban indult a motoros verseny, a lakosság látva a versenyt, nem gyülekezhetett kisebb csoportokba, hogy bármilyen eseményt kommentáljon a vallásos szertartással kapcsolatban, ezután a bicikliverseny után elke-

dődtek ebben a faluban is a kulturális versenyek, ahol a lakosság nagy számban vett részt, majd a versenyek befejezése után reggelig tartó tánc következett. A vallásos szertartáson a helyi plébános, Kovács Antal prédikált, aki Nepomuki Szent János jelentőségéről beszélt, akiről a templomot is elnevezték, s akiért minden évben vallásos szertartás van, így a plébános beszéde tisztán vallásos jellegű volt. Szintén a szertartás keretében a fent említett plébános kihirdette a híveknek, hogy ebben az évben nem tartják meg a Csíksomlyói búcsút, ezért erre nem kell készülnön senki, sem a megszokott kereszt alatt, sem egyénileg. A lakosság hangulata nagyon jó volt, nem is figyeltek fel arra, hogy miért van annyi kultúrverseny a falujukban, a lakosság soraiban arról beszéltek, hogy a múlt rendszerben nem rendeztek ilyen kultúrversenyeket, ha volt néhány színházi előadás, azon nem vehettek részt, mert fizetni kellett, de most látszik, hogy ez a rendszer emelni akarja a kultúr színvonalat, nemcsak városi, hanem a falusi lakosságnak is, így vélemények a csíksomlyói zarándoklattal kapcsolatosan nemigen voltak, csak egy szűk fanatikus körben mondták, hogy feltehetően a hadgyakorlatok miatt nem lesz ez a zarándoklat, úgyhogy az egész szertartás nyugalomban antidemokratikus megnyilvánulások nélkül zajlott le.

Bucur Alexandru

Népbiztonsági őrnagy

Szász Adalbert

Népbiztonsági törzsrőmester⁵⁴

„Udvarhely Megyei Népbiztonsági Szolgálat

Sz.: 1/d/157913. 1950. május 29.

A Tartományi Népbiztonsági Igazgatóságnak, Brassó

A katolikus szertartásokra vonatkozó, folyó év február 23-i 13/37504 sz. rendeletükre jelentjük az alábbiakat: Május 14-el kezdődően Udvarhely városa, valamint a megyei községekbe, mint Zetelaka, Lövéte, Szentkirály környékére hegyivadász katonai alakulatok érkeztek hadgyakorlatra. Ezzel kapcsolatban a lakosság soraiban különböző vélemények voltak. A katonák felszereltségéről azt mondják, hogy jól felszereltek, a katonák jól tápláltak azzal ellentétben, ahogy a múltban volt. Ugyanezzel kapcsolatban mondják, hogy közeledünk a háborúhoz, mert fokozott a katonai készség. A csíksomlyói szertartással kapcsolatban szolgálati körzetünk katolikus papjai

már május 20-21-étől kihirdették a szószékről, hogy ez a hagyományos szertartás ebben az évben elmarad, senki ne menjen oda keresztel vagy anélkül. Ehhez a hirdetéshez a hívek különféle véleményeket fűztek: közeledik a háború kitörése, ez abból is látszik, hogy a hadsereg gyakorlatozik, mások azt mondták, hogy azért tiltott a búcsú, hogy a lakosság ne vegyüljön össze a hadsereggel, mert akadályoznák a hadgyakorlatokat. A fanatikusabbak szűkebb körében úgy vélik, hogy a hatóságok szándékosan intézkedtek így, azért, hogy megakadályozzák a búcsút. Ilyen kijelentést tettek Márton Ferenc és Jakab Ferenc zetelaki kulákok, akik a községi egyháztanácsnak is tagjai. Ellenük intézkedtünk.”

Mint az egyik előbbi iratban, ebben is rejtve marad, hogy milyen pressziós eszközöket hagy homályban a rövid utalás az „intézkedés”-re. A jelentés további része a vallásos szertartás korlátozására, a hitélet terének és idejének kisajátítására szervezett manipulatív tömegrendezvényeket, ellenakciókat ismerteti. Úgy, ahogy a megyei állambiztonsági szolgálat tisztjei értelmezték: az eseményeket feletteseik elvárásainak és saját pozícióik őrzésének és erősítésének megfelelő szempontok szerint állítva be:

„Az egy évvel ezelőtti helyzethez viszonyítva megállapítható, hogy a készülődések a somlyói búcsúra ebben az évben a nullára csökkentek, egyrészt azért, mert a papok kihirdették, hogy a búcsú elmarad, másrészt azért, mert a lakosságot bevonták a kultúrversenyekbe és sportrendezvényekbe, színjátszó csoportokba, muzikaravánokba, bicikliversenyekbe és más eseményekbe. Megállapítható volt, hogy a lakosság jól fogadta ezeket a kulturális eseményeket: ezek a rendezvények nagymértékben elvonták a lakosság figyelmét a csíksomlyói búcsúról, mivel folyó év május 26–27-én, mikor az elmúlt években szokás szerint Szentkeresztbánya, Lövete, Kápolnás, Máréfelva, Zetelaka és más községek lakossága elég kompakt csoportokban indult, hogy részt vegyen a búcsún, ebben az évben a fent említettek következtében nem volt ilyen törekvése a híveknek, kivéve egy kisszámú lövetei csoportot (körülbelül 14 személy), akik elindultak egy hegyi úton, hogy eljussanak Csíkba, de nem jutottak messzire, mert a környéken hadgyakorlatok voltak és emiatt visszafordultak.

Folyó év május 26–27. és 28-án a mi szolgálati területünkön és speciálisan a katolikus községekben teljes nyugalom volt, a somlyói

búcsúval kapcsolatosan nem voltak kommentárok. A római katolikus hívek körében általában elbizonytalanodás tapasztalható, mert nincs már egységes vezetésük, egyes fanatikus hívek próbálkozásait nem vették komolyan, mert mint fennebb rámutattunk, a papok a szószékről hirdették ki, hogy a búcsú elmarad. Úgyszintén a katolikus papság soraiban is az a hangulat, hogy kívánatos, hogy a Katolikus Egyház és az Állam közötti viszony rendeződjön, nagy részüket meg lehetett győzni, hogy a római katolikus klérus magatartása az állammal szemben nem volt helyes, a papok betartva Márton Áron utasításait erkölcsi és főleg anyagi hátrányokat szenvedtek, mert azt az utasítást kapták, hogy ne fogadják el az állami fizetést. Ebben az értelemben nyilatkozott Ráduly István László bözödújfalusi római katolikus pap. Úgyszintén ellenőrzött információból kiderül, hogy Sass Antal esperes már sajnálja, hogy nem írta alá a békefelhívást és kifejezte, hogy ha még alkalma volna, ma aláírná ezt a felhívást. Azzal indokolja, hogy nem írta alá a felhívást, hogy nem akarta befolyásolni a többi papot, mert ha aláírta volna, a többinek is alá kellett volna írnia, de meggyőződött, hogy a róm. kat. papok nagy része aláírta a békefelhívást, tehát az esperes nem írta alá ezt a felhívást.

Bucur Alexandru
Népbiztonsági őrnagy

Szász Adalbert
Népbiztonsági törzsőrmester⁵⁵

Az esperes ellenállásának nyakatekert magyarázatában a valóságos tényállás meghamisításának, az intézményesített hazugságnak példáját láthatjuk. A hangulatjelentés jelzi, hogy az erőszak különböző formáit alkalmazó hatalom nem ért el tömeglojalitást, de a korlátozásokkal, tiltásokkal, a szüntelen ideológiai hadviseléssel a lokális miliókben értékrendi konfliktusokat gerjesztett.

ÖSSZEGZÉS

Írásunkban a negyvenes-ötvenes évek fordulójának vidéki társadalmi viszonyait alulnézeti perspektívából követtük. A vidéki „kis történetek”-ben a sztálinista rezsim hatalmi gyakorlatával szembeszegülők cselekvési tereinek, az ellenállás nagytársadalmi szinten észrevétlenül maradt tényeinek felfedezésére és megértésére törekedtünk. A katolikus felekezetű falvakban történtek jól példázzák, hogy a politikai-ideológiai

55 RNL-MMH Népb. Főig. inv. 1271. dos. 606–607.

kizárólagosságra erőszakkal törekvő kommunista hatalmi berendezkedés kezdeti szakaszában, az egyházi élet elleni folyamatos ostrom dacára, a helyi társadalmi szolidaritás és ellenállás nem egy esetben meghátrálásra, óvatosságra és kiváráásra kényszerítette a túlerő birtokában lévő hatalmi oldalt a szimbolikus tér feletti ellenőrzés jogának megszerzésében. Ugyanakkor a forrásokból az is kiderül, hogy az erőszak intézményei az egyház bomlasztásában, ellenállásának megtörésében kezdetektől támaszkodtak az új hatalomhoz lojális lokális csoportokra, személyekre, így behatolva a helyi miliók társadalmi viszonyrendszerébe, gyengítették a hatalom céljaival szembenálló többséget. A pressziós, manipulatív módszerek, az adminisztratív és kulturális erőszak számos formájának állandó és egyidejű jelenléte, a vallásos értékrend elleni heves támadások következményeként megrendült az egyházak társadalmi beágyazottsága.

Mirk Szidónia-Kata

NÉHÁNY ADALÉK AZ 1948-AS
CSÍKSOMLYÓI BÚCSÚ TÖRTÉNETÉHEZ

1948 a fordulat éve volt Romániában. Közismert tény, hogy a második világháborút követően a román belpolitikában egyre határozottabban érvényesült a kommunista befolyás. Az első években a kommunista pártvezetést a teljes politikai hatalom kisajátításáért folytatott küzdelem foglalta le, elsődleges céljuk az volt, hogy megszabaduljanak az ellenzék mindennemű formájától, elemétől. 1948-ban azonban megvalósult a kommunista pártvezetés egyeduralma és előtérbe került az egyház, valamint intézményei elleni politikai harc: 1947 decemberében kihirdették a királyság megszűnését, kikiáltották a népköztársaságot; elfogadták az új alkotmányt, amely csak az állami oktatást ismerte el; felmondták a Vatikánnal kötött konkordátumot; államosították az egyházi iskolákat és intézményeket; elkobozták ezek minden ingó és ingatlan vagyonát; betiltották a görögkatolikus egyház működését.

Túlságosan hamar beigazolódta Lukács Manszvét, híres erdélyi népmisszionárius és szónok szavai, aki azt mondta 1947 decemberében, hogy ha a királyt elűzték, jön hamarosan az oltárnak is a ledöntése, s szörnyű idők következnek. Nem sejtette még akkor, hogy néhány hónap múlva, 1948 májusában Csíksomlyón (a pünkösdi búcsún) és Szárhegyen (Szent Antal-kilenced) elhangzott szentbeszédei miatt, nyilvános uszítás vádjával letartóztatják és két évre bebörtönzik.

Manszvét ferences atya népmissziós tevékenysége mellett több szállal is kötődött Csíksomlyóhoz: itt végezte a gimnáziumot, felszentelése után, 1922-től jó néhány éven keresztül ő volt Somlyón a humaniórák tanára (az idegen nyelveknek és kultúráknak, elsősorban a klasszikus ókor műveltségének – a görög és latin nyelveknek és irodalomnak – a tanulmányozása), több tanulmányában is foglalkozott a csíksomlyói búcsújáróhely történetével.¹

1 Erdély leghíresebb kegyhelyéről. *Magyar Nép*, IV. évf. 21. sz. 1924. május 24. 1–2.; *Kegyhelyeink*, Kolozsvár, 1926. Lásd még: Erdély legnagyobb hírnevű búcsújáróhelye. *Erdélyi Lapok*, II. évf. 98. sz. 1934. május 19.; Csíksomlyó missziója. *Erdélyi Tudósító*, XXII. évf. 12. sz. 183.

Az 1920-as évek közepétől fokozatosan megszilárdul a csíksomlyói pünkösdi búcsú ünneplésének hagyományrendje, egyre nagyobb figyelmet kap mind az egyházi, mind a világi sajtóban: rendszeresen közlik a búcsú programját, felhívások, résztvevésre buzdító írások, beszámolók, tudósítások kapnak helyet az újságokban.

A buzdító írások egyik szép példája épp Lukács Manszvét tollából származik, 1925-ből:

„De bár jönnének Somlyóra pünkösöd szombatján a hitetlenek is! Azok, kiknek lelkük szomorú, szívük elégedetlen, kik örvideni már semminek sem tudnak. Látnák a többszínű lobogók alatt felvonuló 40-50 ezernyi sokaságot, amint 100-200-300 kilométeres útnyi gyaloglás után a fáradtságnak minden nyoma nélkül hangos énekszóval vonulnak fel a szent hegyre, hogy Isten irgalmáról zengjenek! Itt, ezektől megtanulnának hinni és bízni!”²

Mohay Tamás *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás* című könyvében 17 egyházi és 25 világi lapot tanulmányozott át.³ Az általa feldolgozott anyag forrásértéke és kortörténeti dokumentum-jellege vitathatatlan: nyomon követhetjük, hogyan szélesedett ki fokozatosan Csíksomlyó vonzásköre, hogyan szilárdult meg a hagyományrend, kik vettek részt és hányan a búcsúban.

A szerző a gazdag sajtóanyag mellett egyházi, állami levéltári forrásokat és historia domusokat is számba vett, de sajnos az 1948-as búcsúval kapcsolatban nem sok ismeretet közöl, csupán egy püspökséghez küldött plébánosi beszámolót idéz a háromszéki Futásfalváról:

„Tisztelettel jelentem, hogy Háromszékről a somlyói búcsún több mint ezren vettek részt. Nyolcszázan a legnagyobb rendben és fegyelemben gyalog tették meg az utat. Volt köztük 76 éves asszony és 10 éves iskolás gyermek is. Az egész úton buzgón imádkoztak és énekeltek. Tudomásom szerint mindenki elvégezte a szentgyónását. Pénteken, szombaton, vasárnap és hétfőn már 3 órakor keltek, csakhogy szentáldozáshoz járulhassanak. A kézdizárazpatakiak is példásan viselkedtek. Hétfőn reggel szembejöttek a búcsúsokkal. A falu végén a községi bíró üdvözölte a visszatérő búcsúsokat.”⁴

2 A csíksomlyói pünkösdi búcsú. *Magyar Nép*, V. évf. 22 sz. 1925. május 30. 10–11.

3 Mohay Tamás: *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány.* Budapest, 2009. 78–96.

4 Mohay 2009. 174.

Erre az évre vonatkozóan korabeli sajtóanyagok nem állnak rendelkezésünkre, annál az egyszerű oknál fogva, hogy a fent említett, áttekintett egyházi és világi lapok 99%-a 1948-ra megszűnt létezni. Sem a levéltárban, sem a környékbeli falvak historia domusaiban nem találtunk feljegyzéseket erről az eseményről. További kutatásaink során azonban ráleltünk néhány olyan információra, melyek alapján nagy vonalakban rekonstruálhatjuk az akkor történeteket.

Boros Fortunát életrajzában rövid bejegyzést olvashatunk arról, hogy 1948-ban, Márton Áron püspökhöz hasonlóan, dacolva az új kommunista rendszer elhatalmasodó egyházgyűlöletével, ő vezette a csíksomlyói búcsú körmenetét.

A résztvevők számára vonatkozóan Márton Áron 1949-es pünkösdi beszédében találunk információt:

„Ma egy éve gyűltetek itt össze ezen a helyen, és tettetek fogadalmat a boldogságos Szűz Mária előtt, hogy buzgón kitartotok katolikus hitetek mellett, amit meg is tettetek, mert kedves keresztény testvéreim, az elmúlt esztendőben nem volt könnyű katolikus kereszténynek lenni, annyi megpróbáltatással szemben, annyi kísértéssel szemben, ami bennünket ért. Erő kellett ahhoz, hogy egy katolikus felemelt fővel tudjon járni. Most egy éve a háromszázezret számláló keresztény katolikusból hetvenötezer jött el a boldogságos Szűzanyához, hogy megerősítse magát hitében.”⁵

Lukács Manszvét bírósági perének anyaga⁶ is újabb adatokkal szolgált a kutatásunkhoz.

A rendelkezésünkre álló iratok⁷ alapján megtudhattuk, hogy Lukács Manszvétot épp 70 évvel ezelőtt, 1948. május 21-én vették őrizetbe, a május 18-án, Szárhegyen mondott beszéde és a három nappal korábban, a csíksomlyói pünkösdi búcsúban elhangzott prédikációja miatt. A vádemelés szerint a fennálló demokratikus rendszer ellen uszította a jelenlevőket, ami komoly veszélyt jelent az állambiztonságra. Ugyanaznap elrendelték ügyének kivizsgálását, négy tanút idéztek be, akik megerősítették a fent leírtakat. Meg kell jegyeznünk, hogy mind a négy tanú a szárhegyi beszédéről nyilatkozott, egyik sem volt jelen Somlyón.

5 Márton Áron: *Válogatott írások és beszédek*. Székely Könyvtár 18. Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2013. 165.

6 Lásd bővebben Mirk Szidónia-Kata: *A kommunista pergár egyik első terméke. Székelyföld*, XXI. évf. 10. szám, 2017. október, 153–176.

7 CNSAS Ministerul Afacerilor Externe Dos. nr. 47648. Vol. I–II. Arhiva Operativă. Anchetă. *Lukacs Mansvet*.

A periratok arról tanúskodnak, hogy a vád képviselői a továbbiakban is legfőképp a szárhegyi prédikációra helyezték a hangsúlyt, a somlyói csak a vádemelésben és az első ítéletben szerepel, egy-két mondatot idéznek belőle.

Lukács Manszvét nyilatkozatából kiderült, hogy május 15-én, pünkösd szombatján este 6 órakor tartott szentmisén szónokolt a nagytemplomban. Kézírásos füzetébe ezt a beszédét is lejegyezte, melyet az alábbiakban közlünk:

„A székely Boldogasszony nevében köszöntelek titeket búcsút járó véreim és hitfeleim. Titeket, kik a mai nehéz időkben annyi jajjal, bajjal küzdve oly nagy távolságokból ide jöttetek, ide zarándokoltatok. Igen, ide jöttetek feledni, panaszkodni, sírni, megpihenni, felüdülni.

Erőt, vigaszt, bátorságot, kitartást esdeni, meríteni. Talán több hittel és bizalommal, több buzgósággal és Mária tisztelettel, mint bármikor. És ez érthető is. Hiszen Főpásztorunk Mária-évnek, Boldogasszony-esztendőnek hirdette meg ezt az esztendőt. Vajon miért?

Először is azért, hogy visszalopja, visszavarázsolja az ősök Mária-tiszteletét, melyből annyi áldás fakadt, annyi haszon áradt a magyarra. Az ősök Mária-tiszteletét, melynek Isten után köszönhetjük, hogy »annyi balszerencse s oly sok veszély után még élünk«. Az ősök Mária-tiszteletét, mely ma is ott lüktet szent énekeinkben, ott imádkozik égbe mutató templomainkban, ott szerénykedik kedves és bájos otthonaikban. Az ősök Mária-tiszteletét, mely ott mosolyog gyermekeink tiszta szemében, lányaink és asszonyaink olvasótól ékes kezén, haldoklóink Mária nevéből megszentelt ajakán, fiaink és férfiaink vallásos öntudattól sugárzó homlokán. De mindenek előtt és mindenek fölött – mint drága és szent örökség – ott ég, ott lángol a székely nép lelkében, szívében.

Az ősök Mária-tiszteletének egyik beszédes bizonyítéka épp Csíksomlyó. Ez az ősi kegyhely, amely annyi vészt, annyi vihart látott már eddig is. Ez az ősi kegyhely, ahol annyiszor kisírtuk a lelkünket, kipanaszkodtuk a szívünket. Ez a templom, ahová szent elődeink annyi hittel és bizalommal szaladtak, menekültek. Ahol sebeikre, betegségeikre gyógyírt, balzsamot kerestek és találtak. És ahová ma is minden igaz székely vágya, álma, sóhaja száll. És ahol ma is annyi székely könny szárad fel, annyi székely seb gyógyul be, annyi székely remény kerül tető alá.

Igen, Főpásztorunk Mária-évnek, Boldogasszony-esztendőnek hirdette meg ezt az esztendőt. Miért? Mert az Egyház szándéka Boldogasszony

ünnepének jelentőségét emelni, fokozni. Világosabban: Mária mennybevitelének tényét ünnepélyesen is hittételnek kimondani. Hogy az édes Szűzanyának nemcsak a lelke, de a teste is égbe vitetett, a kereszténységnek kétezer éves hite, meggyőződése. Úgy kelet, mint nyugat hite vallotta ezt. Sőt, egyik legszebb és legbájosabb ünnep által tett vallomást ezen hitéről, meggyőződéséről. Most tulajdonképp csak annyi történik, hogy a Szentlélek, aki Péter utóda által örökös szent hitünk épsége és tisztasága fölött, erre a kétezer éves hitre ráteszi a hitelesítő pecsétet. Felmerül a kérdés: miért éppen most? Azért, mert most jött el ennek az ideje, mert most időszerű. A Szentlélek mindig a kellő időben szólal meg. Ezt látjuk, ezt tapasztaljuk a katolikus egyház kétezer éves történelmében. Hogy csak a közelmúltat említsem: a kilencedik század közepén igen megromlottak az erkölcsök, a szemérmelenség diadalát ülte. Mosolyogva kopogott be a kunyhókba, a palotákba, és mindenütt tárt karokkal, sőt, tapsviharral fogadták. És mi történt? Megszólalt a szentlélek IX. Pius ajkai által: az, aki megváltót adott, és így megváltást hozott, Istennek Anyja már fogantatásában mentes volt az áteredő bűn szennyétől. Egy pillanatig sem volt az erkölcsi rossza a bűn árnyékában. Igen, Isten lelke a legteljesebb erkölcsi fegyelmezetlenséggel és megalkuvással szembeállította a legteljesebb erkölcsi tisztaságot és szépséget. Az erkölcsében meglazult, sőt megromlott ember elé állította az erkölcsi tisztaság égisz magasztosult példaképét, a bűn nélkül fogantatott Szűzet. Mintegy így szólt: ha ő, aki ember volt, mint te, ha oly eszményileg tiszta, szeplőtelen tudott lenni, miért ne tudnál te is állapotodhoz képest tiszta, szennytelen lenni? Csak akarnod kell. Az erős akaratot megkoronázza isten szent kegyelme.

És most? Most mikor el akarják hitetni, hogy az anyag minden? Ezentúl és ezen felül nincsen semmi? Most, amidőn le akarják tagadni, hogy a test a lélek élettársa és azzal együtt egy felsőbb, magasztosabb élet várományosa? Mit mond most a Szentlélek a testestől égbe vitt Istenanya által? Azt, hogy a test nem kizárólagos, de nem is elhanyagolható része, tényezője az embernek. Mert ha az volna, vásárra hajthatnám, mint a barmot. Vágóhídra vihetném, mint az állatot. Űthetném, verhetném millió számra. Ha az embernek testi mivoltában nincs egyéb értéke, mint az anyag, jogosult mind az a durvaság, kegyetlenség, embertelenség, ami a két levitézlett világháborúban történt. De a tények mást bizonyítanak. Isten lelke az egyház által mást tanít. Vajon mit?

Azt, hogy az ember test szerint is az éghez, a mennyországához tartozik. Hisz legszebb, legtekéletesebb példájában a makula nélkül való Istenanyában bebizonyosodott, hogy testünk nem enyészik el teljesen. Nem, hanem rövid pihenés után életre kel, hogy elvegye örök jutalmát, ha arra méltónak találtatott. Éppen azért féltő tisztelettel nézünk a testre és rettegve munkáljuk annak üdvösségét.

Mária mennybevitelle testével együtt harsonaként kiáltja: test szerint is egy magasabb világ jogosultjai, várományosai, örökösei vagyunk. S csak magunk foszthatjuk meg magunkat annak tiszta, szeplőtelen örömeitől. Ama tény, hogy Máriának nemcsak lelke, hanem teste is égbe vitetett, valóban magasztos tanítás az egész ember megdicsőíttetéséről, személyi testben is megbecsülendő nagyságáról, méltóságáról, szabadságáról. S egyben újabb felmagasztalása az Isten anyjának is, kinek alázatosságát valóban megtekintette az Úr, s azért boldognak mondják őt minden nemzetségek.

Igen, Főpásztorunk Mária-évnek hirdette meg ezt az esztendőt. Miért? Mert csak az ő anyai könyörülete biztosíthat életet a mi számunkra. Csakis az ő szeplőtelen szíve szelídítheti le szent fia haragját. Csakis ez csavarhatja ki kezéből a büntetések ostorát. Ó, mert Isten irgalmát már régen eljátszottuk. Igazságos büntetését önmagunk ellen már rég kihívtuk. És ha a mi Boldogasszonyunk, az irgalmasság anyja nem lép közbe érettünk, bűneinkbe pusztulunk bele. De hisszük, hogy az ég királynője, aki a kánai menyegzőn megszánta a bajbajutott násznagyot, megszán minket is. Könyörög érettünk is, kopog szent fia szívénel is. S tudjuk, hogy a Fiú az Anyját, s az Atya az ő szent Fiát meg szokta hallgatni. Hiszük, hogy felénk fordítja szent Fia derűs arcát. Felénk dobbantja irgalmas, megbocsájtó szívét. Felénk lendíti áldó, segítő jobbát.

Főpásztorunk Mária-évnek hirdette meg ezt az esztendőt. Hogy ezzel is felhívja figyelmünket azon áldásokra, kegyelmekre, melyek Mária szeplőtelen szívéből áradnak felénk. Hogy felénk kiáltsa a szent atyákkal: senki sem üdvözülhet, hacsak Mária által. Senki sem emelkedhet ki a föld porából, a föld sarából, hacsak nem Mária által. Senkinek sem lehet bebiztosítva földi és égi boldogsága, hacsak nem Mária által. Ó, mert minden tiszta öröm, szennytelen boldogság, lelket kiegyensúlyozó béke, szívet megnyugtató, derűbe vonó boldogság ő általa jön. Óáltala, mert ő a kegyelmek közvetítője, szent Fia szívének megnyitója. Csakis az ő szeplőtelen szívéen keresztül közelíthetjük meg Jézus Isteni szívét. Igen, mert legtöbbször

az anyán keresztül juthatunk Fiú kegyeibe. Erre már régen figyelmeztettek a szent atyák: Per Mariam ad Jesum. Márián keresztül vezet az út Jézushoz. Éppen ezért kéréseinket, sorsunkat, életünket a legtisztább Anya kezei által tegyék a legszentebb Fiú kezeibe. A legtisztább anya szívéen keresztül bizzuk a legszentebb Fiú szívére.”

Manszvét atyát 1948. június 25-én 2 év 3 hónap börtönbüntetésre ítélték és 1000 lej perköltség kifizetésére kötelezték. Fellebbezés után áthelyezték az ügyet a marosvásárhelyi bíróságra, ahol szeptember elején megsemmisítették a június 25-i ítéletet és továbbították az iratcsomót Kolozsvárra. A második tárgyalásra 1949. január 14-én kerül sor, ahol a bíróság 1 év börtönbüntetésre (az előzetes letartóztatást beszámítva 1948. május 22-től kalkulálódik) és 2000 lej perköltség kifizetésére változtatja az ítéletet. 1949. május 21-én szabadult a nagyenyedi börtönből.

Lukács Manszvétot 1951 augusztusában rendtársaival együtt Mária-radnára hurcolták, majd kilenc hónap múlva Esztelneket jelölték ki kényszerlakhelyéül. 60 éve, 1958. július 24-én, 66 éves korában itt is halt meg, a kolostor kertjében van eltemetve.

Érdekes történetre bukkantunk a gyergyószárhegyi Kolcsár Ágoston visszaemlékezésében,⁸ aki kisgyerekként egyházzogndnok nagyapja társaságában gyalogolt el először a csíksomlyói búcsúra, de a kommunizmus sötét éveiben a tiltások és megfélemlítések ellenére is igyekezett mindig megjelenni a Mária-kegyhelyen. Mint mesélte, a körmenetben annak idején abban a sorrendben álltak fel a különböző települések lakói, amilyen sorrendben csatlakoztak István pap seregéhez 1567-ben. Ezt a sorrendet meg is őrizték 1949-ig, amikor a kommunista rezsim betiltotta a gyalogos zarándoklatokat. Kolcsár Ágoston mindaddig már gyerekként rendszeresen részt vett ezeken. Bár jómaga elemista diák volt, jól emlékszik mind az útvonalra, mind a búcsújárások alkalmával történetekre. Mint mondta, minden egyes keresztaljának megvolt a pontos helye, ahol éjszakára meghúzódtak, a zarándokok csűrökben, szénapadlásokon aludtak, de sokszor a szabad ég alatt hajtották nyugovóra fejüket.

8 Jánossy Alíz: Tizennyolc év a kereszt alatt. Forrás: <https://ersekseg.ro/hu/node/2807>

„1948-ban, amikor hazafelé tartottunk a búcsúból, a vaslábi románok megtámadtak bennünket. Vasvillákkal, botokkal jöttek ellenünk, mi pedig zászlórudakkal védekeztünk” – emlékezett vissza Guszti bácsi, kifejtve, a szárhegyiek számára ez amiatt is furcsa volt, mert az előző években hazatérőben mindig Vaslábbon volt az éjszakai szállásuk, és soha semmilyen nézeteltérésük nem volt a többségben románlakta településen. Az incidensnek szerencsére nem lett áldozata, ám a gyaloglástól elcsigázott keresztalja csak este 11 órára ért be Tekerőpatakra, ahol szállást adtak nekik. „A verekedésnek az lett az eredménye, hogy abban az évben Vaslábbon úgy elverte a jég a határt, hogy semmi sem termett” – mesélte Guszti bácsi, aki szerint érdekes módon sem a szomszédos Tekerőpatakon, sem Marosfőn nem esett az eső. Az incidens ellenére a következő évben mégis elindultak a búcsújárók, és Vaslábra érve újabb meglepetésben volt részük. „A román pópa térdre borulva várt bennünket a falu központjában, a papunk lábát csókolgatta kérte a bocsánatot: »Iertați-ne, iertați-ne!«” – emlékezett az idős keresztalja-vezető, hozzátéve, a következő évben a hatalom betiltotta a gyalogos zarándoklatokat.

Sokunk számára ismeretes, hogy a moldvai csángó falvakból (főleg azokból, ahonnan két vagy legföljebb három napi gyaloglással el lehetett jutni a kegyhelyre) évszázadok óta – bizonyíthatóan a 17. századtól – kisebb-nagyobb létszámban zarándokoltak a csíksomlyói búcsúra.

A második világháborút követő években viszonylag nagy számban jelentek meg, ekkor többségük már a vasúti utazást választotta. „1948-ban a Magyar Népi Szövetség, a romániai magyar kisebbség akkori érdekvédelmi szervezete úgy próbált tagságot toborozni a csángó falvakban, hogy minisztériumi rendelettel külön vagonokat utaltatott ki a búcsúra utazóknak, és tagjai számára fizette a vasúti menetjegy árának felét. A korabeli ideológiai viszonyokról és az egyre inkább kommunista irányba eltolódó Magyar Népi Szövetség ellentmondásos csángóföldi helyzetéről sokat elmond az a tény, hogy a szervezet helyi elnökei gyakran épp a falvak népe előtt köztisztelőben álló kántorok, búcsúvezetők stb. lettek, akik részint a magyar nyelvű egyházi szertartások és a magyar nyelvű iskolai oktatás reményében, részint a kommunistáktól való félelemből vállalták azt, hogy a politikai szervezet vezetői is legyenek. Az 1948-as búcsús út megszervezése körül

kialakult visszas helyezetről így számol be Andor János (1914–2002) későbbi bogdánfalvi búcsúvezető, aki ekkor az erdélyi ferencesek által 1930 táján megszervezett Szent Kereszt Hadseregének egyik falubeli vezetője és egyszersmind a Magyar Népi Szövetség szervezetének helyi elnöke is volt:

Múlt az idő, közeledett a szomolyói búcsú. [A faluban] meghallták, hogy a Párt fizeti felit, ki menen búcsúra. Hóóó, jött az egyik isz, jött a mászik isz, írjam bé (értsd: a párttagok közé). Met ő jó a búcsúra. De én nem irtam bé egyet isz. Még itt vót Botár László⁹, kaphatott vagy ötven tagot. Ő béírta, sz én csak leírtam. De én egyet szem hittam, hogy gyere íródjál bé. A szógoraím isz mondták: »Szógor, há nem írja bé?« »Én ha béesztem a gödörbe, én tüktököt nem húzlak bé! Tük ha akartok, de én egyet szem hívok.« Jöttek valami asszonyok ide lenről. »Keresztapa, írjon bé engemet isz!« »Hé, állj meg, met búcsúra egy [dolog], de hamarébb bé kell íródjál az ördöghöz, sz osztán íródol az Iszthenhez!« »Há hogy?« Mondok: »Há ha nem íródol bé a Párthoz, én nem bírjak béírni, hogy menjél búcsúra Szomolyóra. Ne, ne máj íródjál egyfelé isz!« [...] Akkor vót 1400 lej, 700 ki Csíkszeredáig, sz 700 vissza. Felit fizette a Párt. [...] Hát mikor kimenünk az állomászba [Bákóban], Lészpedről többen vótak. Lészpeden vótak vaj hatvanon akkor, a Pártba mind! Magyar Népi Szövetségtől. Az elnök keresztet ingemet, met vót vonat melyik jött le Adzudba, de má teli vót, mü nem vót hova felüljünk. A parancs a Párttól úgy vót, hogy hányan vagyunk a párttól külön vágont adjanak. Hát keresztet az elnök, a lézpedi: »Jöjjön, domnule, oda nem birunk felülni, jöjjön menjünk bé az állomászelnökhöz!« Bémenünk, sz ő mondja: »Scoateti ordinul, cu care trebuie să mergem la Șumuleu!« (Vegye elő a rendeletet, amellyel mi Csíksomlyóra kell menjünk!) Tesszék kivenni! Megkapta (értsd: megtalálta), olvassza, azt mondja: »Annyi vágont kell adni, menni népszég menjen jó formába búcsúba!« Abba az időbe ment az imegát (forgalmista), hogy eressze. Felszökött (ti. az állomásfőnök): »Máj állj meg hé, met ezeknek kocsit kell!« »Álljon bé, hát hol a kocsi? Vágon a depouba (mozdonyszínben) van. Készik meg a vonat!« »Megfizetem én!« Elmentek, sz az imegátok (forgalmisták) két kocsiból lehajtották a népszéget, sz felültünk mük. Megkésztett vót a vonat félórától többet. Ádzudba isz készett. Ott akkor

9 Botár László a Magyar Népi Szövetség által Moldvába helyezett tanítóként 1947–1948-ban működött Bogdánfalvában.

elődták azt a két vágont, sz azzal lökték a mászikot. Csíkszeredába szálltunk le. Még vótak ott mász faluból isz. Botár László sz ezek kereszték zászlót, keresztet, sz énekszóval mentünk Szomolyóig. Harangoztak, mikor jöttünk. Ott gondoltam még, hogy lehet, politika lesz, de nem vót szemmi. Kijártuk a búcsút, a kocsikot addig lökték fére, sz mikor jöttünk vissza, ültünk fel a vágonba még vissza, hazahoztak. Felit fizettem én, mondom. Felit a Párt, felit mik.”¹⁰ (Bogdánfalva, 1993)

Andor János szavait erősíti, igazolja Tompos Ferenc Lajos is visszaemlékezésében. A sepsiszentgyörgyi származású tanító 1947 decembereben elsők között került ki a Kárpátokon túlra, pontosabban Lészpedre tanítani. 1948-ban ő vezette a lészpedi csoportot a csíksomlyói búcsúra: „kedvezménnyel utazhattunk a vonaton, és táblát is vittünk magunkkal, *Moldvai magyarok felirattal*”.¹¹

1948 az utolsó előtti év volt, amikor a zarándokok évszázados hagyományok szerint még szabadon ünnepelhettek, de már érezhető volt a közelebbi vihar előszele, amely végül 1949-ben hosszú évekre lezárta a búcsújárás történetének folytonosságát.

10 Tánczos Vilmos: *Csíksomlyó a népi vallásosságban*. Nap Kiadó, 2016. 197–199.

11 Sylvester Lajos: *Csupa csapás az élet. Az elsorvadt moldvai magyar oktatás és a csángó szétrajzások emlékkönyve*. Kaláka Könyvek, Sepsiszentgyörgy, 2000. 182.

„...ÍGY LETTEM ÉN MÁSOK HELYETT IS FIGYELŐ SZEM, ÁLLANDÓ SZOLGÁLATOS”

– *Gazda József vall életéről, munkásságáról*

a Molnár Vilmos által feltett kérdésekre –

Máig közel harminc könyv szerzőjének mondhatja magát – évtizedeken át végzett tanári munkája mellett. Vannak köztük szociográfiai munkák, regények, útirajzok, monográfiák képzőművészekről, tankönyv. Emellett még művelődésszervezői munkát is vállalt, a kovásznai Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület egyik alapítója és vezetője, s némiképp még a politikába, pontosabban a székelység közügyeibe is van bejárása, mivel a Székely Nemzeti Tanács elnökségi tagja. Könyvei jórésze, szerteágazó tevékenysége a székely önismeretet, a múltunkkal, jelenünkkel való leplezetlen szembenézést szolgálja, segíti, és a székelység jövőjéért való aggódás hatja át. Az idén áprilisban 82 éves Gazda József még ma is fáradhatatlanul próbál hatni oda, hogy írásaival, tevékenységével felrázza a székelység sorsa iránt veszélyesen a közönybe süppedés felé tartókat.

– *Több író is leírta, hogy a lényeges dolgok tíz éves korig történtek meg velük. Pszichológusok szerint is az első tíz esztendő meghatározó az ember személyiségének kialakulásában. Akkor kezdjük az első tíz esztendővel: milyen volt a családi háttér, amelybe beleszületett, milyen volt kisgyerekeknek lenni Sepsiszentgyörgyön?*

– Úgy hiszem, számomra a gyermekkoromnak a lelkütem kialakulásában volt fontos szerepe. Édesanyám szárnyai alatt vagyunk, édesapám csak vendékként jelenik meg néha, ő katona, majd négy évre teljesen eltűnik az életünkől. Tudjuk, hogy fogságba esett, s esti imáink visszatérő fohászává válik: édes jó Istenem, hozd haza apukát! Négyéves vagyok a bécsi döntéskor, de van még emlékem az „előtte időből” is, hogy az óvodában énekeljük: *Hai copii la strejerie, hai copile, hai, hai, hai* – tehát román nyelvű óvodában kellett kezdenem a színmagyar Nagyborosnyón (akkor még ott éltünk, a 40-es földrengés tette tönkre az ottani házunkat, azután költöztünk Sepsiszentgyörgyre), mert akkor csak az volt, az lehetett. Aztán a négy magyar év lelki

csiholója, s a vesztes háború ránk vetülő árnyéka, majd a „felszabadulás”, amit én teljes tudatossággal élek át s szenvedek meg a szó szoros értelmében. Csürheként él emlékezetemben a ránk zúdult fürgeteg, majd a magyarságunk bűnnek való minősítése a román felszabadítók részéről. Amikor iskolás lettem, valószínűleg nem tartoztam a mutatós, vagy főleg a bátor, nyomuló gyermektípusok közé. Inkább félrehúzódtam már akkor. Gyermektestemhez viszonyítva – valószínűleg a majdani magas testalkatom előjeleként – nagy volt a koponyám, első osztályos tanítónóm egyszer *te tökfejű*-nek „becézett”, ami még ma is fáj, s amit egyes gyermekek csúfolódásként átvettek. Mindezeket felidézve: nem volt gondtalanul boldog gyermekkorom, s ha mégis valami bearanyozta azt: édesanyám aggódó-féltő szeretete, gondoskodó jósága, sok-sok babusgatása és okítása: legyünk mindig igazak, becsületesekek. Az iskola mellett munkánk is volt, mert tízéves koromban már amolyan szakácsféle voltam (a bátyám munkája a napi takarítás volt), iskolából való hazaérkezésünk után édesanyám – aki napi 10-12 órát töltött a hivatalban – utasításai szerint a mindenben előkészített ebédet megfőzni, befejezni az én feladatomból volt. Mert ekkor már „keresztünk is”, nyaranta dinnyét árulhattunk a „Közjóléti Szövetkezet” százalékos árusítóiként a piacon, s a környék gyermekei közül egyetlenként futballabdát vásároltunk a keresetünkből. Emlékszem, valóságos gyermekserreg várta, hogy házi munkáinkat befejezzük, s menjünk ki a „rétre” futballozni... Még ilyen emlékeim vannak: szárazság, pár napig nincs kenyérünk (azóta tudom, mit jelent az imádság: *Mindennapi kenyérünket add meg nekünk ma*), füles kosárral megyünk a testvéremmel a fatelepre a napi tűzifát megvásárolni... Innen visszanézve úgy tűnik, akkor is éltem az életet annak gondjaival, mint majdnem mindig, fejfájós, de a népem sorsát is látó, érzékelő gyermekként. Tudtam, hogy mi a fájdalom, annak ilyen és olyan formája, s alig voltam önfeledt, a játéokban feloldódó gondtalan gyermek.

– *Lépjünk tovább: kérem, beszéljen a Székely Mikóban töltött középiskolás éveiről. Voltak tanárai, akikről úgy érzi, hogy hatottak Önre, netán példakép is akadt közöttük?*

– Középiskolás korom: 10–17 év... Második gimnazistából lettem hetedik általános iskolás tanuló a tanügyi reformnak hála. Feltűnt,

hogy a tanáraink jobb véleménnyel voltak rólam, mint én magamról. Én a napi leckét elhanyagolva inkább olvastam – volt, hogy édesanyám hajnali négy órakor szólt rám, hogy hagyjam már abba, s aludjam is éjszaka. Reggel el-elkéstem az első órákról, mert a szülők hamarabb indultak munkába, nem ők indítottak el. A házi feladatokat ott másoltam le vagy készítettem el, a szünetekben néztem meg, hogy mi is a következő óra anyaga, mit kell megtanulni arra, s volt, hogy kapkodva „készültem”, a tanári bejövétel előtti három-négy percet maximálisan kihasználva, s ha felszólított a tanár, megtörtént, olyasmit kérdezett, amit egy perce sem volt, hogy épp elolvastam a füzetemből, mert akkor még tankönyveink alig-alig voltak, talán egyáltalán nem is. S persze, hogy tudtam felelni! A magyart első-második gimnáziumban Konsza Samu bácsi tanította, kicsi, törpe, sokat tudó ember, aki Háromszék népköltészete gyűjteményt jelentetett meg, s minket is bevont a gyűjtőmunkába. Én is szerepelek benne – édesanyámtól gyűjtött – mesével. Aztán Izsák Józsefné – magunk között Julikának mondtuk –, rövid ideig Izsák József is, s leghosszasabban Salamon Sándor, Sasó, ahogy mi neveztük. Ő osztályfőnökünk is volt. S még a kémiatanárunk, Rácz Gábor, aztán Harkó József meg Bodó Jenő tanáraink hatottak rám mélyebben. Többek voltak, mint egyszerű anyagleadó valakik. Valahogy emberséget, jellemet is tanítottak, főleg példaadásukkal.

Egyébként az egész középiskola úgy él bennem, ahogy egy normálisan gondolkodó emberben élhet. Annak a szűrőjén át láttam a világot, a visszás kort, a szörnyű társadalmat, mely a legtökéletesebbnek mondta magát, s közben „hol zsarnokság van, ott zsarnokság van” állapotok uralkodtak körülöttünk, a „népi demokratikus” Romániában. Tanárainkon sokszor láttam az óvatosságot, melyet beléjük oltott a kor. Tudtam, éreztem helyzetük fonákságát, s közben bennem is ott voltak édesanyám aggódó intelmei, vigyázatok, fiúkám, hogy mit beszéltek. Édesapám Szovjetunióból hozott tapasztalatai már első pillanattól előrevetítették a ránk váró szörnyűségeket. Talán ennek is köszönhető, hogy egy másodpercig sem hittem a hivatalos hazugságokban, s lelkemben megszenvedve éltem át a „boldog kort”. S azt is át kellett élni, hogy egyes osztálytársak eltűntek. Mint „kulákcsemetéknek” nem lehetett közöttünk helyük. Miközben minden fa, bokor zengte – és nem

csak susogta – a szabadságot. És május elsején meg augusztus 23-án Sztálint és Gheorghiu-Dejt mint nagy világmegváltó vezérek nevét üvöltötte a megfélemlített tömeg. Én tudtam, hogy kik ők! A kor – az akkori jelen – bűnöző gonosztevői! Ha csak visszagondolok, érzem: szörnyű idők voltak, egész gondolkodásmódom kialakítói. Embertelen, mindenben hazug világ, mely belém plántálta a körülöttünk történtek visszásságaitól való iszonyt, s az állandó igazságsóvárgást is.

A felső négy osztályom magyar tanára, Sasó ismerhette fel, hogy az irodalomhoz az átlagon felüli érzékenységgem van, s neki köszönhetem, hogy ez bennem is tudatosodott. Egyik feleletemre – Móricz Zsigmond háziolvasmányként kiadott *A boldog emberét* kellett ismertetnem az osztállyal – megjegyezte: ha 20-ast lehetne adni, azt is megadná, mert ő még diáktól ilyen rálátó, illetve tisztán, világosan a lényegét észrevevő feleletet nem hallott. Ma is emlékszem erre a szereplésemre, s főleg a tanári vélemény belőlem kiváltott hatására. Édesanyám vágyainak és kívánságának eleget téve orvosira készültem. S ha nem lett volna ez a tanári „véleményezés” rólam, talán nehezebben döntöttem volna el, amikor a beiratkozás lejártá előtt négy órával az orvosin megjelent egy lista, amelyen az állt, hogy nem felvételizhetek az orvosira „szívproblémáim” miatt (röviddel előbb estem át egy szívbelhártya gyulladásra, ami akkor még valamiféle szívzörejt hagyott-hallatott). Nem lett volna olyan könnyű pillanatok alatt döntenem, hogy Marosvásárhelyen, ahol egy hónapos felkészítőn vettem részt, életem első taxiútjával kiszáguldjak a repülőtérré, Kolozsvárra repüljek az onnan 10 órakor induló géppel, s a szó szoros értelmében az utolsó lehetséges pillanatban, déli 12-kor belépjek a magyar szak titkárságára, s utolsóként beiratkozzam a felvételire.

- *Az emberpróbáló 50-es években volt a kolozsvári Bolyai Egyetem magyar szakos hallgatója. Hogyan élte Ön meg ezt, milyen volt akkor és ott egyetemistának lenni? 1956 októberében diákként egyik szervezője volt a kolozsvári Házsongárdi temetőben halottak napján tartott megemlékezésnek – kérem, beszéljen erről is egy kicsit.*

- Sztálin halála évében lettem egyetemista. A vidéki kisvárosból kerültem fel Erdély fővárosába, kulturális központjába, mely akkor még magyar város volt. Tudatosan neveltem magam arra, hogy éljek

a város adta – a sepsiszentgyörgyinél jóval nagyobb – kulturális lehetőségekkel, használjam ki azokat. Színházi bérletet, opera bérletet váltottam, koncertekre jártam, kiállításokra jártam, bújtam a képzőművészeti és néprajzi múzeumokat, az egyetemi könyvtárat, rengeteget olvastam, s csak a vizsgák előtt foglalkoztam a „leckékkel”. Elsőéves koromban – emlékszem – egyszer megállt a ceruza a kezemben a marxista előadó sok badarsága hallatán. Ez a pillanat tett kritikusan gondolkodó emberré, attól kezdve mindent – a tanárim előadásait is – kritikával hallgatva mérlegeltem. Ez nem igaz! S ha nem igaz, miért mondja? Csak mondja, vagy hiszi is? Ilyen kérdéseket tettem fel magamnak. Emlékszem, régi magyar irodalom órán Szigeti professzor mondta a Kézai-gesztta kapcsán, hogy Kézai Simon találta ki a hun-magyar rokonságot. S akkor miért tartottak egyes bizánci és arab krónikások is hunoknak vagy hun rokonoknak, esetleg türköknek bennünket? Tévedtek! – így a tanári válasz. S hátha mi tévedünk most? – így én, az akkor alig 18 éves diák! Visszagondolva, akkor is folyt az élet, gazdagodott a bennünk felhalmozódó tudásanyag. Szabédi László nyelvtörténeti elmélgedései, Antal Árpádnak a reformkor irodalmát mélyen átélő előadásai lélekmozdítóak voltak. Szellemi légkör (is) volt az egyetemen, de amikor 1956. október 28-án vagy 29-én, a forradalom napjaiban diákszövetségi alakuló gyűlés volt, azon amellet, hogy ne csak marxizmust, hanem általános filozófiát is tanítsanak, azt is követeltük, hogy szűnjék meg a középiskolás tanítási módszer. A forradalom napjai életem talán legszebb, legcsodálatosabb 12 napját jelentették. Az orosz könyvtár könyvtáros bácsija Bartalis János volt – csak később tudtam meg, hogy ki ő, illetve, hogy ő az a tiszta tekintetű bácsi –, volt ott egy rádió, én ott ültem majdnem mindig, hallgattam a híreket, és a szüneteken beszámoltam az évfolyamtársaimnak, hogy mi történt Magyarországon. Ők tudták, hogy nem vagyok órán, de nem jelentettek. Valahogy így lettem én mások helyett is figyelő szem, állandó szolgálatos. Mi voltunk a legnagyobb évfolyam, negyedévesek. Hogy honnan jött ezeken a lázas, a nemzeti ébredéstől áthatott „magyar napokon” a Házsongárdi temető sírjai rendbetételének gondolata, nem tudom (az utólagos szakirodalom szerint Dávid Gyula – akkor fiatal tanársegéd – ötlete volt, amiért börtönnel kellett fizetnie). De mintha mi gondoltuk volna ki, mi, magyar szakosok, főleg az én évfolyamom

tagjai, egyetértettünk ebben, s valóban megtestesítői voltunk a gondolatnak. Sőt: mi, akik vagy tizennyolc-húszan együtt indultunk el virágokkal megrakottan a Király utcai diákotthonunkból november elsején délután, s mentünk legelsőnek a Dsida sírhoz, majd Jósika Miklós, Brassai Sámuel, Bölöni Farkas Sándor, Misztótfalusi Kis Miklós, gr. Mikó Imre, Kriza János, Berde Mózsa sírjához, mi lettünk az a mag, amely duzzadni kezdett. Nem szervezte ezt senki, inkább a hangulat hozta; arra döbrentünk, hogy valósággal hömpölyög velünk utánunk a tömeg, percenként növekedünk, többszázas nagyságrendűvé duzzadunk. Minden sírnál előlépett valaki – ezt sem szervezte senki –, verset mondott vagy az ott nyugvó jelentőségét méltatta. Mivel valahogy úgy adódott, hogy én vezettem a tömeget (Kelemen Lajos bácsi több temetőismertetésén vettem részt, s ismertem jeles nagyjaink sírjait), a Berde Mózsa elég fent levő síremlékétől a kijárat kapu közelében levő Szentgyörgyi István sírhoz vittem az embereket, s mert a felemelő, de épp ezért feszültté vált helyzetben cselekedni kellett, ott léptem elő, mondtam egy rövid beszédet a minden halottak napjáról, és erről, amikor újabb tízezreket gyászolunk – mindenki tudta, hogy kik azok –, kértem, hogy egy perces néma csenddel adózzunk emléküknék. A tömeg – akkor már 12 év után így, nyilvánosan először – Kölcsey *Himnuszát* kezdte énekelni. Ma is megborzongat, hogy milyen csodálatos volt! Ahogy felszólítottam az egybegyűlteket, hogy békésen oszoljunk szét, valakik behúztak egy bokorba – mai napig sem tudom, hogy kik –, egy bundasapkát a fejemre, egy idegen nagykabátot a hátamra tettek, hogy majd a Józsnál (a másik bennlakást nevezték el a kommunista költőről, Józsa Béla Diákotthonnak) akasszam fel az emeleti folyosó fogasára, s tűnjek el, mert tele vagyunk szekusokkal, s letartóztatnak). Valóban eltűntem, s így úsztam meg az azonnali letartóztatást, de hogy beazonosítottak, azt arról is lehetett tudni, hogy attól kezdve éppen hat hónapon keresztül minden éjjel kerestek a bennlakásban, hogy benn vagyok-e. A gondnok s a kapusok figyelmeztettek rá. Közben a magyar forradalom elbukott, szörnyű volt átélni. Jöttek tanári kényszerkíséréssel az elvtársak, minden évfolyamra bezúdultak, hogy ítéljük el az „ellenforradalmat”, s csatlakozzunk a Kádár-kormányt üdvözlő kiáltványhoz, amit a négy magyar szakos évfolyam egyike sem szavazott meg. Senki nem szólt, a padra könyö-

kölve összekulcsoltuk a kezünket, lehajtottuk a fejünket, hiába volt az elvtársak „vigyázzanak, mert megjárják” fenyegetései. Ez a kollektív ellenállás megnyilatkozása akkor is felemelőleg hatott. Engem be-berendeltek „kikérdezni”, hogy pl. miért osztottam a fekete szalagot halottak napja előtt a diákoknak (mert a Székelyföldön így szokás, mondtam, gondolva, hogy honnan tudnák ők, hogy valóban mi ott a szokás), meg hogy a gallérunk alá piros-fehér-zöldet is tettünk (amit erélyesen elutasítottam, mert nem volt igaz). Meg hogy nekem kellett volna hatnom az évfolyamunkra, magyar szakos társaimra, hogy ítéljük el az ellenforradalmat. A pillanatnyi büntetésem az volt, hogy Kicsi Antal és Székely László évfolyamtársaim társaságában kicsaptak a KISZ-ből (Kommunista Ifjak Szövetsége), melynek akkor minden fiatal tagja kellett legyen. Egy felvonultatott munkás-kiküldött elvtárs szerint „meghágtuk a szervezeti szabályzatot”. Tovább tartottak éjszakai figyelmeztető kereséseim is. Olosz Ellával, későbbi feleségemmel, alighogy megismertem, minden reggel 7-kor találkoztunk, hogy ha engem elvisznek az éjszaka, tudjon róla. De csodák csodájára, nem vittek el. Egy jó tíz évvel későbbi üzenet alapján tudom, hogy a kar KISZ-titkári funkcióját akkoriban betöltő, nálunk pár évvel idősebb gyakornok, Szász János valamiképpen el tudta égetni a dossziémat. Amit alátámaszt az is, hogy a szekus irataimban egyetlen 56-os „tudósítás” sincsen. De szemmel tartottak végig, s nem hagyták jóvá sem azt, hogy a *Korunk* szerkesztőségébe, sem azt, hogy a *Művészethez* (Sütő András akkor indított lapjához) alkalmazzanak. Mégis éreztem: a gondviselés óvott. S nem könnyen, de a rám mért – s magam is vállalta – feladatokat később is végeztem, végezni tudtam.

- Könyvei sorát képzőművészekről szóló monográfiák nyitják. 1969-ben jelent meg a Gyárfás Jenőről, majd 1972-ben a Zsögödi Nagy Imréről szóló életmű-összefoglaló. Ezt követték később a szintén festő Nagy Albertről, a textilművész Gazdáné Olosz Elláról és a szobrász Fekete Józsefről szóló kötetek. Sokan szeretik a műalkotásokat, de honnan ez az elmélyültség, elkötelezettség a képzőművészet irányába, annyira, hogy kitartó munkával kötetek születtek ebből?

- Mondhatom véletlennek is, rádöbbsentem, hogy városomnak volt egy csodálatos művésze, Gyárfás Jenő (1859–1925), s hogy még él a

Csíki utcai egykori lakásukban a gyermeke. Náluk – és a város egyes régi polgárainál is – számos képe látható, s elkezdtem kutatni utánuk. Rádöbentem, hogy a vidék a zseniálisnak indult tehetséget lehúzta, elközépszerűsítette. Ezt el is kellett mondanom. Így, róla, vagy az ő végső soron tragikus életútját ismertetve kezdtem írni a művészetről (első, 1957-ben a *Korunkban* megjelent tanulmányom címe ez volt: *A Gyárfás-tragédia*). De hogy szakmailag is képezsem magam, művészettörténeti előadásokra, korrektúrákon való részvételre kéreztetem be a képzőművészeti főiskolára, így ismertem meg az akkor művész-növendék későbbi feleségemet is. S ha rálépsz egy útra, azon menni kell. Így lettem művészeti író, amolyan műkritikus-feleség. Ez életutamat is megszabta. Ellával műterem-látogatásokra kopogtattunk be, kértünk engedelmet; így kötöttünk személyes ismeretséget a kor nagyjaival, jelentős művészeivel.

Életem talán legnagyobb sikerének érzem, hogy 1958-ban megjelent egy, a formalista művészeket és művészeti kritikát elmarasztaló cikk bizonyos Izsák László tollából, amiben én a „formalista művészek” – mint amilyen Nagy Imre, Nagy Albert, Mohi Sándor, Szervátiusz Jenő – amolyan szekértolója lettem, álságaiknak elfogadtatni akarója... Ūristen! Oda került a nevem a legnagyobbak mellé! – vonhattam le a következtetést. Dankanits Ádámmal – aki akkor a nagyenyedi kollégium „dokumentációs könyvtárának” volt a könyvtárosa – mentem szembe az utcán, ő szólított meg, s a frissen megjelent cikk „ügyében” javasolta, hogy legalább egy-két évig ne közöljek, hogy felejtsem el, mert ha nem, lehetlenné teszik a munkámat, életemet. Tanácsát meghallgattam. Ezért is kellett 10 évnek eltelnie, amíg megjelenhetett első művészeti könyvem, a Gyárfás-monográfia. Nagy Imre műtermében jártamban megláttam, hogy heverője éjjeliszekevényén – mint éppen olvasott, kinyitva letett könyv – ott van a Gyárfásom, ez bátorított fel, hogy megkérdezzem, beleegyezne-e, hogy az ő életútját is én dolgozzam fel a következőkben. Beleegyezését adta, s így kezdtem el az ő művészetével foglalkozni. Mattis-Teutsch Jánosról – aki szintén beleegyezett, hogy foglalkozzam a művészetével – még életében egy hosszabb tanulmány jellegű cikket írtam, amit az *Utunknál* helyeztem volna el, de Banner Zoltán sajnálattal közölte, hogy „nem megy”, s hogy nagy meglepetésemre az ő cikke jelenjen meg erről a képzőmű-

vészről, s a monográfia „témát” is lefoglalta a kiadónál. Így nem adatott lehetőség, hogy a Mattis-Teutsch-i életutat felmérjem. Ugyanez történt a Szervátiuszról és Mohi Sándorról megírandó könyvvel is. De a '70-ben távozott Nagy Albert meg a kevéssel utána meghalt Fekete József életművét feldolgozhattam (az utóbbi majd csak 2010-ben jelenhetett meg.) Az élete, alkotó pályája csúcáról 56 évesen távozott Olosz Ella, négy gyermekünk édesanyja elvesztését úgy tudtam túlélni, hogy egy év múlva már meg is jelent a róla írott könyvem. Akkor úgy éreztem, s az azóta eltelt idő sem cáfolta meg, hogy értékítéletem helytállóak voltak.

- *Azt hiszem, nem tévedek, ha egyik fő művének az 1980-ban a Kriterionnál megjelent Így tudom, így mondom című szociográfiai munkáját nevezem meg. Nagysikerű műről van szó, melynek alapján Önt a romániai magyar oral history nagy öregjének tartják. A könyvben mintegy háromszáz adatközlő vall a régi magyar falu életéről, mindennapjairól jóban-rosszban. Megszólaltatni sem lehetett könnyű ezt a több száz embert, hát még ha tekintetbe vesszük az akkori idők hangrögzítési technikájának színvonalát.*

- Egy felismerés eredménye volt ez a könyv, s a vele járó munka kiváltója. A hatalom, melynek célja volt: „a múltat végképp eltörölni” (még ma is megborzongat ennek a programdalnak a célkitűzése, a „csak mi” sátánisága), tette a magáét, s én rádöbentem, hogy micsoda értékek pusztulnak el itt, a szemünk láttára. S amint lehetőségem adódott, hogy 1970-es, első nyugat-európai utunkról egy kazettás magnetofont hozhattam haza, kezdtem gyűjteni a sorsokba beépült, megélt történelmet. Ennek a szándéknak lett az első eredménye az *Így tudom, így mondom*. Már az anyaggyűjtés is okozott gondot, elsősorban azt kellett minél kevesebb feltűnéssel megoldanom. Az is „bűnössé nyilvánítható” cselekedet volt akkor, abban a korban. Mint teljesen újszerű kísérletet, a műfaját és formáját is meg kellett teremtenem az elképzelt könyvnek, s azt elfogadtatnom a kiadóval, ami, ha nem is könnyen, de sikerült. Főleg az interjúk feltördelésével és a mozaikkockákból való tematikus szerkesztéssel azonosult eléggé nehezen a szerkesztőm, András János. Akkor valóban nagy hatást váltott ki a könyv, de reagált is rá azonnal a hatalom. A karácsonyi könyvvásárra

megjelent könyvet az alig több mint négy héttel később kezdődött „falusi könyvhónapon” a *Kriterion* szerkesztősége az általa megjelentette, „a régi falu emlékezete” alcímű és tematikájú könyvet sehol szóba sem hozta, az a nemlétező dolgok listájára került. Kovásznára is úgy jöttek jó 15 szerzőjünkkel, hogy az én ugyancsak frissen megjelent könyvemről említést sem tettek, nemhogy meghívtak volna a szerzőik közé. Ezzel megint gyarapodott eggyel a fájó emlékeim száma. Utóbb megtudtam, valamiféle párthatározat volt, hogy a könyvemről nem szabad beszélni, az a könyvtárakban is „hátsó könyvpolcra” került. S a párhuzamosan gyűjtött anyagból megszületett *Mindennek mestere – a falusi tudás könyve* című munkám, mely 1982-ben már készen volt, de nem jelenhetett meg, csak 12 éves késedelemmel, 1994-ben. Ám nekem a megélt történelmet felidéző szociográfia a későbbiekben az egyik fő műfajommá vált, tucatnyi ide tartozó könyvem született még, s átmenetileg a művészetéről való írást is háttérbe szoríttatta.

– *Számos útikönyv jól felkészült, tájékozott szerzőjeként is ismerik az Ön nevét. Három nyugati utazással kezdődött, majd három közel-keletivel folytatódott. A Székelyföld elkötelezett hívének, a hazai tájak szerelmesének honnan ez a kielégíthetetlen kíváncsisága más országok iránt?*

– 1970-ben átmenetileg picit lazult a helyzet a Ceaușescu-rendszeren belül, s akkor sikerült nekünk is – némi szerencsével, s főleg Fazekas János konkrét segítségével, akihez első elutasításunk panaszával fordultunk – áttörnünk az addig szinte áttörhetetlennek számító vasfüggönyt, kijutnunk Párizsba, majd ’72-ben Londonba, ’74-ben Rómába, Madridba. A spanyolországi mór művészetrel való megismerkedésünk ébresztette vágy vitt tovább 1976-ban Görögországba és Törökországba, ’78-ban Szíriába és Iránba, ’79-ben Egyiptomba, Szíriába, Iránba, Irakba, Pakisztánba, Afganisztánba és a szovjet Közép-Ázsiába, Buharába és Szamarkandba. Hogy ezek az utak eszembe jutottak, ezeknek a szükségessége felmerült bennem, a kiváltó oka az volt, hogy a feleségemet – akinek éreztem, láttam rendkívüli tehetségét – féltettem a vidék lehúzó erejétől, aminek áldozatául esett a maga korában Gyárfás Jenő is. Mi akkor már a vidék vidékén, Kovásznán élünk. Csodálatos volt – s mindenképp ösztönzőleg hatott rá is – az egyetemes szellem teremtményeit megismerni, az emberi nagyság ígézetébe

kerülni. Így hát ezek a világtúrák számunkra szellemi töltetű munkautak voltak, megismerkedni az emberi kultúra nagy alkotásaival, ami nélkül nehezen tud még egy tehetséges alkotó is bekapcsolódni az egyetemes folyamatba. Kiruccanásainkat úgy szerveztük meg, hogy minden alkalommal Bécs felé indultunk, akkor is, amikor már Kelet volt az úticél. Megnéztünk sorrendben öt velencei biennálét is, amelyek a „jelen kor” művészetének törekvéseire nyújtottak rálátást. Útikönyveimnek „művészeti útirajz” alcímet adtam, így jelölve meg azok műfaját. Egészen különleges élmények voltak mögöttük. Éreztük, hogy nem volt kis dolog Egyiptomban lenni, Damaszkuszban vagy Bagdadban, de Firenzében, Rómában vagy Nápolyban sem, az Uffizi, a Prado, a Vatikáni Képtár vagy a Louvre termeit járni. S hogy kalandokban is legyen részünk, Afganisztán polgárháborús viszonyai között félni, rettegni, hogy valamiképpen élve ússzuk meg, és haza is tudjunk érn. Két megtervezett utunk: Indiába meg Mongóliába és Kínába, nem valósulhatott meg. Az előbbi, amelynek háromszor futottunk neki, valamiféle fátum következtében, az utóbbi, 1984-ben azért, mert időközben bekeményített a Ceaușescu-diktatúra, akkor útlevelet már nem kaphattunk. Ezek közül egyet – az indiait – már egyedül tettem meg 2014-ben, a hajdan elmaradt út emlékének, s az ottani különleges művészet felfedezésének, szemtől szembe való megismerésének szentelve, nem kis élményt kapva abból is. Ez utóbbi megírásával még adós vagyok.

– *Az Antarktiszról leszámítva mára már nincs is olyan kontinens, ahol ne járt volna. Ha jól tudom, ötven körül van azon országok száma, ahol megfordult, utóbb már nagyon is céltudatosan: mindenütt a diaszpórában élő magyarságot kereste-kutatta, miért mentek el a szülőföldjükről, hogyan élnek, őrzik-e, átörökítik-e magyarságukat a leszármazottaikra is? Ebből egy monumentális mű született, A harmadik ág. Ebben két vaskos kötetben, közel 1200 oldalon járja körül ezt a témát, szokása szerint megszólaltatva az érintetteket.*

– 1994-ben a Veress Zoltán-féle EKE-könyvek sorozatában felkérést kaptam Tófalvi Zoltán társaságában a *Kövek egy siratófalhoz* című könyv megírására. Annak a bemutatójára hívtam meg s hordozott körbe több svédországi városban Molnár-Veress Pál, az ottani protestáns lelkész.

Ezek az utak – melyeken természetsszerűen megvallattam az útba eső városokban élő magyarok legjobbjait, akik sorsukban hordozták a magyar sorsot és akiket többnyire történelmünk viharai sodorták ki – döbbsentettek rá, hogy micsoda értékek alakultak ki és lappanganak a diaszpórában. Így született meg a gondolata annak, hogy útjaimat folytassam, bejárjam a kerek világot, magyarokat keresve. Így jutottam el – Antarktiszt kivéve valóban – mind az öt kontinensre, megint nem azért, hogy ott legyek, hanem hogy lássak, tapasztaljak és anyagot gyűjtsek a már gondolatban megszületett és ezekkel az utakkal készülő-épülő könyvemhez. Hogy ez önerőből sikerült, sikerülhetett, azt elsősorban a kinti magyarságnak köszönhettem, akik fogadtak, vendégül láttak, segítettek, hogy eljussak egyesületeikbe, templomaikba, megismerkedhessem sorsukkal, életükkel, s minél többükkel (jó ezernyi emberrel) bekapcsolt magnó mellett elbeszélgethessek. Másrészt pedig előző munkámnak is köszönhetem, a mindig magammal vitt könyveimnek – azokat a kinti előadásaimon megvásárolták –, melyekből így utólag megtérült az útiköltségem, s az így visszajött „tőkéből” újabb és újabb utakra vállalkozhattam. Így született meg másfél évtized munkájával, világjárásával, az ott kapott élmények, az ott gyűjtött anyagok feldolgozásával a *Harmadik ág*.

– *2016-ban jelent meg egy furcsa regénye (A hajótörött), amelyben egy valós személy, egy ismerőse kálváriáján keresztül az ötvenes évek abszurd kommunista világába, időnként poklába vezet el az olvasót. Kérem, beszéljen a regény megszületésének indítékairól, erről a valósan is létezett ismerőséről.*

– A könyv sors-anyaga évtizedeken át ott lapult a tarsolyomban, mint megírásra váró téma, mely jellegénél fogva vádolta azt az embertelen kort, melyet meg kellett élnünk, át kellett vészelnünk. S miután a *Vezényelt történelem* című munkámmal már előbb kipróbáltam harmadik műfajomat, a „sorsregény”-t, erre dupláztam rá. Hogy mitől furcsa, hogy a „kritika” hová tette-tehette volna, nem tudhatom, mert az irodalmi lapok, azaz a „szakmán belüliek” nem vettek tudomást róla. Talán ezért is, mint egy csoda-kor él bennem Kőlcsey kora, „a kritika fölötte szükséges” voltának a fölismerésével, s az ezzel való éltetése az értékeknek, vagy gyomlálása a nem arra való dolgoknak. Számomra

az volt a kihívás: 90 nap történetébe belevinni nemcsak egy lelkileg rendkívül gazdag és értékes, de a társadalomtól kitaszított ember sorsát, hanem magát a szörnyű társadalmat is a maga embertelenségével. Azt a hétgyermekes becsületes munkás családapát sújtja egy meglehetősen kegyetlen bosszú, aki egyéb bűnt nem követett el, csak annyit, hogy látni, meglátni mert, és ami kártékony dolgot látott maga körül, munkahelyén, a vezetőnek kikiáltott munkásosztály tagjaként arra meg is próbálta felhívni a „dolgozó nép” vezetőinek, a mindenható pártnak a figyelmét. Ezért kellett lelkileg megnyomorítottá, a bosszú áldozatává lennie.

- A Székelyföld *folyóiratban éveken át közöltük folytatásokban A Székelyföld történetéből cím alatt (a visszajelzések szerint nagy sikere volt) több száz, a társadalom minden rétegét képviselő adatközlőtől összegyűjtött írásait, melyek az egyes emberek visszaemlékezésén, véleményén keresztül a székelység XX. századi megpróbáltatásait járta körül, próbálta megérteni az érthetlent. A sok kis mozaikkockából döbbenetes méretű és hatású freskó bontakozott ki. Tudom, utóbb kételkedett, volt-e értelme megírni, főleg ilyen tragikus hangnemben az egészet. Hogyan látja ezt?*

- A már felvázolt módon gyűlt, halmozódott az anyagom, a Székelyföld történetének az utóbbi 90-100 éves korszakát sorsokból kibontani nem volt nehéz. De: eléggé nyomasztó munka, feladat volt. Ekkor éreztem: ha jót, reménykeltőt, jövőbe mutatót alig tudok adni, akkor minek az egész? *„Minek a lélek balga fényűzése?”* (Tóth Árpád) Ezzel tulajdonképpen egész életem munkájának az értelme is megkérdőjelezhető, s most, amikor előbb-utóbb elérkezik a végső számadás pillanata, miről adhatok számot? A könyveimet is – legyenek azok művészeti vonatkozásúak vagy sorstörténeti jellegűek – egyáltalán nem, vagy csak alig vette észre a nemzeti önismerettár. Ezért kísért bennem most immár *„az elmúlástól tetten érve”* az a gondolat, hogy szinte teljesen fölöslegesen éltem. Amit a magyar társadalomnak adtam volna, arra az behunyta a szemét. Ott kint, Magyarországon, vagy a nagyvilágban, s itt bent, Erdély földjén is. Valószínűleg neki, a magyar társadalomnak van igaza. Ahogy ezeken a sorsokon rágódtam, mindig éreztem: rossz korban éltem, rossz korba születtem bele. És hogy nem tehetek arról, hogy szinte minden mellé, amiről írnom adatott, vagy megítélésem szerint írnom kellett, odaszegődött a fájdalom. Mintegy vigasztalásként

született meg bennem annak a gondolata, hogy a fájdalom adott esetben szépségforrás is lehet. A lélek szépséget is meríthet belőle. Azaz: meríthetne. Tudom, hogy benne van a könyveimben, írásaimban a magyar lét szépsége is, épp csak az olvasóközönségnek észre kellene vennie azokat.

- *Negyven év tanári munka után ment nyugdíjba, 1998-ban. Tudom, könyvei tették széles körben ismertté az Ön nevét, de aki ilyen hosszú ideig tevékenykedett pedagógusi pályán, annak sok mondanivalója lehet erről a pályáról is. Hiszen még tankönyvet is írt a diákok számára. Kérem, beszéljen a pedagógusi hivatásról, tanári tapasztalatairól. A székelykocsárdi és nagyenyedi kezdetekről, a kovásznai Kőrösi Csoma Sándor Gimnáziumról, ahol tanári pályafutása nagy részét töltötte. Lát különbséget a hatvanas évek és a kilencvenes évek diákjai között?*

- Mindig küldetésesnek, sőt: egyfajta isteni gondviselésnek is érzem, hogy tanár lehetek. Az egyéb – akkor többet ígérő – lehetőségektől errefelé sodort a kor, az élet. Magyartanárnak lenni Romániában, generációkat nevelni, tanítani nemzeti irodalmunk szeretetére, nemzeti mivoltunk megbecsülésére, csodálatos életút volt. Még akkor is, ha főleg az első harmincegy évben mindig veszélyeztetve, a szó szoros értelmében a kés élén táncolva kellett élnem – nemcsak nekem, énmiattam a családomnak is. Például katona gyermekeimet büntetőszázadokba vitték, sorozták, mert: „tudjuk, ki az apátok!” Valahogy túléltem, túléltek. Egy magyarellenes közegben, országban és világhelyzetben küzdhettem a nemzeti tudat és méltóság megőrzéséért, ébrentartásáért. Ezért volt ez a feladat gyönyörű. Nemcsak értékeink megismertetésére, de tanítványaim gondolkodó, látó emberré való nevelésére is törekedtem. Balassiról, Aranyról, Petőfiről, Ady Endréről és József Attiláról vagy Dsida Jenőről és Szilágyi Domokosról beszélni, szellemük értékeit megismertetni, továbbadni, igéiket éltetni gyönyörű, már-már küldetés volt. S arra is idő és energia kellett, hogy a tanórákon túli cselekvés lehetőségét is tudatosítsam, azt is bevigyem az iskolába, s a tanulókat kivigyem a külső világba, ahol parányi erőnkkel a közösségünkért, nemzetünkért is tehetünk valamit. Így született meg a *Diákszínpad* gondolata is. Húsz év alatt több mint félezer előadással jártuk be Erdélyt, főleg a szórványvidékekre koncentrálva, s '89 után az egész Kárpát-medence magyarlakta vidékeit is, Magyarországot,

Kárpátalját, Felvidéket, Órvidéket – Burgenlandot – és Délvidék három országát. Vittük Tamási Áronnak a székelység arcát felmutató, nemzetmegtartó ígését.

– A Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesületben *kifejtett munkája is számottevő. Az egyesület által szervezett konferenciák, az általa kiadott évkönyvek egyrészt hűen ápolják Kőrösi Csoma Sándor emlékét, újabb adatokat tárva fel és téve közzé a nagy nyelvészről, másrészt neves keletkutatók közölnek izgalmas tanulmányokat e kiadványokban. Kérem, mondjon pár szót az egyesület megalakulásáról, működéséről.*

– Nem hiszem, hogy valaha is az átlag magyar embernél, átlag magyartanárnál többet foglalkoztam volna Kőrösi Csoma Sándor emlékének ápolásával, ha a sors nem épp a szülőföldjére vet. A hely által kötelezően rám rótt feladat volt ez, melyet megkerülnie egy becsületes, magyar sorskérdésekkel foglalkozó embernek nem lehetett, nem is lett volna szabad. Már 1990-ben, amikor „bűnünk, hogy magyarnak születünk”, átmenetileg picit csökkent, létre „kellett” hoznom a *Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesületet*, és *Kőrösi Csoma Sándor Napokat* tartottunk évi rendszerességgel. Ezen napok részét kellett képezzék a tudományos konferenciák – e pillanatokban a 29.-et készítem elő –, s úgyszintén folyamatban van a konferenciák anyagából, az egykori tanítványom, Ferenczné Szóts Éva segédletével megszerkesztett 24., úgymond Csoma-kötet megjelentetése. Ezek a konferenciák, illetve a belőlük megjelentetett könyvek részeivé váltak a magyar múlt, Kőrösi Csoma Sándor szellemében való kutatásának. Feladat ez is, hiszen ama kevés nép egyike vagyunk a világon, akik minden bizonnyal nagyon messziről jöttünk, régi nép vagyunk, csodálatos – az egész emberiség kincsét képező – nyelvünk van, de még mindig kell keresnünk önmagunkat, mert múltunk arcáról egymásnak is ellentmondó elméletek léteznek. Kőrösi Csoma Sándor is magunk-kereső útra indult el, s az ő emléke ápolása jegyében ugyanezzel a szándékkal jön el Kovásznára évente mintegy 30-40 tudós ember, hogy itt ők is megtegyék feladatukat. Szép és felemelő munka ez is.

– *A Székely Nemzeti Tanácsban végzett munkája is jelentős. Sokan talán nem ismerik ennek a szervezetnek a célkitűzéseit, működési alapelveit. Ismertetné ezeket? Mi vezette arra, hogy szerepet vállaljon az SZNT-ben?*

- Ebbe is – mint sok vagy majdnem minden egyébbe – belepottyan-
tam. Tőkés László tisztelt meg azzal, hogy amikor elhatározta az
Erdélyi Nemzeti Tanács Kezdeményező Bizottságának a létrehozását,
maga kért fel, ajánlott ebbe a tanácsba 20 embert, s ezek közé besorolt
engem is. Ezt elutasítani nem lehetett. S amikor a hely igénye szerint
ebből leválva, a tanács székelyföldi tagjaiból létrejött a Székely Nemzeti
Tanács, automatikusan lettem az Állandó Bizottsága tagja ebben.
Egyike ez azoknak a feladataimnak, amelyek miatt lelkiismeret-furdalás-
som is van, hogy nem tudok elég energiát adni bele, de elhárítani sincs
erőm, mert a megmaradásunkért is, önrendelkezésünk kiharcolásáért
is vívnunk kell a küzdelmet... Semmi mást nem akarunk, csak annyit,
hogy emberként élhessünk szülőföldünkön, élvezve a minden népnek
kijáró jogokat. S hogy sorsunk irányítását-kezelését a kezünkbe vehes-
sük, autonómiánk legyen – mint Európa legtöbb őshonos népének –
ezeréves hazánkban, Erdély legkeletibb csücskén, a Székelyföldön.
Legyen jogunk a „hivatalosított” szabad nyelvhasználathoz, anyanyelvi
oktatáshoz, kultúránk építéséhez, s ezek révén ellenállhassunk a ránk
zúduló felszívóerőnek. Nem akarunk tétlen tanúi lenni annak, hogy
„*mint pusztul el szép fajunk*”. A szülőföldünk megtartása harcra kötelez.
Ezt a harcot vállalta fel és végzi az Székely Nemzeti Tanács. S ehhez
szeretné maga mellé állítani az egész székelységet, tudva azt, hogy
ehhez a harchoz közös erőre van szükségük.

- *Összefoglalásként: hogyan látja a székelység múltjának és jelenének
avatott kutatója a székelység jövőjét?*

- Próbálok hinni benne, hogy bár nehéz a helyzet, azért még van
remény. A világot kormányzó erők célpontja nemcsak a magyarság
(bár első, illetve fő helyet „élvez”), hanem minden nép, nemzet, így a
románság is. Szomorú, hogy a románság vezetői nem ebben az öket
is elpusztítani akaró erőben, hanem bennünk látják a legfőbb ellensé-
get, önmagukat lealacsonyító gyűlölet-harcot folytatnak ellenünk. De
hiszem, hogy mi életre teremtett nép vagyunk, s beválik Apponyi Albert
trianoni jóslata: „*Önök most megásták Magyarország sírját, de Magyar-
ország ott lesz a temetésén mindazon országoknak, amelyek most itt
megásták Magyarország sírját.*” Bár az én népem igazi vágya – hiszem,
hogy így van ez -: Élünk mind, nemzetsírok ne ásattassanak, s

tiszteljük egymást. Mi ezt is tettük ezer éven át: minden, a sors által mellénk, hazánkba rendelt népet tiszteltünk. Ami itt körülöttünk az utóbbi száz évben történt és történik, sújtson vissza azokra, akik azt alantas céljaikért kitalálták, gerjesztik és irányítják. Hadd zárjam helyzetképünket a már-már elfelejtett Ábrányi Emil soraival:

*Romok között is hirdetem halálig,
Erős, nagy hittel, rendületlenül:
Legyen bár sorsunk még oly mostoha,
Él a magyar s nem veszhet el soha!*

Gazda József

A SZÉKELYFÖLDRŐL SZORONGÁSOSAN! A SZÉKELYFÖLD MA ÉS HOLNAP

1. *MEDITÁLÁS*

Székelyföld... Maroknyi föld Erdély, a szentistváni Magyarország keleti peremén, az egykori 64 vármegyéből négy vármegyényi terület, saját hagyományos közigazgatási formánk szerint: 6 szék és 3 fiókszék... A mai széttagolódott és lazán összeszövődő Európában – beleférne annak arculatába – lehetne ország is a maga 13 000 km²-ével, ha Málta (316 km²), Luxemburg (2586 km²), Ciprus (9251 km²) vagy Izrael (20 770 km²) országok lehetnek. De nem az. Csak egy darab saját sorsát, történelmét élő föld, hágóktól, hegyszorosoktól feldarabolva, elválasztva egymástól a részei, melyek külön-külön is más és más arcúak. Ebből a másságból fakad a föld változatossága, sokszínűsége, s abból adódó varázslatossága. Asztallap egyenességét idéző fennsíkjai – gyergyói, fel- és alcsiki, háromszéki –, medencék, bércekre kapaszkodó meredek hágói, a csörgedező vizeket maguk között átengedő hegyszorosai, szinte egymásra licitáló hegygerincei, vagy az enyhén különböző, az Erdély egészére jellemző dimbes-dombos tájrészei. Szépség ez is, és az is, vagy együtt az egész. Szép ez az Isten-székéről őrzött és figyelt vidék folyó- és patak völgyeivel, bükk- és fenyveserdőivel; a Gyilkos-tó, a sajátosan különleges Rétyi Nyír apró tavaival, a Berecki-, Csiki- és Gergyói-havasokkal, a belülről is tagolódó hegyvonulataival, a Hargitával és Bodoki-, Baróti-hegyekkel, a Tusnádi-szoros az azt őrző-vigyázó Sólyomkővel, „...*mely bizonynyal mindenkit – még ki Svájc ünnepelt vidékeit ismeri is – meg fog lepni és elragadni. Ez pedig a Bükszádnál kezdődő tusnádi szoros, azon csudás szépségeket feltáró hegyrepedés, mely a havasoktól övezetten elzárt Csíkot Háromszékkal egybeköti, azon csudás özvívzi átmetszet, melyen a vidor, havasias jellegű Olt szilajon gondatlan fiatalként nyargal át Háromszék szép tereire, hol már mint önérzetes fiatal, komoly méltósággal folytatja pályáját.*” (Orbán Balázs)

Keresve sem lehetne szebbet találni Európa térképén a Békás-szorosnál, a Gyilkos- vagy a Szent Anna-tónál, a Csíki-medencét az Udvarhelyi-medencétől elválasztó Hargitánál, a Bálványos-vára varázslatos tájainál...

„Én voltam Dél-Afrikától Kanadáig, Kanadától Ausztráliáig, a Csendes-óceáni szigeteken, a Szentföldön, arab vidéken, de olyan szép helyet, olyan szép hegyeket nem találtam sehol, mint amilyenek e környék, e vidék, e táj gyönyörűségei! Hihetetlenül szépek azok a hegyek, fenyvesek, egészen a Bálványos várig, a kénygőzös Büdösig. Mindig szinte hihetetlen élmény volt lenézni onnan fentről, vagy felnézni innen, lentől, s gyönyörködni, hogy az Isten milyen csodaszép hazát adott nekünk.” (Tóth Miklós, Szekszárd, 1925)

Igen, nekünk adta Isten ezt a hazát. Nekünk, székelyeknek, akik legendáink szerint itt élünk másfélezer év óta. S az ember tulajdonsága – az emberi természet isteni ajándéka –: hozzánőttünk saját szülőföldünkhöz. Népünk múltja, regéink, saját gyermekkorunk, nyíló értelmünk, az első meglátás kapcsol ide. Majd a munkánk, az a kötelességszerű feladat, mellyel nemzedékről nemzedékre gyomláltuk, szántottuk-kaszáltuk, műveltük-védttük, izzadságcseppjeinkkel és vérünkkel öntöttük-öntözzük ezt a földet, hol sírjaink is domborulnak... Ráztuk-rázzuk az ugyanúgy hozzánk nőtt nagy diófákat, hogy azok lepotyogtassák gyümölcseiket, sajátos, a messzi múltba visszavezérlő székelykapukat állítottunk-állítunk, hogy őrizzék, védjék otthonainkat, békénket, csendünket – ha ez még lehetséges. Mert az idő szelei folyton-folyvást fújnak, a történelem zivatarjai tépik-szaggatják, jégverik ezt a tájat, s ennek megszenvedett földjét... A hazánkat, mely a miénk, s mely lelkünk, sorsunk része. Azzá tették az évszázadok, az itt fakadt mosolyaink, könnyeink és fohászaink, s a teremtő élet, mely benépesítette falvainkat, városainkat, s munkánk eredményeként alakította e nehéz táj arculatát.

2. TRIANON ÁRNYÉKÁBAN

Románia – mely fizetségként kapta meg Trianonnal ezt az akkor már közel ezer éven át a Szent Korona oltalma alatt álló történelmi területet – furcsán viszonyul hozzá, a Székelyföldhöz és az egész székelységhez.

„1920 óta vagy ’18 óta a román politikai elitnek egyértelmű volt folyamatosan a viszonyulása ehhez a területhez, ehhez a közösséghez. Székelyföld ez, mely közel háromnegyedmilliós más ajkú, más felekezetű, más értékrendű népességet jelent. Tehát egy egységes nemzetállam centrumában, földrajzi centrumban egy ilyen kulturális, nyelvi, felekezeti szigettel az a céljuk, hogy azt egységesítsék, egyneműsítsék, beolvasszák.” (Pozsony Ferenc, Zabola, 1955)

„A jelenünk és a jövőnk szerintem nem vonatkoztatható el attól, hogy egy olyan országnak a részei vagyunk, amelynek egyik alapvető állampolitikai célja az egységes román nemzetállam megteremtése. S ennek megvalósításán fáradozott 1918 óta minden román kormányzat, lett legyen az bármilyen ideológiájú vagy politikai színezetű. S hogy milyen eredménnyel? Azt mutatja az, hogy a mai Románia kisebbségeinek arányszáma azóta 30%-ról 10%-ra apadt. Napjainkban már csak mutatóban élnek itt zsidók, akik pedig 1918-ban még számottevő arányt képviseltek, főképp Moldvában, és jelentős gazdasági súlyt az egész országban; jórészt elhagyták az országot a németek (az Erdélyben évszázadok alatt városi kultúrát teremtő szászok és a svábok – kit pénzért adott el még Ceaușescu, ki 1989 után távozott önként), s jelentős számban csökkent a romániai magyarság is – az 1980-as években megindult, majd 1989 után felgyorsult, s főképp a fiatalokat magával ragadó kitelepedési láz miatt. És még nincs kellő komolysággal felmérve a következménye annak a folyamatnak, amelyet kimondottan a kettős állampolgárság kínálta lehetőség gerjesztett. Aztán ott van az a fogyatkozás, amely az itthon maradottak számát a vegyes házasságok következményeként fenyeget, amelyről külön kellene szólni.” (Dávid Gyula, Árapatak, 1928)

S miközben folyik a küzdelem a teljes bekebelezésünkért – mint egy színjátékban –, ez a mai román politikai elit mintha nem venne tudomást rólunk. Ha kiejtik, vagy leírják „az állam nyelvén” ezt a szót, hogy Székelyföld, ez csak annak a gondolatnak a társaságában történhetik meg, hogy az nincsen, nem létezik. Esetleg melléje teszik a macskakörmök közé zárt „ügynevezett” kifejezést. A régi Magyarországon volt Szászföld, Fogarasföld, Avas (Țara Oașului), Kalotaszeg, s természetesen Székelyföld is, mint ahogy volt Dunántúl vagy Duna-Tisza köze, Kiskunság és Nagykunság, Bácska vagy Bánság, és Órvidék is, őrizve régi, középkori autonómiák emlékét. Részei voltak az országnak, egyszerűen azért, mert sajátos arcuk, történelmük volt, s

így tartoztak hozzá. Sajátosságuktól megfosztani senki sem akarta őket. Románia térképéről – ahogy annak része lett Erdély – eltűnt Székelyföld, Szászföld is, s eltűnt minden, ami névlegesen is ránk, más ajkú etnikumokra utalna. Mert „*az etnikai jelleg ellentmond annak az alkotmánycikkelynek, amely szerint Románia területét adminisztratív szempontból megyék, városok és községek alkotják.*” (Bírósági döntésből)

A szászok, zsidók – a pénzzé tehető más etnikumok – fizikailag is eltűntek vagy töredékükre zsugorodtak. Azt még, hogy Erdély, Bánság vagy Máramaros – történelmi nevek ezek is, de egészében kisebb „etnikai fertőzöttséggel” – megtűrik a térképeken is. „*A fellebbező által felhozott példák nem mondanak ellent az előbbieknél, ugyanis az említett helyneveknek – mint Bukovina, Retyezát, Avas, Barcaság, Naszód, Hátszeg – és másoknak nincsen etnikai vonatkozásuk, mint a jelen esetben.*” (Bírósági döntésből) Ám semmi olyant, aminek kifejezetten más-nemzeti jellege van – kivéve a román nemzeti jelleget, mert azt unos-untalan hangoztatják, túlharsogják, és az természetes is „in Romania”, – nem tekintenek jogerősnek, és törvényesnek sem... Mert hát ugye, a román alkotmányban nem szerepel az, hogy itt több nemzetiség, őshonos népek élnek, valamikor, az ország mai arculatának összetákolásakor a lakosság jó 30%-a volt más ajkú, ez mind kívül esett a hivatalosságon vagy annak figyelmén. S ha mégsem, akkor csak olyan értelemben nem, hogy ezeket a népeket be kell olvasztani.

De az is tény, hogy miattunk – és csakis miattunk – a román etnikum megosztottsága, természetes rétegződésének tudomásul vétele is csorbát szenved. A román nemzet évszázadokon átnyúló hagyománya a széttagoltság s az abból adódó, történelmileg kialakult másság, a különálló román országok (Moldva, Munténia), vagy tartományok (Olténia, Besszarábia), az addig mindig különálló, más és más jellegű Erdély és Dobruzsza léte – a Trianon utáni román politika ezeket, illetve ezek román lakosságát, a „moldoveanokat, olteanokat, munteanokat, bănăţeanokat és ardeleanokat” is bünteti azzal, hogy különbözőségüket nem veszi tudomásul, egységességről beszél ott, ahol nincs egységesség. Úgy tesz, mintha azok mássága nem létezne, pedig ezek a másságok egy adott valóság részei, s így a saját nemzetük összetettségének a megvallásán is csorba esik. Ezért tűnik még a románság részeinek is természetellenesnek a helyzetük, hiszen a történelmet az ő tudatukból sem lehet kitörölni. Az erdélyi románt nem lehet azonos

sapkába gyömöszölni a dobrudzszaival vagy olténiaival. Az ilyen kísérlet ezeknek is, azoknak is egyaránt természetellenesnek tűnik. És a következmény az *összetákoltság* érzése. A román is összetákoltnak érzi az országát, még akkor is, ha annak nagysága, 1918 utáni két és félszeresére való növelése némi büszkeséggel is járt, mely természet-szerűleg ma is eltölti őket... De a különbözőségüket érzik ők is.

Amikor több évtizeddel ezelőtt egy, a városomban élő román állatorvosnő házába tévedtem, jóleső érzéssel láttam meg a lakásnak a népművészet szeretetéről valló, s ezáltal számomra meglepetésszerűen nemes arculatát, s némi félreinformáltsággal megjegyeztem, hogy „egy bukaresti asszonynál” ez mekkora meglepetés számomra, a doktornő kikérte magának, hogy én milyen jogon minősítem őt bukarestinek. Ő még az Osztrák–Magyar Monarchiában, Szucsávában (Szócsvására) született, 1918 előtt, s az Isten eddig megőrizte őt Bukaresttől! Ezt vegyem tudomásul! Akkora volt a felháborodottsága, hogy joggal döbbsentem rá, nemcsak én érzem magamat itt kívülállónak. A sokféle természetes emberi jellegzetesség, s a belőle fakadó különbözőség-érzés is természetes. Ezért beszél a románok egyik legszebb és legnemzetibb balladája, a *Miorița* is moldvai, erdélyi román és vráncsai pásztorról („unu-i moldovean, unu-i ungurean și unu-i vrîncean”), s a különbözőség vonatkozásában beszélhetne bucureșteanról vagy olteánról is, de még fágárașeanról vagy osánról is, mert a román nemzet is tagolt; a földedhez hozzánősz, hozzáalakul a lelkületed is. A másságból adódó sokszínűség hát az ő sajátosságuk is, s ennek az összemosásáért ők is kell hogy szenvedjenek. Sok jel mutat arra, hogy ha valamiféle döntésre kerülhetne sor, a románság is a régi természetes – és nem a kierőszakolt – állapotok mellett döntene.

„Ha olyan gazdag, vagy politikailag olyan befolyásos egyén lennék, hogy ki tudnék kényszeríteni egy népszavazást Erdély sorsáról, ismerve a népemet, mi, erdélyi románok a független Erdélyre szavoznánk. A magyar testvéreinkkel együtt többen lennénk, mint az 1918 után beköltöztek, de még azok közül is sokan lennének, akik inkább hozzánk csatlakoznának.” (Gelu Pateanu, Kolozsvár, 1925)

És ezt nem értünk tennék, hanem önmagukért. Még akkor is, ha az ország többségi népébe mesterségesen is be van táplálva a magyar-ellenesség. Amit a mindenkori lehetőségek szerint maximálisan szítanak, nem gondolva arra, hogy a magyarság óhajtott asszimilálását akár

Erdély-szerte, akár a Székelyföldön – ahol többség vagyunk –, ezzel nem gyorsítják, hanem inkább lassítják. Mert a súlypontozott megkülönböztetés inkább elriaszt egymástól – minket a románságtól –, mintsem hogy közel hozna. Észre kellene venniük: a magyarság nem gyűlölködő. Úgy tartozik saját népéhez, táplálkozik saját kultúrájából, nemzeti gyökereiből, hogy természetesnek veszi a vele együtt élő népek különbözőségét, másarcúságát. És így volt ez a történelem során is.

Hazátlannak minősítettünk, akiknek valójában nincs mit keresnünk a szülőföldünkön... Valóságalap nélküli román eredetmítoszt találtak ki, aminek egyetlen értelme, hogy azt bizonyítsa, ők előbb voltak itt ezen a földön, mint ahogy mi ezelőtt több mint 1100 évvel „betolakodtunk”.

A ma negyvenévesek vagy afölöttiek személyesen is átélték az 1989-es történelmi egymásra találásunkat, majd az 1989 decemberét követő januárban már elkezdődött az eszeveszett gyűlöletszító kampány, melynek célja csak egy lehetett. Á, nehogy! Nehogy a magyarság felébredjen, s nehogy ez a két nép egymásra találjon, rádöbbenjenek arra, hogy egymásra vannak utalva, sorsuk is közös sors! Ne-ne! Majd jött a jól előkészített és „jól megszervezett” magyar-ellenes pogromkísérlés, mely Marosvásárhelyen tetőzött!

Az „ügynevezett” Székelyföldnek a központilag támadott, azt nem létezőnek tekintő jellege is célzatos. Célzatos tudatosítani bennünk, hogy nem szabadna, hogy legyen hazánk! Mert ez a haza nem a miénk! Mi jogtalanul vagyunk itt. Ezért nincs is ez a terület. S román térképen soha fel nem tüntették, létezését semmilyen formában nem jelezték. Hunyd be a szemedet, s ne lásd! Csak egy rövid történelmi pillanatig került fel a szovjet parancsra létrehozott Magyar Autonóm Tartomány néven a megnevezéstárba, mígnem sikerült onnan kigyomlálni.

De ez a szembehunyódsi is csak egyirányú és mutattványos. Mert egyebekben megpecsételt föld ez. Itt a legkevesebb a beruházás, itt a legrosszabbak az utak, itt kell lerontani, alányomni mindent, amit csak lehet, még a szuszogó élet elfojtásával is, itt, elsősorban itt. Legyen ez a terület az ország alja, legelmaradottabb része. Itt legyen a legalacsonyabb az életszínvonal, a civilizáltsági fok, ne legyenek munkahelyek, hogy menjenek innen az emberek, s ürüljön ezzel is a hely.

Évekkel ezelőtt néhány újságírónak eszébe jutott, hogy ellenőrizték, a Székelyföldön eladott benzín árába belefoglalt, az utak fejlesztésére,

karbantartására szánt pénzalappal mi is a helyzet. S kiderült, annak csak töredéke került ide vissza, míg az „egészséges” összetételű, nem „etnikai alapú” megyékben arra is akadt példa, hogy az ott eladott benzinrész akár négyszeresét-ötszörösét is beruházták, visszafordították az utak fejlesztésére. És egyebekben is: a székely megyék területén a legalacsonyabbak a fizetések, itt a legalacsonyabb szintű mindenfajta fejlesztés. Van ebben valami megnyugtató is. Még 98 év után is „félített” ez a föld, tudatok alatt is tudják az „őshonosok”, hogy van itt valami baj, vigyázzunk minden itt történő befektetéssel, mert az a lehető legrizikósabb. S ha mégis befektetünk ide, akkor az kizárólag csak az itt lévő javak felvásárlására, s így a föld elidegenítésére fordítottassék! Fölvásárolni mindent, a javakat, földterületeket, ingatlanokat, az égvilágon mindent-mindent. Jöttek, jönnek ide, felbukkantak, felbukkannak valahonnan a kitömött bukszájú, eddig nem látott emberek, „privatizálták”, megvásárolták a szállodáinkat, a volt kollektív-vagyonokat, gyár-maradékainkat, melyeket a kommunizmus hagyott ránk, a leromlott ingatlanainkat, s kacsalábon forgó kastélyok állnak az utóbbiak helyében. Ők az új urak, e föld megszállói. Bárki meggyőződhet róla, ha valahol lát egy, a környezetből kilógó, a szomszédos épületektől elütő, azoknál jóval cifrább, módosabb, jobblétre utaló – s így az összképből kilógó – palotát; nyugodtan felteheti a kérdést, hogy ugyanbiza kié az. A válasz ugyanaz. A tulajdonosai „valahonnan jöttek”. Ők az új honfoglalók.

3. GYŰLÖLETPOLITIKA

Igen. Van ilyen is. Gyűlöletpolitika! Célzatos, célpontozó valami ez, melynek a fókuszában ott vagyunk mi mindennel, ami ránk jellemző. Célpont a létünk, nemzeti mivoltunk, célpont a nyelvünk, a kultúránk, az iskoláink, még azoknak az épületei is, ha azokat az egyházaink merészelték emelni valamikor az idők messzeségében, ama átkos múltban. Mert azok sem a mieink! Bűnügyi alakulatok szállnak ki, jelennek meg, hogy azokat elvegyék, „visszaszolgáltassák jogos tulajdonosaiknak” (lásd a Székely Mikó Kollégium épületének, vagy pillanatnyilag a marosvásárhelyi Katolikus Gimnáziumnak a helyzetét). Műemlékeink, temetőink, azok pusztulhatnak, és pusztuljanak is! Mert az a múlt, melyet azok idéznek, átkos múlt, annak nem szabad hogy nyoma maradjon. Ebben a vonatkozásban még ma is áll az egykor

annyit zengetett énekben megfogalmazott óhaj, miszerint: „A múltat végképp eltörölni!”, azaz el kell söpörni, mert az ránk emlékeztet(het). Még az is az eltörölnő múlt része, hogy „községháza” vagy „városháza”, esetleg az, hogy „népiskola”, pedig azok csak régi, a mész alól előkerült kiírások, melyek ellen törvényszéki döntések születnek, hogy azokat el kell távolítani, holott ezek azoknak az épületeknek a megnevezései a mi nyelvünkön. Mert mindent lerombolni nem lehet, és hát nem „vagyunk” olyan gazdagok, hogy újat építsünk helyükbe, hát ráirányítják fegyvereiket a nevükre, megnevezésükre. Azokra a nevek-re, melyek egy nép tudatába beépültek, s melyek évszázadokon át azoknak az adott rendeltetésű épületeknek a nevei voltak. Ezek a megnevezések nem szabad hogy legyenek. Mert... mert... nehéz ezt megmagyarázni, hogy miért. Mert minden gyűlöletes, ami azt a „nem létező”, és éppen ezért Romániában törvényen kívül helyezett „etnikumot”, annak ugyancsak nem létező „jellegét”, ez esetben a nyelvét, vagy az azon való megnevezéseket megőrizné. És ugyanúgy gyűlölet tárgyai a szimbólumaink is. A zászlónk. Ez is és az is! A piros-fehér-zöld is, mert az egy „más ország zászlója”, és a nap-holdas aranysárga-ezüstös is, igaz, hogy az sehol másutt nincs, csak itt, az semmi más országnak nem a zászlója, csak ennek az itt lévő „Székelyföldnek”. Amelyik nincs, vagy az ugyanúgy nem levő, vagy „etnikai jellegük” miatt számításba se jöhető lakóinak, akiknek, ha efféle jellegük nincs, akkor nem lehet zászlójuk sem. És hogy ne lehessen, törvényt is fabrikáltak „ebből a célból”, a 2015/141-es zászlótörvényt, melynek sarkalatos pontja, hogy két területi egységnek nem lehet azonos zászlója, márpedig Hargita megye, Kovászna megye és Maros megye különböző területi egységek, s itt jön a sarkalatos kifejezésnek – ti. Székelyföld – törvényen kívül helyezése, nemlétezőnek való tekintése, tehát a zászló nemlétezőt földne, és adminisztratíván különböző területeket fogna össze. És a zászló a területé lenne, nem az ott élő népe. Hogy a zászlón levő szimbólumok, a nap és a hold ősi szimbólumok? Ősi szimbólumai egy népnek, mely még az általuk elismert és vallott történetírás szerint is minimum 800 év óta (azaz 800, és nem ezeröttszáz év óta, ahogy a legendáink szerint hisszük) ott él.

És mi az, hogy ősi? Aki nincs, annak sem ősi, sem nem ősi szimbólumai nem lehetnek. S ha mégis egyes felelőtlen önkormányzatok kitzúzik vagy kitzúznék az épületeikre, ez törvénytelen, s ez ellen

fellépnek a kormánybiztosok, prefektusok vagy megbízott feljelentők, a román nemzeti szellem előretolt „védelmezői”, a Dan Tanasák, akik a magyarság elleni gyűlöletszítást szemrebbenés nélkül felvállalják, s akiknek már egyesületük is van, szép nevű, gyönyörű nevű, benne az Emberi Méltóság megnevezés is. Nos, az *emberi méltóság* nevében – a gyűlöletpolitikának –, mely áthatja az ország kormányzatát, egész adminisztrációját, bírósági intézményrendszerét és sajtóját – folyik a harc az emberi méltóság, vagy szűkítve a kört: a mi emberi méltóságunk ellen. Azoknak az embereknek a méltósága ellen, akiknek nem lehet méltóságuk, mert ha nemzeti (etnikai) jogok nincsenek, ne legyen nemzeti méltóság sem. S ne legyenek szimbólumaink sem.

„Minden arra megy, hogy ránk nyomják a nyelvüket, jogainkat elvegyék.”
(Székely Szabó Zoltán, Rücs, 1949)

„A jelenlegi hatalmi gépezet abszolút negatív és cinikus” (Gödriné Molnár Márta, Keszthely, 1945)

Hogy azok a szimbólumok „véletlenül” 1921-ben felkerültek az akkor megalkotott román címerre is, azt nem látják meg. Nem veszik észre. Még nekünk, „bűnös nemlétezőknek” sem jut eszünkbe, hogy arra hivatkozzunk.

„Olyan világ jön, amikor mindenki gyanús lesz, aki szép.

És aki tehetséges. És akinek jelleme van...

A szépség inzultus lesz. A tehetség provokáció.

És a jellem merénylet!... Mert most ők jönnek... A rútak.

A tehetségtelenek. A jellemtelenek.

És leöntik vitriollal a szépet.

Bemázolják szurokkal és rágalommal a tehetséget.

Szíven döfik azt, akinek jelleme van.”

(Márai Sándor)

Márai Sándor szörnyű jóslata beteljesedett. Az a világ itt van! Tehetségtelenek, jellemtelenek uralják-irányítják a világot, az országot, és „leöntik vitriollal a szépet”. Bemázolják szurokkal és rágalommal a tehetséget. Szíven döfik azt, akinek „jelleme van”. Mert a nemzeted, a kultúrád, a saját édesanyád meg nem tagadása, a hozzájuk való ragaszkodás jellemi kérdés is. Akkor vagy tisztességes, akkor vagy becsületes, ha ragaszkodsz hozzájuk, és nem tagadod meg őket. S hogy ezt így érzed, szép és igaz az.

És amikor most jogainkra hivatkozánk, akkor ama „etnikai sajátosság”, hogy más nyelv, melyen kultúra született, mely Bolyai Farkasokat és Jánosokat, Bod Pétereket és Mikes Kelemeneket, Tamási Áronokat és Dsida Jenókat meg Körösi Csoma Sándorokat adott nekünk és a világnak, hogy jog illetné az itt élő 700 ezer ember nyelvét, sajátos világát, nem létezik. Vagy szó sem lehet arról, hogy az figyelembe vételessék az ország tervezett új területi beosztásánál. Hogy itt egy nemzetrészt él. Melynek – ismételjük az összetett kifejezést – „etnikai sajátosságai” vannak, más nyelve, más, az országos többségtől különböző kultúrája, más táncai, más zenéje, zenekincse, melyet Bartók Béla az egyetemes kultúra részévé tett, mit sem számít. Miért? Mert az „nem létező” valami. Mert az alkotmány-ellenes. Mert Románia nemzetállam! Ezért nem vagyok én, nem vagy te, nem vagyunk Mi, mert ez nemzetállam. Vagy ha mégis vagyunk, gyanúsak vagyunk. Gyanús a tehetségünk – ha tehetségesek vagyunk –, gyanús a jellemünk, akkor is, ha ősi jellemünket, az egyenességet, a szótartást, a tiszteld a másik embert, tiszteld a másik embert akkori is, ha az más, mint te, megőriztük. És a jelképeink is gyanúsak, elfogadhatatlanok. Törvényszékek működnek, hogy ítéletet hozzanak ellenünk, a nyelvünk ellen, a zászlóink ellen – bárhol is jelenjenek meg azok –, mert mint történelmi népnek, akik jogtalanul vagyunk történelmi nép, mert nem vagyunk, s ami nincs, az nem lehet történelmi, annak nem lehet zászlója, annak nem lehet címere, annak nem lehetnek jelképei, és hazája sem lehet. S ha van tehetsége, az provokáció, azzal provokálja az itt egyetlen létezőt, hiteleset. S ha próbál tartásos lenni, jellemes, becsületes, az merénylet. Itt azé a szó, aki a „demokrácia” nevében jelentget, jelentgeti, hogy itt kitettünk egy zászlót, ott kitettünk egy zászlót, és a törvény nevében, a feljelentő éberségének hála, leszedetik azt. A tehetségüket ezekkel a feljelentésekkel, a gyűlölet játékaival bizonyítók, megjelenítők, ők vannak fent, övük a világ. Leönthetik vitriollal, bemázolhatják szurokkal és rágalommal a szépet. Az ember és ember, a nép és nép egymásra utaltságát. A közel ezer éves együttélés hagyományait. De mert vagyunk, még ha azt is mondják, hogy nem vagyunk, mégis folytonosan cselekszenek ellenünk, a nem létezők ellen.

4. ÉS AKKOR A JÖVŐ?

A jövő, a holnap? Székelyföld holnapja, a te holnapod?

„Az utóbbi időben egyre gyakrabban felteszik nekem is ezeket a kérdéseket. Miként látom a Székelyföld mai helyzetét? Van-e jövője? Mit tehetünk érte? Már önmagában ez is elegendő ok, hogy nyugtalanossággal töltsön el.” (Cseke Péter, Recsenyéd, 1945)

Zrinyi Miklós jajkiáltó sorai jutnak eszembe.

„Látok egy rettenetes sárkánt, mely méreggel dühösséggel teli (...); én csaknem mint egy néma, kinek semmi professiom a mesterséges szólásra nincsen, felkiáltok mindazonáltal, ha kiáltással elijeszthetném ezt a dühös sárkánt, kiáltván: Ne bánts a magyart! Nehéz ugyan ez a hivatal nékem, de ha az Isten az hazámhoz való szeretetet reám tette, ímé kiáltok, ímé üvöltök: hallj meg engem, élő magyar, ihon a veszedelem, ihon az emésztő tűz!”

Amiként akkor, négy évszázaddal ezelőtt, ma is itt az „a rettenetes” s itt a „veszedelem”, s itt „az emésztő tűz”, itt van azóta is, s a trianoni tragédia óta megerősödve. És a kérdés is folyamatos, hogy meg tudunk-e maradni, vagy nem? Az ellenünk felsorakoztatott hadak győznek-e, vagy mi? A kérdés száz év távlatából is kísért.

„Nem látom jónak, derűsnek a helyzetet. Azért, mert nem vagyunk következetesek és eléggé kitartóak, kemények a kifelé-megnyilvánulásainkban.” (Gödriné Molnár Márta, Keszthely, 1945)

„Én sem látom jónak. Először is azért, mert szükségünk lenne az önrendelkezésre, s nem látom, hogy a földi hatalmaktól ki tudjuk csikarni, a Jóistenhez kell fordulnunk.” (Bernád Ilona, Makfalva, 1963)

„Végtelenül tragikusan ítélem meg. Kilátástalannak, lefelé zuhanónak látom, melynek a távolban valahol ködlik a vége. Nagyon pesszimista vagyok...” (Székely Szabó Zoltán, Rücs, 1949)

„Nézzünk azonban szembe őszintén a helyzettel: a romániai magyarságról (a székelyföldit is beleértve) ma nem mondható el nyugodt lélekkel, hogy ilyen közösség volna. Van-e tehát mire építenünk a jövőbe vetett reménységünket? Csak céltudatra és felelősségre van szükség – a Székelyföldön éppúgy, mint azon kívül, a magyarság végső településhatáraiig.” (Dávid Gyula, Árapatak, 1928)

Hogy meg tudjunk maradni ebben a tépő világban, ahol a hatalom bűnnek véli a létünket, a gyűlölet fullánkjaival, ahol az egész állampap-

parátus ellenünk fordulva próbál fojtogatani, megfojtani minket, hinnünk kell, és tudatosítanunk kell magunkban, hogy önmagunk megtartása, megmaradásunk nemcsak rajtuk, rajtunk is – és elsősorban rajtunk – múlik.

Még ebben a ránk irányított összűzben is, melyben a mögöttünk álló évszázadok is védőbástyaként vesznek körül, s erősítenek, erősíthetnek, mert a múlt – még ha tagadják is – van. S a Székelyföld is van.

Ezért: a harcot folytatnunk kell, s akik ezt eddig nem fogták fel, nem érezték át, de a nemzetük fontos számukra, azoknak fel kell venniük. Nem fegyverrel, de következetességgel és cselekvő tudatossággal. Mert a józan és kényszerű célunk csak egy lehet: megmaradni!

4.1.

„Megmaradni az űzött magyarságban! Minden reggel ezzel kell kelniünk: meg kell maradnunk szülőföldünkön! Óshonosok vagyunk itt, jogunk van hozzá!” (Cseke Péter, Recsenyéd, 1945)

Hogy ehhez szembe kell fordulnunk az idők szelével, az ország nemzetünket elpusztítani akaró szándékával? Tudnunk kell, tudatosítanunk kell ezt magunkban. Petőfi mondta: *„Gyáva népnek nincs hazája!”*

Az önfeladó népnek sincs! Ezt tudnunk kell. *„Háború van most a nagyvilágban!”* (Vörösmarty), népek, nemzetek elleni háború – ezt is tudnunk kell. Az eszmélés nemcsak a mi mentőövünk. Csak magunkat nézve: a harc két síkon is folyik ellenünk. Kintről, Európából, vagy a világ arcát átalakítani akaró erők részéről, és bentről is. Ez is és az is annyira igazságtalan, annyira ellene szól a Lét isteni törvényének, hogy ez meg kell hogy erősítsen, acélozzon. Vagy: magunkra kell hogy eszméltessen. Amiként a történelem során mindig: most is csak a Jóisten segedelmétől és (segíts magadon, s akkor az Isten is megsegít!) magunktól várhatjuk azt, hogy ezekben a végzet-időkben ellen tudjunk állni. Arcunkat, gyökereinket meg tudjuk tartani.

Valahol ott van mögöttünk a múltunk, történelmünk. Még ha tépázza is a kor, s magunk is szem elől kezdjük veszíteni, de akkor is ott van.

„Önfenntartó állattenyésztéssel, erdőgazdasággal, népi iparral rendelkezünk... A székelység öneltartó gazdálkodó nép volt, rendkívüli jelentősége volt annak, hogy öneltartásra rendezkedett be bizonyos ellenszolgáltatással,

katonasággal. Ez azt is jelentette, hogy a Székelyföldet rendkívüli módon igyekezett megtartani és meg is tudta tartani, mert az életet jelentett. Legelője, erdőrésze, ez olyan volt, hogy ettől függött a családi élete, a családi gazdálkodás erre épült fel. Népeséggyarodást is elő tudott idézni, népeltartó ereje volt, amihez hozzátartozott az is, hogy takarékosan a család minden tagjának megvolt a feladata ebben a gazdálkodási rendszerben. Olyan szervezet volt ez, hogy túl tudta élni még a kollektivizálást is. Utána mintha magához kezdett volna térni... A rendszerváltással függött össze ez a változás, a magánbirtok kezdett visszaidomulni a tulajdonosához, a faluhoz. Aztán bejött a nagy változás, ami tulajdonképpen ezt az életmódot bontotta meg. Ennek látom a veszélyes következményeit. A falvak határának legalább fele gazdátlanul marad. Ebből az állapotból kell újra magunkra eszmélnünk...” (Egyed Ákos, Bodos, 1929)

Védenünk kell szülőföldünket, megtartanunk azért is, hogy az is megtarthasson bennünket.

„Nem figyelünk eléggé egymásra, s elszigetelten cselekszünk, nem helyezzük előtérbe a közérdeket.” (Gödriné Molnár Márta, Keszthely, 1945.)

Annak is tudatára kell ébrednünk, hogy: „Az öntudat nélküli nép, kis közösség nem maradhat fenn. Szükségünk van a székely-magyar megtartó tudatra, az abba vetett hitre. Az anyanyelv, hagyomány, a történelem tapasztalatainak az érvényesítésével, azt segítségül hívva – ezeket kihasználva, s azt is tisztázva a magunk számára, hogy a globalizációnak vannak nagy előnyei és hátrányai is. Azt kellene ellensúlyozni történelmi tapasztalataink, kisközösségeink tapasztalatának az újragondolásával és újrahasznosításával, rendkívül tudatos összefogással, s akkor megmaradna a Székelyföld. Ide mondom az öntudatos gondolkozásban az autonómia lehetőségét, ami nagy mértékben segítene. A történelemben a székelység nagy mértékben szervezett nép volt. Katonailag, egyházilag... S a történelemből tanulni kellene, sokat kellene tanulni, a történelmi viszonyokat össze kellene vetnünk a jelen lehetőségeivel... Így próbálni meg a fennmaradást. Azt hiszem, mindenütt van néhány vagy néhány száz olyan család, amelyben a Székelyföld megtartása, megmentése napirendi probléma, s ezért mindent elkövetnek. Ezt tudva, ilyen értelemben van jövője a Székelyföldnek.” (Egyed Ákos, Bodos, 1929)

„Mennyire szükség volna a közösségben való gondolkodásra, a közösség-építés problémáit tudatosítani az embereken. Sajnos, ellenkező irányba megyünk...” (Dávid Gyula, Árapatak, 1928)

„Azt látom, hogy a magyar falvakban is annyira meg van változva az életmód, hogy már félig fogyasztók az emberek, a kerteket, a földeket nem művelik, és iparilag feldolgozott, mérgezett étellel táplálkoznak, s nem izzadnak meg, nem dolgoznak meg az étel miatt, amivel az egészség egyik pillére kiesik. Nincsenek eleget a természetben. Én a mi sorsunkat úgy szeretném látni, hogy önrendelkezés politikailag, gazdaságilag, kulturálisan, s önrendelkezés az önellátásban, az egészséges táplálék megteremtésében.” (Bernád Ilona, Makfalva, 1963)

„Bizonyos eszközöket, lehetőségeket a mai törvényes keretek is biztosítanak, csak épp ki kellene töltenünk azokat. Ott vannak egyházaink, amelyeknek azonban – sok mai, elszomorító gyakorlattól eltérően – gyülekezetükben élő, szolgáló papokra; iskoláink, amelyeknek tudást (nemzettudatot!) és erkölcsöt továbbadó tanárookra, tanítókra van szüksége. Ott vannak az 1989-es változás után egy ideig szinte a földből kinőtt civil-szerveződések, amelyek a népi kultúra értékeinek felkarolására és továbbadására születtek meg (vagy újjá), s amelyeket ma sok helyen újra fel kellene támasztani a tetszalott állapotból. Ott vannak az önkormányzatok, amelyek számos – és sok helyütt ki nem használt – lehetőséggel rendelkeznek halódó kistelepülések feltámasztására, a mindnyájunknak életet adó föld mai lehetőségek szerinti újrahasznosítására, s ezáltal a fiatalság itthon tartására.” (Dávid Gyula, Árapatak, 1928)

Mindezek jelentősége megnövekedik, ha arra gondolunk, hogy az egész világ válságban van. Nagy katasztrófákra is fel kell készülni, készülnünk, melyek ezt az egész globalizálódó világot magukkal ránthatják. S akkor a saját erő szerepe megnövekedik. Nem mástól kell várni, hogy cselekedjék, mindenkinek magától kell tennie ezt. Egyéni érdekeinket a közösségben kell érvényre juttatnunk. A közösségnek kell védenie az egyént, az egyén – minden egyén – a maga helyén ki kell álljon a közösségéért. Ha bármit tehetsz népedért, meg kell tenned! Ne gondoljunk itt nagy dolgokra! Ha – politikai cselekvésre, önmagunk megmutatására gondolva – március 15-e, június 4-e vagy október 23-a van, ha székely szabadság napja van, ha egy tüntetés van az autonómiáért, vagy bármi nemzeti, azaz székely ügyért, ott kell lenned neked is, mert néped ügyének harcosa kell legyél te is. Ezt

tudnod kell! A közösség egyénekből áll, és te is egy egyén vagy. Ha tüntetés, ha fel- vagy kivonulás van néped ügyéért, ne az ablakodból vagy kerítésed deszkái közül nézzed, tudjad: te is számítasz! Még a százezres vagy milliós tömeg is százezer vagy millió egyből, egyedből áll. S ez vonatkozik az élet minden területére. Bárhol is légy, mindenütt szükség van a te helytállásodra. A közöny, az érdektelenség a leggyilkosabb erő. Egyéneinkben, a felnövekvő ifjúságban ezt kell tudatosítanunk.

4.2.

Ragaszkodnunk kell a nyelvünkhöz. Harcolnunk kell annak jogaiért, a Székelyföldön való hivatalossá tételéért. Mert csak az tarthat meg. Bennünk él a nemzet. Benned, bennem, benne, mindnyájunkban, akik ebbe a népbe születtünk bele. Bennünk, a *gondolkodásmódunkban* (a nyelv a gondolkodás eszköze is!), a *hagyományainkban*, tudatunkban, tartásunkban, tartásosságunkban, lelki arcunkban él, melyek összekapcsolnak minket.

Őseink valahonnan hozták ezt a nyelvet, s ez a nyelv tartott meg minket magyarnak az évezredekken át. Bűvös és csodanyelv, a gondolkodás nyelve, sokan – tudós kutatók – a legősibb élő nyelvet látják benne. Istentől kaptuk, őriznünk kell. Ha feladtuk volna, nem lennénk, beolvadtunk volna a népek tengerébe.

Minden magyar anya vagy apa – éljen bárhol az országban vagy a nagyvilágban –, ha gyermekét nem tanítja meg magyarul, vét a nemzete, annak megmaradása ellen. És hányan vannak, akik ezt teszik, s ezzel vétének, súlyosan vétének! Akiknek az anyanyelv megtartása a nem fontos kategóriába kerül. Mint a hullámzó tenger habjai, ahogy a partot, vagy a sekély részeket eléri, pillanatok alatt eltűnnek, úgy tűnnek el a Bukarestbe vagy a világ bármelyik más részére sodródott magyarjaink a nyelvük feladásával.

– Tatăl meu a fost ungar (apám magyar volt) – mondja a vonaton egy útitársam. – Akkor beszéljünk magyarul – így én. Mire: – Cu noi, cu copiii, nu a vorbit niciodată ungurește, numai cu sora sa. (Velünk, a gyermekeivel sosem beszélt magyarul, csak a nővérével.)

Miért? Kérdezném. Mert nem volt fontos neki az anyanyelve. Mint ahogy nem volt fontos a Sepsiszentgyörgyről, családjával, 13 évesen Melbourne-be kikerült magyar lánynak és az ugyancsak tizenévesen

kikerült magyar fiúnak, akik ott kötöttek házasságot, hogy a gyermekeiket megtanítsák magyarul. A Iași-ba kikerült kovásznai székely édesanya három fiának anyanyelve román. Az anya megtagadta a nyelvben önmagát. A nyelvben, mely nem volt számára szent, nem hordozta a minden édesanya szentségét. Pedig: „A nyelv ma szent kehely” – írta kisebbségi létünk hajnalán Reményik Sándor. Miért és hogyan történhet meg, hogy nem érezte, érzi száz, ezer meg ezer édesanya társával együtt, akik – amikor nem adják át utódaiknak – ugyanúgy nem érzik ezt a szentséget, megfosztják ezzel gyermekeiket az ő édes anyanyelvüktől, annak varázslatától, s nem adják meg a lehetőségét annak, hogy azt azok is szeretni tudják, mint ahogy a legszentebb kötelességünk szeretni az édesanyánkat.

A felmérések, tapasztalatok, melyek a magyarság gyors beolvadására utalnak, azt sugallják: könnyen adjuk fel, dobjuk oda a nyelvünket, s közvetve, következképpen nemzeti mivoltunkat is. Itt is, ott is, bárhol, mindenütt a nagyvilágban. Mindez gyengességünk, amit tudatosítanunk kell, és fel kell lépünk ellene. Itt, a Székelyföldön, ahol természetes, hogy egymás között magyarul beszélünk, s a törvények is tartogatnak kiskapukat, öntudathiányra vall, ha az azok nyújtotta lehetőségekkel sem élünk.

„A helyi tanácsokban sok helyütt a könnyebb utat választják, az időt sajnálják a kétnyelvűségtől. Ez öntudathiányra is vall. A fiatal nemzedék mintha komolyabban venné ezt, ezért reménykedem. Az újságokból, rádióból hallom, a környezetemben nem nagyon tapasztalom. Helybeli viszonylatban kulturális téren sok a tevékeny ember, s ez nagyon sokat jelent.” (Gödriné Molnár Márta, Keszthely, 1945)

S így van ez a „saját munkaterületünkön” is. Mindenütt! Pl. a boltosoknál, vállalkozóinknál nemzeti kötelességük megszegése, s mint ilyen: az önfeladás megnyilatkozása, hogy az általuk forgalmazott, vagy általuk előállított árukra, termékekre nem írják ki azok nevét magyarul. Morcov, mere, prune és ceapa, pîine cu cartofi vagy coznac cu mac stb. van kiírva... Az üzletük *deschis* vagy *închis* lehet, az ajtót *tragelni* vagy *împingelni* lehet, miközben a klientúrájuk akár 100%-ban is magyar. Bár igaz, mégsem szabad elriasztó legyen, inkább csakazértis-re kell ösztönözzön: hogy a hatalmi aljasság is büntethet és adott esetekben büntetett is ezért. A te önmagadhoz való ragaszkodásodért.

Tudatosítanunk kell, hogy nem szabad vétenünk saját létünk törvényei ellen. A világ törvénye, a teremtés törvénye ellen, melynek

jellemzője: a sokarcúság, sokszínűség. S melyben minden nyelv egy érték, évszázadok, évezredek csiszolták, alakították olyanná, amilyen. A hozzá való ragaszkodásban, annak tiszteletében példát vehetünk a románságtól. Székelyföldi falvainkban, városainkban az ide betelepített románság, hogy feladná vagy a történelem során feladta volna nyelvét, csak elenyészően ritka esetben történt vagy történik meg. Az ő tudatukban: ez az ő földjük, a nyelvüket megtanulni a mi kötelességünk. Hogy ebben benne van a másik nép iránti tisztelet hiánya, a mesterségesen kialakított történelmi önzés („ez az én földem, mit keresel te itt?!”), az is igaz, de igaz a másik oldal is: ragaszkodnak saját lelkükhöz, kincsükhöz, anyanyelvükhöz. Az utóbbiban példaképeink lehetnek, az előbbiben nem, abban – a másik nép tiszteletében – mi vagyunk a különbek. Megmaradni is csak úgy tudunk, ha erényeinket tovább éltetjük, gyengéinktől, önmagunkkal szembeni felelőtlenségünk-től próbálunk megszabadulni.

Fontos mindezek tudatosítása, hogy ebben a vész helyzetben, amelyben vagyunk, ez a viszonyulás megváltozzék. Tudatosan ápoljuk a közös rózsafánkat, mely a hóban is virul. S itt, a végeken politikai képviselőnk közös erővel küzdjön, harcoljon nyelvi jogainkért, s ebben a küzdelemben egyek legyünk. Egyek legyünk abban, hogy gyermekeinket anyanyelvi iskoláinkba járattuk, üzleteinkben az árak, műhelyeinkben az előállított termékeink megnevezését magyarul is ki- vagy ráírjuk. Így is kinyilvánítjuk, hogy vagyunk, és hogy ez számunkra fontos.

Itt, ebben az ellenséges, irányunkban gyűlöletet fullánkölő közegben, ahol csak megtört (és nem hivatalosan jogerős) a nyelvünk, csak akkor és azzal tudunk harcolni érte, ha azt fontosnak érezzük, tartjuk, s ragaszkodunk hozzá. Ha tudatosítjuk magunkban és utódainkban, hogy létünk függ ettől.

4.3

A hit belső, lelki megtartóerő. Nekünk is meg kell tartanuk és tovább kell adnunk az isteni gondviselésbe vetett hitünket. Még akkor is, ha a kor nem kedvezett és nem kedvez ennek.

„Az egyház tevékenységét módszeresen és legválogatottabb eszközökkel tették lehetetlenné (kívülről és belülről). Pedig az egyházak voltak azok, amelyek az első kisebbségi időkben intézményeik (iskoláik) és a szó igazi értelmében szolgálatot vállaló papjaik révén oly fontos szerepet játszottak

épp a kis közösségek magyarként való megmaradásában.” (Dávid Gyula, Árapatak, 1928)

„Az egyház megtartó szerepe kétségtelen. Ha a Székelyföld megtartásáról beszélek, elsősorban arra gondolok, hogy a saját értékeinknek felszínen tartása az egyház részéről is meg kell történjen, és meg is történik. Amikor hitet adok az embereknek, mint egyház, erősítem a hitüket, ezzel együtt az életkedvüket, küzdeni akarásukat, megmaradási készségüket növelem, ezzel olyan hiányt töltök ki, ami segíti a népet az élet nehézségeivel szemben is, azok leküzdésében... (Balogh Zoltán, Nagybánya, 1970)

Egyházainknak is vállalniuk kell a misszió feladatát. Mert papjaink, egyháziifink, presbitereink és mindenki, aki az egyházért, annak megmaradásáért, feladatai végzéséért tesz, missziós. Lelkészeinknek nem általánosságban, hanem az adott helyzetben, adott közegben, egy adott nyájnak, saját nyájuknak kell hirdetniük az ígét. Itt, Ninivében, ahol „megáradt a gonoszság: szennyes habjai szent lábamat mossák.” (Babits)! Mindenkinek ott, ahol él és szolgál.

„Nagyon fontos, hogy az egyház tudatosan tegye ezt az értékszerep-növelet, s ezzel együtt a ragaszkodást a Székelyföldhöz, a tárgyakhoz, a konkrét tárgyi valóságához Székelyföldön. Bizonyára az embereknek a receptivitása, a fogékonysága ebben a kérdésben nyilvánvaló, és el is várják az egyháztól, hogy legyen ilyen bátorító, összetartó, megtartó kitekintése. Hogy ezt mennyire hatékonyan tudja végezni az egyház, az megint más kérdés. Sajnos a mai kép egyértelműen távolodásról beszél, elvilágiasodásról, ösztönös vagy tudatos, de folyamatos az eltávolodás az egyháztól, s ez nehezíti ezt a feladatot, ennek végzését. De ezzel együtt mégis úgy látom, az egyház vállalja ezt a szerepet, nagyon sok kezdeményezés van kisebb és nagyobb közösségekben, melyek kifejezetten erre irányulnak. Tábor szervezés, honismereti kirándulások, olyan tervek, melyek a civil szervezetekkel való összefogásra épülnek, annak érdekében, hogy vállalják az emberek.” (Balogh Zoltán, Nagybánya, 1970)

A hazug erkölcs irányította hitetlen kor is támad, ostromol. A templom vagy templomkert ugyanaz kell legyen ma is, mint a régi időkben, amikor a gyilkos vagy hódító szándékú idegen hordák elől ide menekült a közösség, hogy életét védje! Most is menekülnünk kell ide, hisz az ellenség két irányból támad. Védekeznünk kell a mai kor belső zsoldosai és idegen hordái, neoliberális vagy posztkommunista pogány erői ellenében is, és védekeznünk kell a létünkre törő belső erők ellen is.

Mindkét erő ellen e falak mögött kell keresnünk védelmet. Úgy is, mint a kereszténység, s úgy is, mint az üldözött magyarság része. A templomnak meg kell szentelnie nemcsak egyházi, de nemzeti ünnepeinket is! Mert nemzeti ünnepeink éppúgy a „nyáj” ünnepei, mint karácsony, húsvét vagy pünkösd. Nyáját megtartó és az igaz útra vezető példát sugároznak. Mint ahogy az is, hogy a székelyföldi fiatalok ősi értékeink megtartásáról tesznek hitet.

„Valóságos küzdelmet kellett vívnom a székely ruhákért. 13-14 éve nem akarták a fiúk a konfirmációkor felvenni... Most minden gyerek ismét székely ruhában konfirmál. Kis küzdelmek ezek, amik aztán tovább gyűrűznek...” (Balogh Zoltán, Nagybánya, 1970)

Össze kell fogniuk egyházainknak is, hiszen itt, Erdélyben egyházaink a mieink, s nem egymás ellen, hanem egymás mellett, közös erővel kell vívniuk a megtartó küzdelmüket. Frissen végzett teológusaink mondják: sem a protestáns, sem a katolikus teológián nem tantárgy a nemzeti „misszió”. A hivatalos programban se leckéje, se kerete nincs annak. A püspökségeknek ezt is felül kellene vizsgálgják. Hiszen a nyáját csak küldetéses tudattal lehet megtartani, s ezt a tudatot nevelni, alakítani, majd erősíteni kell. Tudatosítani a végzősökben, hogy küzdőterre érkeznek, ahol Isten ígését egy adott közösségnek, saját népük fiainak kell hirdetniük.

4.4.

Védenünk kell, át kell örökítenünk utódainkra keresztény vagy még a kereszténység előttről magunkkal hozott elemeket is tartalmazó ősi kultúránkat. Népdalainkat, népi táncainkat, szokásrendünket, irodalmunkat, egész művészetünket. Kincseinket, melyek óriásiak, s nem csak a mi, hanem általunk az egész emberiségnek is kincsei. Ezeknek a kincseknek a létét már a családnak tudatosítania kell. Amikor az édesanyák és édesapák mesével, énekszóval altatják el gyermekeiket, ezeket az ősi kincseket adják tovább. Így száll a mesével-énekekkel nemzedékről nemzedékre a közös hagyomány, a közös kultúra is. A Nagyerejű Jánosok vagy kicsi királyfik harca az oroszlanok, a hatvagy tizenkétfejű sárkányok ellen arra is nevel, hogy a harc, a küzdelem örök, a rossz is örök, s a jó csak küzdelemben diadalmaskodhat. Ösgyökerű kultúránk hát nevel és tanít is.

„Kis népnek jobban kell vigyázni saját hagyományaira, azok megtartó erejére, mint egy 100 milliós népnek. A kis közösségeknél minden ember számít...” (Egyed Ákos, Bodos, 1929)

Dosztojevszkij mondta: *„a szépség fogja megmenteni a világot!”* Csodálatos dolog hát belekapaszkodni gyökereinkbe, ősi és történelmünkön végigvonuló kultúránkba, Balassi, Zrínyi, Vörösmarty, Petőfi és Arany, Ady Endre és József Attila, Jókai Mór és Németh László lélekmegtartó szavaiba, melyekkel ugyanazt az éltető nedűt szívhatják új nemzedékeink is, mely eddig is megtartotta eleinket. Kultúra nélkül nem lenne nemzet, nem lenne magyarság.

4.5.

A kultúra továbbadását kell szolgálnia iskoláinknak is. Ma is áll a régi, a Trianon után született, az akkori nagyok megfogalmazta irányelv: a templom és iskola megtartása. Mert ez a kettő csak együtt – egyik a másikra támaszkodva – tarthat meg minket. Tudta, tudja ezt a mindenkori ellenséges hatalom is. Ha csak végiggondoljuk az 1918 decembere óta történeteket, bizonyosság mind erre. Az isteni segítség is mögötte van annak, hogy a ránk, iskoláinkra tört erő nem tudta véghezvinni akaratát. De azt is látnunk kell, hogy a harc tart, a harc még nem ért véget. Óvónőink, tanítóink és tanáraink ugyanúgy missziós feladatot látnak el, mint lelkészeink. S ezt ebben a kenyérkeresetnek kiszolgáltatott korban is tudnunk, tudniuk kell. Ennek a nem tudása, s az abból adódó közöny óriási veszélyeket rejteget. Ezért is próbálja a hatalmi erő lefejezni az oktatásunkat.

„Hazamegyek a Nagy-Homoród mentére. Otthoni barátaim sorolják: pár év alatt megszűnt a gyepesi, a recsenyédi elemi iskola, Abásfalván már nincs felső tagozat, Homoródszentpálon van ugyan oktatás, de megszűnt a László Gyula régészprofesszorról elnevezett iskola önállósága. És a hiánylistának ezzel még korántsincs vége. Eltűntek a felemelkedésnek azok a szigetei is, amelyeknek Bözödi György még szülővidékemen is örülni tudott. Azt sem mondhatjuk, hogy egyedül csak a román állam felelős ezért, hiszen a földeket, az erdőket visszakaptuk.” (Cseke Péter, Recsenyéd, 1945)

Lent – kényszerből – még így-úgy engednek, fent tüzzel-vassal, stratégiai következetességgel akadályozzák az önálló magyar oktatási rendszer saját irányítását, az egyetemi rendszer kialakulását, létrejöt-

tét. Mert az lefele is hatna. S nem csak a tanárokat, tanítókat kellene céltudatosan nemzeti tudatra nevelni, hanem az orvosokat, mérnököket, vállalkozóinkat, azaz az egész magyar szellemiséget... Az egész gazdasági, tudományos és kulturális felépítményt. Ezt akadályozza tüzzel-vassal az ország, a teljes magyarellenes, bennünket nemlétezővé tenni akaró apparátus. Szinte feledhetetlen emlék számomra, amikor az előző választások után a szociáldemokraták színeiben Victor Ponta némi küzdelemben megszerezte a hatalmat, s az ország miniszterelnöke lett, az első nyilatkozatának legelső mondatai nem azt az üzenetet fogalmazták meg, hogy mindent megtesz népe és országa felemeléséért, hanem az, hogy. „Nem lesz MOGYE”. Hogy nem lesz a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemnek önálló magyar tagozata. A gyűlöletből táplálkozó és gyűlöletet szító hatalomnak ez volt a fontosabb. Az, hogy teljes és önálló magyar oktatás legyen” az óvodától az egyetemig”, s annak az irányításába beleszóljunk, mai napig is csak óhaj. A harcot hát folytatnunk kell.

4.6.

Szimbólumaink, nemzeti mivoltunk „jelei”, melyek a mieink, a hatalom támadássorozatának célpontjaivá váltak.

„A Székely zászló ügy. Nem értem, miért nem tehetem ki az ablakomba, autómba. Miért bolondulnak meg ettől. Olvastam vagy hallottam a rádióban, hogy a Felvidéken, Dunaszerdahelyen futballmérkőzésen valaki magyar zászlót lobogtatott, s ez ott felháborodást váltott ki... Másutt lehet. Spanyolországban, ha az angol csapat játszik, az angol szurkolóknak ez természetes. De itt, Bukarestben, ha a magyarországi lengeti, akkor is rögtön baj van. Ezért is vagyok pesszimista. Mert éltem olyan demokratikus országban is, ahol minden voltam, s minden jogot megkaptam. Állampolgárságot, munkahelyet. De ha nem tudtam valamit, nem volt hátránym abból, hogy idegen vagyok és nem tudok németül. Lehet olyan ország. Vásárhely főterén minden román. Két katedrális, anyafarkas, Avram Iancu. De Bethlen Gábort, most azt mondják, azért nem lehet odatenni, mert zöldövezet...” (Székely Szabó Zoltán, Rüks, 1949)

Amikor zászlóink, címerünk tilalmasak, azoknak bizonyos tiltó paragrafusokba ütköző jellegét bizonygatják, ezzel létünk tilalmát is kifejezik. Ez a frontális támadás, ami jelképeink ellen folyik, nem csak hogy meg kell erősítsen, de tudatosítón is kell, hogy hasson ránk.

Félnek! Fél a hatalom az arany-ezüst vagy piros-fehér-zöld színektől, fél a nap és hold szimbólumunktól, még az erdélyi zászlótól is fél, ezt bizonyítják a Kolozsváron történtek, ahol rendőrségi eljárást indítottak azok ellen, akik azt lobogtatták... Nehéz eldönteni, így-e a jobb, vagy úgy lenne-e a jobb, ha természetesnek vennék, hogy amiként van arcunk, hajunk, vannak kapuink (érdekes, ez utóbbiak ellen még nem indult be a harci gépezet), ugyanúgy zászlónk is van, himnuszunk is van (ez utóbbi ugyancsak irritál), nemzeti dalunk is van, költőink, íróink is vannak, akiket betiltani nem nagyon lehet.

4.7.

Igen fontos az állandó politikai harc, a modern kor ennek a lehetőségét biztosítja a maga módján. Politikai testületeinknek, politikusainknak a nemzetet, nem pedig az ő magánérdekeiket kell(ene) előtérbe helyezniük.

„No meg persze ott van az is, amit a politikum nyújthat: a parlamenti eszközökkel elérhető törvényes biztosítékaik mindennapjainknak, bár ez csak akkor valódi érték, ha ott áll mögötte egy sorsa iránt felelős és céltudatos közösség.” (Dávid Gyula, Árapatak, 1928)

„Minden közösség felelős saját sorsáért, saját léteért és jövőjéért, felelős azért, hogy milyen politikai-kulturális-gazdasági elitet nevel ki felelős pozíciókba. Valahogy így problémásnak látom Székelyföld jövőjét, hogy az az elit, amelyik kitermelődött a rendszerváltozás óta, az mennyire akarja a szólamok mellett reálisan is megőrizni a sajátos kultúrájú közösséget, amelyik többszázéves lélekszámot jelent. Az elit felelős a saját népe sorsáért, a közösségnek is felelőssége van, hogy milyen elitet juttat fel erős pozícióba.” (Pozsony Ferenc, Zabola, 1955)

Tudatosítaniuk kell nekik is magukban, hogy abban a pillanatban, amikor a közösség megválasztotta őket, küzdőterre kerültek, szent kötelességet kaptak: a nemzetük szolgálatát. Bár a mai kor más, az alaphelyzet ugyanaz, mint hajdan volt. Veszélyben a haza, veszélyben a nemzet. Követni kell a példaképeket, a végvárat, Eger vára, Drégely vára és Szigetvár hőseit, a Dobó Istvánokat, Szondi Györgyöket és Zrínyi Miklósokat, 1848–49 hőseit, Batthyányi Jánost és az aradi 13-akat, akik emelt fejjel haltak meg hazájukért, népükért, önnön becsületükért. Lehet, hogy ma, ebben az elszürkült világban ez romantikusan hangzik. *„Nem abban a korban élünk, amikor a Petőfi Sándorok*

kimentek a csatátérre meghalni.” (Farkas Árpád) De ha nincsenek igaz ideáink, fölösleges és gyökértelen a létünk. Ha a küzdőtérre vettétel, küzdened kell. Az 1989 óta eltelt 28 év alatt politikusaink ezt a feladatot nem, vagy csak alig vállalták. Ennek véget kell érnie, fel kell ébrednie bennük is a nemzettudatnak! A kor, melyben éltünk és élünk, aljas, embertelen kor. Nem szabad hagynunk, hogy lehúzzon! A mi küzdelmünk célja a MEGMARADÁS, mely utat kell hogy szabjon, mutasson nekünk... A Székelyföld Erdélyben jelenleg az egyetlen összefüggő, egységes terület, ahol még viszonylag döntő többséget alkotunk, s így őrizzük önmagunkat. S közös cél, a romániai magyar politika közös célja kell legyen: a területi és kulturális autonómia megteremtése.

„Ha itt élne a székelység mellett a szászág, mely rendi autonómiával rendelkezett, okmányokkal tudta ezt igazolni... akkor látnám esélyét, hogy a székelység is, legalábbis a szimbolikus szférában nagyobb autonómiát nyerjen. Hogy ha a félmillió szászág itt élne, akkor az oktatási-művelődési életben jóval nagyobb esélyünk lenne az önrendelkezésre, autonómiára... Valahol önmagunkra maradtunk, az anyaországban is ehhez a kérdéshez sajátosan viszonyulnak. Ez a félmillió szászág sajnos hiányzik mellőlünk.” (Pozsony Ferenc, Zabola, 1955)

Az is tény: a román politika tüzzel-vassal harcol önrendelkezésünk elérése-megvalósítása ellen. S ezért esélyünk ennek megteremtésére csak közös összefogással lehetséges. Az SZNT az első lépést, a népszavazást, melyben közösségünk 99,31%-ban hitet tett amellest, hogy ezt akarja, megtette. Ám a hatalom semmibe veszi a közös akaratot. A politikusaink meg eddig ebben a kérdésben egységes kiállásra képtelenek voltak. Pártjainknak, elsősorban az RMDSZ-nek, amelyik folyamatosan első számú politikai képviselőtünk, meg kell újhódnia, fel kell ismernie, hogy ő csak eszköz, célja a nemzet célja kell legyen, s nem holmi pártérdekek – saját nomenklatúrája önös érdekeinek a képviselője. Az is politikai éretlenségünkre vall, hogy a Székely Nemzeti Tanács felhívása – hogy az önkormányzatok szavazzák meg, hogy a majdani autonóm Székelyföld részei akarnak lenni – jó 50%-uknál még mindig nem talált meghallgatásra. Az RMDSZ-tanácsosok nem az ügyet nézték, hanem azt, hogy ezt nem az ő pártjuk kezdeményezte. Egy nemzeti minimum megállapítása-megszavazása talán előbbre vihetné az ügyet. A levitézlett, saját hitelüket eljátszott/elvesztett öregeket egy fiatal, harcra kész csapatnak kell fölváltania. S

akkor visszatérnek a közönyössé vált, minek menjek én oda szavazóink is. Gondoljunk csak arra, az első választásokon a részvételi arány a Székelyföldön volt a legmagasabb, s most sereghajtók lettünk.

„Annyi biztos, a választásokon való székelyföldi részvétel jelzi a helyi közösségeknek a viszonyulását a politikai struktúrához. Minden választás esetében nyilvánvaló, hogy egyre többen maradnak távol az urnáktól. Megcsömöröltek az egész politikától.” (Pozsony Ferenc, Zabola, 1955)

Vissza kell szerezniük a magyarság bizalmát. Szinte döbbenetes, ép ésszel felfoghatatlan és érthetetlen állapot: a nagy politikum, a legnagyobb érdekképviselő nem áll ki az autonómia-mozgalom mellett, az SZNT nemzetszolgálatát nem támogatja, hanem inkább akadályozza annak munkáját. Egyéni érdekeit – egy kakas egyedül akar uralkodni a szemétdombon – teszi előtérbe, nem a közös ügyet.

„Mégiscsak egy kis változás érzékelhető a Markó felfogása és Kelemen Hunor felfogása között, talán mert ellenzékben vannak, bátrabban nyilvánulnak meg, ami reménykeltő. Hogy ha nagyon következetesen és tényleg végzik, s meg akarják valósítani a céljainkat, a közösséggel is szorosabb kapcsolatot kell kialakítaniuk... Többször kellene találkozni, fórumokat szervezni, hagyni, hogy mindenki elmondja a véleményét, s a fiatalokat is jobban be kell vonni-kapcsolni a politikába, hogy az közös harci eszközünk lehessen...” (Gödriné Molnár Márta, Keszthely, 1945)

A létező pártjaink – RMDSZ, Polgári Párt, Néppárt – különböző nézeteikkel, a pluralitás lehetőségét megteremtve, valójában ugyanazért az ügyért, a közösség, a nemzet ügyéért kell harcoljanak.

4.8.

Ragaszkodnunk kell szülőföldünkhöz azzal is, hogy nem adjuk azt fel.

„Bármiféle külső nyomásnak és belső lemorzsolódásnak (az elvándorlásnak, a népességfogyatkozásnak, a beolvadásnak, a morális megrokkánásnak) csak egy erős, öntudatos közösség képes ellenállani.” (Dávid Gyula, Árapatak, 1928)

„Nagyon nagy gondnak látom, hogy a társadalmi felfogás annyira szabad lett és annyira nem nemzetmegtartó, hogy a mai fiataloknak nem is olyan fontos a Székelyföld vagy a szülőföld. Túl könnyen elvándorolnak a fiatalok, a középkorúak, utóbbiak már a szüleiket is kivitték. Sajnos az is igaz, hogy

a magyar fiatal vagy középkorú nem jut úgy munkához.” (Bernád Ilona, Makfalva, 1963)

Ez is kreált, nem spontán helyzet. Mondhatni: hatalmi érdek. Az országon belüli leszorítottság (alacsonyabb bérek, az átlagot messze meghaladó munkanélküliség) itt, a mi szülőföldünkön rákényszerítenek arra, hogy sokan munkát keresni elvándoroljanak, de ennek is létrejöttek a „hazajáró” formái. Még ezt a kényszerhelyzetet is vállalni kell, ez is világjelenség, mások, más tájak, országok is élnek így, ennek az áldozatát vállalva. De azt is látni kell: aki elmegy, átadja a helyét egy újonnan érkezőnek, odadob egy rögöt a hazából. Jogos a jelszó, a hívó jajkiáltás is: Gyertek haza! Hozzátok haza gyermekeiteket, mert a szülőföld vár!

Az elvándorlás korjelenség is. A Székelyföldön ezzel hozzájárulunk szülőföldünk elvesztéséhez.

4.9.

„És ott van a család, mint a modern idők által sokszorososan megtépázott intézmény, bármely közösség legkisebb, de adott esetben legszilárdabb, a sok évszázadon át bennünket megtartó, morális és anyagi javainkat nemzedékről nemzedékre tovább örökítő intézménye.” (Dávid Gyula, Árapatak, 1928)

A kor egészében családeellenes, mert a jelenlegi világ célja: kitépni minden gyökeret, mely biztonságossá teszik létünket. Ál- és hazug jelszavak dobattak be: szabadság és egyenlőség, a nők emancipációja, egyenjogúság, a szabad akarat érvényesítése, gender ideológia, stb. És seholy az, hogy isteni rendeltetés, az emberi lét alappillére, helytállás, kötelesség, a civilizáció – saját civilizációnk – megmentése.

„Nem szaporodunk. Nem, vagy alig születnek gyermekek.” (Székely Szabó Zoltán, Rücs, 1949)

„Azt tapasztalom, hogy minél inkább gyengül a hit, annál inkább gyengül a magyarságtudat, s annál kevesebb gyermeket vállalnak. Nem is szeretem ezt a gyermekvállalás szót, mert a gyermek Isten áldása, és ő a jövőnk, és az életet és az áldást el kellene fogadni. Akárcsak az európai népeknél, a székely társadalom nagy baja is, hogy nem fogadják el a gyermekáldást. Az imádság, a hit nemcsak gyermekeinkben, egészségünkben is megtartó, gyógyító eszközünk, amely többet ér, mint bármilyen gyógyszer.” (Bernád Ilona, Makfalva, 1963)

Nem csak mi, az egész fehér faj, az egész keresztény világ, Európa és annak nemzetei, mind-mind vészhelyzetben vannak, mind-mind célpontok, a világoromlásra, a totális rabszolgaság megteremtésére törő világerő célpontjai. Célpontok, mert biztonságot ad(ná)nak, s így erőt az eltipró akarattal-céllal szemben. Ahhoz, hogy a migráció rázúdulhasson Európára, s bedarálhassa azt, gyenge Európa, s azon belül: legyengített, elsorvasztott, ellenállásra képtelen nemzetek kellenek. S a gyengítés már évtizedek óta folyik a természetes szaporulat elsorvasztásával (családellenesség, a már említett szabad akarat, abortusz hirdetése, s ezzel az anyaméhen belüli tömeggyilkosság megvalósítása). Már 1871-ben megfogalmaztatott a jelszó: „Nemzetközivé válik / kell válnia / holnapra a világ / nak /.” És napjainkban is állandó jelszavak, vágyott célkitűzések: „új világrend”, „világkormány” létrehozása. Azaz: az egész emberiség fölötti uralom megszerzése. Ennek állomásai, lépései, eszközei a modern kor hazug vagy „ellopott” forradalmi, köztük első helyen a nagy októberi forradalom, melynek győzelemre segítségével a rabszolgaságot kikísérletező szovjet társadalom, s annak álságos megítélése ma is az uralkodó balliberális (mitől bal és mitől liberális? – tehetjük fel a kérdést) eszmerendszer szerint. S mint legújabb jelenség: a gerjesztett migráció, a másságok „importálása”, mint potenciális erő a sajátos arcú nemzetek, azok sajátosságai, évszázadok alatt kialakult hagyományai ellen. Ezt az erőt fel lehet használni mind a kereszténység, mind az idezúdítottak értékrendje és kultúrája ellen, azok egymást pusztító kerékbetörésére.

Párhuzamosan folyik a kialakult értékrendeknek, azok megtartó erejének belülről és kívülről való pusztítása.

„Nem tud családot alapítani, és nincsenek gyermekek. A gyermekvállalási kedv nagyon le van csökkenve, az elférfiasított, elorvosiasított szülészet is, ahol a várandósság alatt, ahelyett, hogy azt hallaná az édesanya-jelölt az orovostól vagy egészségügyi személyzettől, hogy életet adni csodálatos, a szülés egy természetes folyamat, azt hallják, hogy milyen veszélyes, milyen nehéz, mennyi a komplikáció lehetősége, s nem a természetes megoldást támogatják, hanem a művit, és ezáltal sérülnek az asszonyok és a gyermekek. És hogyha lenne anya-baba központú szülészet és a saját hagyományokat támogatnák, éltetnék, ami eddig megtartotta a nemzetet, azt vennék figyelembe, akkor az édesanyáknak a gondviselést tapasztalva jó élményük lehetne, ahelyett, hogy bizalomvesztést élnének meg. Ez is

hozzájárul, hogy kevesebb gyermek születik a Székelyföldön.” (Bernád Ilona, Makfalva, 1963)

Még ha kissé leegyszerűsítettnek tűnhet is ez a megközelítés, s a valóság bonyolultabb is, a jelen kor alaphelyzete mégis ez. Fel van fegyverkezve a pénzhiány a totális világalom átvételére, s annak az alapjait „teremtgeti”. Szembefordulni ezzel csak öntudattal lehet. Meg kell erősíteniünk családjainkat, mint az egész teremtett világnak, nekünk is vállalnunk kell az utódokat. Ha nem, önmagunkat pusztítjuk el. A jelenlegi helyzet művi és természetellenes.

„Közösség, egyház, család: három olyan fogalom, amelyekre – tudom – ma sokan, mint divatjukat múlt dolgokra tekintenek. De a Székelyföld és főképp az itt élő magyarság jövőjét én abban látom, hogy sikerül-e ezt a napjainkban értékét veszteni látszó (sőt azt is mondhatnám: tudatosan, módszeresen devalvált) három értéket jövődönk alapjává tenni, a maga helyére visszaállítani.” (Dávid Gyula, Árapatak, 1928)

4.10.

„Székelyföld egyik fontos gondja, problémája a gazdasági helyzet jobbítása. Csakis a gazdasági élet felzárkóztatásával tudom elképzelni a fiatalok megmaradását, otthonmaradását, az oktatási, művelődési életnek a javítását. És úgy gondolom, az elmúlt 25 évben a rendszerváltozás után a politikusok elsősorban a szimbolikus szférára tették a hangsúlyt, a kultúrára, oktatásra, s valahol a gazdasági életre nem figyeltek. Ennek is következménye, hogy éppen a Székelyföld csúszott ki a lábak alól. A Székelyföld megtartása, megőrzése a gazdasági élet javítása nélkül szinte lehetetlen.” (Pozsony Ferenc, Zabola, 1955)

„Infrastruktúrát, vállalkozási lehetőségeket kell teremteni. A kulcspozíciók ebben is a más kezekben vannak.” (Székely Szabó Zoltán, Rücs, 1949)

Hogy szülőföldünket megtarthassuk, gazdaságilag is meg kell erősödnünk. Erős középosztályt kell megteremtenünk, létrehoznunk, mely vállalkozásra, létező javaink feldolgozására, azok kiaknázására, hasznosítására képes. Pillanatnyilag innen a legnagyobb az elvándorlás, mert ez a föld mesterségesen elsorvasztott, lenyomott, kiszípolozott. Saját erőnkkel, tehetségünkkel kell szembeszegülnünk ezzel az állapottal is. Fel kell virágoztatnunk szülőföldünket, értékeit, javainkat megtartani szemben az azokat elorozni akaró erővel. Valós, létező

értékeinket kell kiaknázunk, védelmeznünk. A legtöbb lehetőség pillanatnyilag a turizmus felfejlesztésében van. Tudja ezt a hatalom is, ezért szület(het)ett bírósági döntés a Székelyföld turizmusáért egyesület bejegyzése ellen. Ásványvizeink, természeti adottságaink, szépségeink, gyógyító erejű környezetünk (lásd Kovászna: a szív és érrendszeri betegségek Mekkája is sorvad, mert sorvasztatik). Valamennyire segítségünk lehetnének saját önkormányzataink, bármennyire is megnyírbálják hatáskörüket, akadályozza a centralizáló politika, az állandóan támadásban lévő ellenerő, mégis: a harc vállalásával, meg nem alkuvással tehetnek értünk azok is.

4.11.

Számítanunk kell, s számítunk is harcunkban az anyaország támogatására. A székelység a magyarság része. A nemzet része.

„A kisebbségi helyzetben élő magyarság legegységesebb tömbjéről, amelynek közösségként való megmaradása – talán nem fennhézázás azt mondani – az egész magyarság számára létfontosságú.” (Dávid Gyula, Árapatak, 1928)

„Látunk kell, hogy főleg az Orbán kormány alatt – a régi időszak alatt is és most is – jobban és többféleképpen segíti az erdélyi magyarságot. Én a legfontosabbnak tartanám, hogy ez a segítség politikai is legyen, határozottabb támogatást kapjunk, hogy az önrendelkezést is megvalósíthassuk, az autonómiát kívújuk, mert ha ez nem sikerül, sajnos a létünk van veszélyben... Nem elég sem a kultúrának a segítése, sem a magyarság épületeinek feljavítása, vagy akár a szóránymagyarság segítése, ha nem állnak úgy mellénk, hogy jobban tudjunk állni a beolvasztó román politikának. Jó jel, hogy a támogatási rendszert kiterjesztik a határon kívüli magyarok gyermekvállalásának ösztönzésére is.” (Bernád Ilona, Makfalva, 1963)

A mi elveszésünkkel a nemzet sorvadása kezdődne el. Így hát ügyünk a nemzet ügye, az anyaország ügye is.

5. MAGYAROK, ROMÁNOK... VAGY: ROMÁNOK ÉS MAGYAROK...

Népeinket külső erők állították szembe már 1848–49-ben, aztán 1916-ban és 1918–20-ban ugyanúgy. A trianoni diktátum nem igazságot szolgáltatott, hanem egy természetellenes helyzetet teremtett. A gyulafehézvári határozatok még egy Erdély múltját, hagyományait élve tartó emberi jövót vázoltak fel az itt élő népeknek, így a magyarságnak

is. De tapasztalni lehetett, hogy még a békeszerződésbe foglalt sovány garanciák betartását sem igényelte soha, semmilyen formában a nemzetközi politika, mert Trianonnal nem egy jobb, az addiginál igazabb állapot megteremtése volt a cél, hanem egy ország, egy nép megsemmisítése, s ez is ösztönzőleg hatott a belső tipró erő falánkságára, melyet nem csitított, hanem növelt. S amikor a fiatal román állam a maga érdekeit is megvalósíthatónak látva ígéreteit – melyek őszinték is lehettek – semmibe véve csatlósként állt oda ennek a külső akaratnak a valóra váltásához, így hálálva meg a semmi józan ésszel el nem várható, addigi területét közel megháromszorozó kapott ajándékot. S ezáltal a történelem kereke visszafele kezdett fogogni. Ez a soha nem látott módon megnövelt ország célul tűzte a magyarság „felszámolását”, intézményesített beolvasztását. Annak részeként az anyanyelvi oktatás elsorvasztását, majd megszüntetését, a magyar nyelv korlátozását, tiltását, a magyar kultúra visszaszorítását, elsorvasztását, nemzeti vagyunk elorzását, múltunk emlékeinek, így még a helyneveink anyanyelven való használatának a betiltását is, személyneveink kényszerű átváltoztatását. Húsz év se kellett, s ezen a földön egy ezer évig létezett toleranciát, a mások megbecsülését, emberi-nemzeti mivoltának tiszteletben tartását, s az egymást tisztelő békés egymás mellett élés hagyományrendjét változtatták át elnyomássá, a barbarizmus egy bizonyos formájává. Ez a megkülönböztettség folytatódott a kommunizmus rémuralmával, Gheorghiu-Dej és Nicolae Ceaușescu vezérletével. Újra felerősödött az alattomos harc az iskoláink, a magyar nyelvű oktatás minden formája ellen, s még a falvaink, városaink megsemmisítése, szétzúzása is az embertelen hatalom céljainak egyike lett. Napjainkban is folyik a gyűlölettől áthatott, népünket célbavevő politika, önkormányzatiságunk érvényre juttatása ellen, intézményrendszerünk kiépítése ellen, önmagunk adminisztrálása ellen. S miközben Romániába a „nemzetállam” védőfala mögé beállva folytatja a román politika ezt a magyarságot sorvasztani, megsemmisíteni, gyökereinket kitépni akaró küzdelmet, aközben a nagyvilágban ugyanezt kezdte el egy világerő, mely elindította a maga keresztény nemzetállamok elleni harcát. Pillanatnyilag ez még erősítőleg is hathat a szűklátókörű román politikára. Amikor elindult, vagy inkább elindítatott Európa megszállása, a nagy terv, a teljes elnemzetietlenítés, az egész világot a pénztőke uralma alá hajtó szándék megvalósítása, a

kiagyaló erő pár kivételtől eltekintve maga mögé sorakoztatta föl európai uniós zsoldoshadát. A harc a mindenféle gyökerek, a sajátos arcú értékek megmaradása ellen, a nemzetek és nemzetállamok bedarálásáért indult meg. S ebben a célpontosított, minden sajátos arcot, nyelvet, kultúrát elpusztítani akaró állapotban Románia sem kivétel. A két nép kitervelt jövője, sorsa ugyanaz lenne. Előbb Magyarország szétverésével, aztán egy olyan következő lépéssel, melynél a románságra sincs már szükség. Ezt kellene felismernünk, s ezzel a sötét szándékkal kellene szembemennünk, ha kell, közös erővel. A marxi tétel itt, ebben a vonatkozásban igaz: „Nem lehet szabad az a nép, mely más népeket elnyom.” S ez alól nem kivétel Románia, a román nép sem.

Nagy zenebona van a világban. Rázúdult, rázúdították Európára a migránsoknak nevezett áradatot. A pénz-világhatalom célja: a földrész népei, nemzetei, s az általuk évszázadok verejtékével teremtett keresztény kultúra megsemmisítése.

Közép- és Kelet-Európa szerepe megnövekedett, az itt levő kis államok menthetik meg ezt a magát felfalni akaró világot. Ha Románia képtelen felismerni ezt, s benne a saját érdekét, a világpolitika rá is kiterjeszti hatalmát.

Borcsa János

LÍRAI MINIATÚRÖK, PRÓZÁBAN

– Borsodi L. László: *Feljegyzések a földről*; Borsodi L. László: *Parton*; Borsodi L. László: *Utolér, szembejön* –

A nyelvtudomány egyik klasszikusa, képletesen ugyan, de határozottan, nyilatkozott nyelv és beszélő kölcsönös egymásra hatásáról, mondván: „ugyanazzal a művelettel, amellyel az ember kitermeli magából a nyelvet, egyben bele is szövi magát”. (Wilhelm Humboldt) Ugyanez a kérdéskör a nyelvfilozófusnál tételesen leírva található, miszerint „nyelvem határai világom határait jelentik”. (Ludwig Wittgenstein)

Ez a világ, kiváltképp költő esetében, a belső, érzelmi és értelmi világ lenne. „Minduntalan a tudat homályos részeivel foglalkozunk, hogy megnevezhessük azt, ami eddig névtelen volt” – mondotta egy interjúban Nemes Nagy Ágnes. És ugyancsak ő írt a magyar lírával kapcsolatban a „transzcendencia csökkent jelenlétéről”, hangsúlyozván, hogy „még kivételesen gazdag líránkban is szembetűnően kevés a metafizikus árnyalat”.

Ilyen tekintetben érdemes figyelemmel kísérni Borsodi L. László írói vállalkozását¹, aki egy kevésbé elterjedt műfajban, a Baudelaire és Turgenev által művelt és fémjelzett prózaversben vagy prózakölteményben tette nyilvánvalóvá, hogy számára mennyire fontos a „metafizikus árnyalatú” költészet művelése, sőt azt mondhatom, ösztönző erejű volt számára ennek választása.

Bizonyára úgy általában is megfogalmazódik az íróemberben, hogy szinte lehetetlen vállalkozás új csapásokat vágni, új utakra lelni az irodalomban, az viszont elvárható attól, aki elindul valamely belső hangra hallgatva, s egyszersmind külső körülmények alakulásának köszönhetően, hogy a választott úton, ha kísérletezve, tapogatózva, kalandozva is, de felismerhetően, egyéni jegyeket mutatva járjon.

Úgy vélem, Borsodi esetében ez mindenképpen kiemelendő. A belső történéseket vagy egyfajta gondolatfolyamot megjelenítő és érzékeltető

1 *Feljegyzések a földről*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2012; *Parton*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2013; *Utolér, szembejön*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2016.

próza-költevényei folytonos meditációról, illetve a lírai ének önmagával vagy valamely másodikkal folytatott dialógusáról tanúskodnak. S mint általában jellemző erre a lírai műfajra, az ő versei is érzelmileg erősen telítettek, költői eszközökben gazdagok, tömörek, lüktető erejűek. A Borsodi-versek meditatív jellege, ahogy látom, legfőképpen abban áll, hogy a tárgyias leírások és pillanatnyi történések megjelenítése által indítanak el az olvasóban meditációt konkrét emberi helyzetekről, magányról, férfi és nő kapcsolatáról vagy éppen az emberi létről, illetve metafizikai kérdésekről (*Kiút; Moha a köveken; Gyógyfüvek, virágok illata*).

Már a „trilógia” első kötete alapján megállapítható, hogy változatos a lírai én megnyilatkozásának módja, illetve a beszéd tárgyával szembeni attitűdje, úgyszintén választásai a nyelvtani formát illetően. Jelen esetben nem közvetlen vallomással, úgymond én-lírával találkozunk, hanem többnyire szenttelen, távolságtartó megszólalással, például a lírai hősről is nem egy esetben mint egyes szám harmadik személyről kapunk képet (*Vissza*). Olyan beszédmódot választ ezúttal Borsodi, amely a lírai én személyes közvetlenségétől is általában eltekint, azaz a tárgyias vagy objektív lírára jellemző elszemélytelenítés javára dönt. A lírai én mintegy „eltűnik”, így belső világának, az érzelmeknek, indulatoknak, hangulatoknak a megjelenítésére esetenként a külső valóság képeit használja fel kifejezési közegként a költő (*Kavicsok álma*), máskor pedig úgymond hagyományosabb utakat választ, az önmegszólításhoz, illetve az egyes szám első személy használatához folyamodik az önmagával vagy az egyes szám második személlyel való vita elevevességét, hangulatát visszaadandó (*Üres a ház; Jutalom*).

Az elszemélytelenítés a *Feljegyzések...* első ciklusának minden versére (hét verset tartalmaz minden ciklus, hét ciklust mindenik kötet!) jellemző, amely különben az éjszaka és a sötétség képeivel és sejtelmes történéseivel van „benépesítve”, hogy aztán a nappal és az ébrenlét bizonyosságai és kérdésségei vegyék át helyüket a következő hat ciklusban. Példaként a *Körfalak* kezdő és záró passzusát idézném, amely a lírai én külső és belső világát ütközteti egymással, vázolja a külső korlátok szorításában s a nappalok homályában távlatokra és tisztaságra vágó lírai alany helyzetét az objektív líra jegyében született alkotásban:

*A reggeli ablakok frissessége öröm lehetne, ha
nem a belső udvar homályában mártóznának
meg, de a tér körbefutó falainak súlyos szaga
nem emlékezik igazi fényre, tiszta esőkre.*

(...)

*Egyre közelebb táncolnak a körfalak, és te
a függönyön túli hegyekről álmodsz, súlyos,
napokig tartó havazásra vársz.*

A második kötet egyik szövegében ugyancsak találkozni a nappali homály metaforával, ahol ugyanis „vakvágányra futott” akár egyetlen szó is, ott elkerülhetetlen az általános fenyegetettség, sőt a végzet érzése („böjti szél fúj”), illetve lehetetlenné válik az ember számára egy világos cselekvési program követése (*Balszerencse*). Persze ama vakvágányra futott szó, valamint a „kisiklott szótagok”, a „szétgurult hangok” a személyközi kapcsolatok kiüresedésének, a magánéleti szférát körülengő közönynek is kézzelfogható jelei, olyan esetben például, amikor *talánnal* vagy *nossal* indul egy beszélgetés, amire a *lehet* a válasz, majd egy indulatossá *tényleg* kérdésre érkezik a *valóban* felelet, hogy végül a kudarcra ítélt beszélgetés a *hagyjukkal* záruljon (*Pihenő*). Ezt a láttelelet ellentételezendő, a költő a kert motívum használatával az igazi együttlét lehetőségét, sőt metafizikai dimenzióit mutatja fel, minthogy az ő értelmezésében a kert maga a kegyelem, illetve az isteni jelenlét helyszíne (*Hogyan készülünk a nyári kertbe?; Nyári délután, a kertben*).

Különben a második kötetben térben és időben is kitágult a versek világa, a látótérbe addig befogott kisvárosi külső környezet mellett például megjelenik a sziklára épült város, azaz a Szikla (Gibraltár) képe, ahol „a tenger üde kékségére az óceán hideg zöldje felel” (*Utazás délre*), ugyanakkor a szél, madár, kő, ablak, fal motívumok újabakkal bővülnek, mint a séta, sétány, kert, fák, tenger, part s a többi.

Jó alkalom lenne a tartalmas emberi kapcsolatokra a séta, illetve alkalmas helyszín a sétány – referenciájuk akár az ókori görög bölcselőkig visszavezethetők! –, de előbbi csak magánsétának tekinthető mindaddig, míg a másik szabadulni akar bármely emberi köteléktől (*Magánséta*), a fák pedig a találkozás lehetetlenségét példázzák a lírai alany számára: „Egymás mellett élünk, mint a fák. Nem találkozunk.” (*Mint a fák*) Fontosnak tartja a költő ilyen téren is az önvizsgálatot, azt, hogy helyesen tudjuk felmérni saját viszonyulásun-

kat a másikkal való kapcsolatok, a beálló „rövidzáratok” tekintetében. A vers üzenete mindenképpen arra int, hogy oldhatja az ilyen helyzeteket az öniróniára való készségünk (*A Nagy Találkozás*).

Talán hangsúlyosabban, mint az első két kötetben, a harmadikban az emberi kapcsolatokról, azok minőségéről és kérdésességeiről folyik az elmélkedés, illetve a lírai alanynak az egyes szám második személlyel folytatott vitája. Tulajdonképpen a látszatok és a lényeg felmutatására törekszik a költő (*Titkos nyaraló, kert; Kövek, kavicsok; Hajnali hajók, Az átváltozás boldogsága; Beköltözés*), de a kapcsolatok keresésében érezni, hogy egy magasabb rendű létező, a transzcendens felé irányuló lépéseket tesz. Legtisztábban a kötet címre utaló, azt variáló *Szembejön, utolér* című prózaversben nyilvánul meg ennek a keresésnek, egy kétellyel kísért hitnek a gondolata:

*Nem próbállak újra kitalálni. Már a tárgyakban
sem bízom. (...) Bár*

*ügyetlennek tűnhet, be kell látnom: a részle-
tekben sem rejtőzöl, csak úgy teszel, mintha te
derengenél a parton, a hegyek visszfényében,
és közben azt játszatod velem, hogy élek.*

*Ha türelmemet akarod, tőled tanult utolsó
szavaimról is lemondok, sorba rakom, alakza-
tokba, ha úgy kéred, csak ne kelljen ebben a
gyanús csendben várakozni, és úgy tenni, mint-
ha lenne, legalább átmenetileg, egy másik út.*

Eljutott ezzel egy olyan gondolati pontra a költő, amikor akár a végső kérdések felvetésére is alkalmat lát: „Bevégeztetett. További kérdéseim nincsenek, / minden magyarázat fölöslegessé vált. Innen / kellene elmozdulni, kinyilatkoztatni illene, meg- / köszönni ezt-azt. Mondjuk az irgalmat, hogy / láthatóvá vált a csend, és a rovátkák a porban.” (*Rovátkák a porban*)

Ez esetben érzem igazán érvényesnek egyik nagy német kortársunk, Günter Kunert meglátását, aki *Hátrány és előny* című, a líra helyzetéről elmélkedő esszéjében fogalmazta meg, hogy „a lírai tudat mindig ontologikus, szeretne a legparányibb elgondolásba is belevinni valami sejtelmet az egész létről”. Érzésem szerint maga Borsodi is úgy törekszik az egész létről ama sejtelen megfogalmazására-kibeszelésére, hogy közben bele is szövi saját magát az eszközül, illetve közegül használt nyelvbé.

OLVASÓLÁMPA

BARTHA MIKLÓS: NEMZETPOLITIKAI ÍRÁSOK¹

„...a végzete felé sodródó Magyarország
századvégi hőse”

(Faluhelyi Ferenc)

Bartha Miklóst ugyan sokrétű közéleti tevékenység jellemezte, de alapjában véve mindig publicista maradt. Gondolatait, nézeteit mindig megosztotta a közvéleménnyel a sajtó hasábjain. Cikkei alapján elmondható, hogy ő egy *valóban nemzetben gondolkodó*, politizáló közíró volt.

Függetlenségi párti volt egész életében, ám párttársai többségétől eltérően úgy vélte, hogy nem lehet Magyarország minden gondját és baját egyetlen tényezőre, a függetlenség elvesztésére visszavezetni, ezért gondolkodásának és terjedelmes publicisztikai írásainak középpontjában a *nemzeti problematika* állt. Gondolkodásának kiindulópontja annak a *veszélyhelyzetnek* a felismerése és tudatosítása volt, amelybe az ezeréves magyar állam jutott. Munkásságának egy jelentős részét a kisebbségi kérdésnek a vizsgálata teszi ki, úgy is mondhatnám, hogy publicisztikájának ez az alfája és ómegája. Míg kortársai, illetve párttársai a függetlenségi-közjogi problémákkal vergődtek, ő távolabb látott kortársainál, és fölismerte a magyar államot fenyegető *legnagyobb veszedelmet*. Ebben a kérdésben teljes volt az egyetértés egy kortársával és földijével, Jancsó Benedekkel. Ám hiába figyelmeztették a közvéleményt könyveikben, cikkeikben az „oláh”, „rác” és „tót” veszedelemre – figyelmeztetésük süket fülekre talált...

Természetesen az integer (egységes) magyar *nemzetállam* híve volt. Többször hangoztatta írásaiban, hogy Magyarországon csak egy *politikai nemzet* létezik, a magyar, amelynek tagjai a „tót”, „oláh”, szerb, rutén ajkú nemzeti kisebbségek. Mire építette a maga nemzetiségpolitikáját? Semmiképpen sem az erőszakos asszimilációra, amelyet mindig élesen elítélt. (Ebben is gyökeresen különbözött a két világháború közötti román politikai osztály tagjaitól...) Meg volt győződve arról, hogy a jogegyenlőség és az alkotmányos szabadság a liberális demokrácia egyik alapköve. Úgy vélte, hogy két tényezőre építhető egy valódi

1 Csíkszereda, 2018, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 61.)

és működő nemzetiségi politika. Egyrészt a nemzetiségi polgárok *önmaguk által fölsímt érdekeire*, akik majd maguktól belátják, hogy a történeti Magyarország egyben tartása történeti és gazdasági „szükségyszerűség”, s ebben majd ők maguk is megtalálják a helyüket, annál inkább, minél jobban elsajátítják az állam nyelvét, amely egyfajta *lingua franca* (közvetítő nyelv) lehet. Másrészt bízott valamilyen „felvilágosításban” (széles körű népnevelésben), amely magában foglalja – szükség esetén – ugyan a büntetést, de megérteti a magyar politikai nemzet más ajkú polgáraival, hogy „ábrándképeik” („dákó-romanizmus”, a Nagymorva Birodalom mint „Tótország” előfutára, vagy a szerb „vajdaság”) történelmietlenek, semmi alapjuk sincs ezeknek a „maszlagoknak”.

Mélyen hitt a magyarság tekintélyében, vezető szerepében, kulturális vonzerejében. Bizott abban, hogy miként a kunok, besenyők, jászok, később a zsidók egy része elmagyarosodott, úgy előbb majd a rutének/ruszinok, később pedig a többi nemzeti kisebbség is „tetőtől talpig magyarrá válik”.

Az utókor ítélete szerint „*Bartha csupa illúzióra, ködös elképzelésre, irreális vágyalomra építette nemzetiségi koncepcióját.*” (Gyurgyák János: *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története.* Bp., 2007. 107.) Lehet, ám erre csak annyit mondhatok: neki legalább *volt* valamiféle (nyilván nem kidolgozott) nemzetiségi koncepciója – míg kortársai többségének nem. Arról nem is beszélve, hogy – a történelmi Magyarország *szétverése*, a rákövetkező katalizmak ismeretében – *utólag* könnyű „okosnak” lenni...

*

Bartha Miklós publicisztikai munkássága több kötetet tesz ki. (Halála után hat kötetben gyűjtötték össze írásait, de ez sem teljes összeállítás.) Ekkora életműből kiragadni néhány cikket nem könnyű feladat. A válogatás során azt tartottam szem előtt, hogy az olvasó a *nemzetfeltő* publicistát ismerje meg. Emiatt a napi politikai csatározásokkal, közjogi kérdésekkel foglalkozó cikkeit figyelmen kívül hagytam. A rendelkezésre álló terjedelem miatt kénytelen voltam több fontos írását is kihagyni. Arra törekedtem azonban, hogy az olvasó lássa: nemcsak az erdélyi románok és szászok, hanem a szerbek és horvátok kérdése is

foglalkoztatta – és természetesen a kárpátaljai (1945-től ukránoknak minősített) ruszinok/rutének problematikája is.

A kisebbségi/nemzetiségi kérdéssel foglalkozó cikkei kezdetben a kolozsvári *Magyar Polgárban*, majd az *Ellenzékben* jelentek meg, de sokat publikált a budapesti *Reggeli Újságban* és a *Magyarországban* is. A kiválogatott szövegeket a mai helyesírással közlöm, de Bartha Miklós szófordulatait, sajátos kifejezéseit meghagytam. Ugyancsak eredeti (magyaros) formában szerepelnek a román személyek nevei is, de a magyarzó lábjegyzetben az olvasó megtalálhatja a román helyesírás szerinti írásmódot. Itt jegyzem meg, hogy a szerző következetlenül, felváltva használta az oláh és a román kifejezéseket, a szlovák kisebbséget pedig következetesen tótként emlegeti. A maga korában az oláh és a tót még nem volt olyan sértő kifejezés, mint Trianon után, ezért nem tartottam indokoltnak, hogy ezeket átírjam.

A jegyzetekben az adott személy legfontosabb életrajzi adatait közlöm, egyes esetekben pedig szakirodalmi hivatkozás található. (Vincze Gábor)

TAMÁSI ÁRON: BÖLCSŐ ÉS BAGOLY²

„Manapság már nemigen van olyan ember, akit régi szokás szerint vándornak lehetne nevezni. De ha mégis volna, mutatóba egy legalább, vándorútjából az az egy sem hagyná ki Erdélyt bizonyosan” – így kezdődik Tamási Áron önéletrajzi regénye. És bizony, érdemes vele együtt utazni. Egészen a világ közepéig, amely jelen esetben Farkaslaka. Derűs utazás ez, nemcsak térben, de időben is repülünk az akkoriban még legényke Áronnal, s ez a kicsinek is tekinthető utazás mégis szinte körbeéri a földet.

Ismerős fizikai és lelki tájakon járunk, rákászunk Áronnal, nevetünk, néha szomorkodunk:, amilyen az élet maga. S szinte észrevétlenül kezdünk okulni, mert hiszen a szerző a maga bevallása szerint is *mindenen okulva tanít*.

A régi rómaiak szerint, akik majdnem olyan okosak voltak, mint a székelyek, Minerva, akinek a bagoly volt a jelképe, nemcsak a bölcsesség, hanem a gyerekáldás istennője is. Tamási Áron ezt egészen pontosan tudta: a jelképek nyelvén a bagoly és a bölcső összetartozik.

Csak így kerek az élet, és így kap értelmet ez a színes, ebben az esetben leginkább fekete-pirosban játszó világ.

Kísérjük hát el önmagunkat és egymást a bölcsőtől a tudás fájáig. Menjünk Tamási Áron nyomában. Hogyan is mondta a mester a könyv utolsó mondatában? „Kedvem van elmenni oda, ahol a betűk szántó-földjei terülnek el, és a megsegítő tudomány tarka mezői.”

Hát ide egészen biztosan érdemes elmenni. (György Attila)

SZÉKELY JÁNOS: VÁLOGATOTT VERSEK³

Vesztesek között a legvesztesebb, A veszteség dicsérete, A vesztes az igazi győztes stb., ilyen és ezekhez hasonló címek forogtak a fejemben, amikor ennek az igazán nagy – de elsősorban nem költői vénájú – költőnek a verseit olvastam-szerkesztettem-válogattam-korrektúráztam. Nagy költő, de elsősorban nem költői vénájú költő! Igen, így éreztem végig, most is, és ezelőtt pár évvel is, amikor szintén végigolvastam a *Semmi – soha* címmel még általa összeállított verseskönyvet. Kitűnő versek, nagyversek, elképesztő passzusok, sorok, szakok, mondatok – mégis, végig az volt az érzésem, hogy valamiféle (ha van ilyen egyáltalán!) értekező-, filozofáló, amolyan tézis-antitézis-szintézis-költészet a Székely Jánosé. Az van meg benne (főleg!), ami naggyá tesz egy értekező prózát: tiszta, kiszámított, hajszálpontosan végigvitt, a legvégén szinte mindig konklúzióval bizonyító – de nem igazából líra, még ha lírai is itt-ott, inkább allegorikus legtöbbször, de nem echte olyan költészet, amiben az az isteni szikra, a duende, a költői zseni, a költő zsenije lesöpör mindent az asztról. Vagy ami magával ragad, visz, röpít, maga alá teper, levegő nélkül hagy, fejbe üt, fejbe kólint úgy, hogy nem jutunk szóhoz tőle. Nyavalygás nyavalygás hátán, siránkozás, panaszkodás, lemondás, sajnálat és önsajnálat stb. – nem esztétikai kategóriák. Márpedig van bőven ezekből ebben a költészetben. Sértettség és bántottság, mellőzöttség és félreállítás, veszteségtudat és a veszteség, a vesztesek apológiája. Saját dráma, saját szereplőkkel, múlttal, gyermekkorral, korról, társadalommal, kisebbségi helyzettel, társsal és társtalansággal, belső, önmagunkkal való vívódással, jövővel és jövőtlenséggel – saját magunk által megírva. És ebben, a drámaiságban nagyon nagy volt Székely János. Drámai költő – talán ez a legjobb kifejezés rá. Nehézkesebb, súlyosabban, drámai jambusokban

3 Csíkszereda, 2018, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 63.)

hömpölygő, drámai helyzetekben gondolkodó, azokat drámai módon, drámákra jellemző módon fel- vagy fel nem oldó. Katarzis? Katarzis a kimondásban, az abszolút pőrére való vetkőzésben, az abszolút meztelességben. Nem jut eszembe egyetlen ne inkább nyomasztó, hanem boldog, reményt sugárzó, könnyed élménnyel kecsegtető verse. Nincs is ilyen szomorú költője az erdélyi, az Erdélyben született irodalomnak, mint ő volt. Pedig pályáznak elegen erre a helyre. Belülről, legmélyebb-ről jövő, ontológiai szomorúság az övé. Feloldhatatlan és elűzhetetlen. Szomorúság szomorúság után-hátán. Még amikor remény van, akkor sincs remény. Még amikor boldogság van, akkor sincs boldogság. Még amikor felcsillanna valami csalfa vak, azt is elhessegetjük. Az életünk boldogtalan, reménytelen, halálba tart. Vagy folyamatos meghalásba. Folyamatos készülésbe, és egy egész élet alatt csakis erre. És erről soha, de soha, egy percig meg nem feledkezve. Ez a költészet szakadatlan sziklagörgetés, lehetőleg hegyre fel, emelkedőre. Miközben hangja félelmetes, baljóslatú, kataklizmát, rettenetet elővetítő.

Allegóriát, példázatot, tanulságot, párhuzamot, tanító célzatú elbeszélést ír meg legtöbbször, a végén, a vers végén a kellőképpen előkészített és pontosan levont, szintén tanító célzatú konklúzióval. Verseinek legtöbbször, mint egy-egy drámai feladat, a végkifejlet felé terelgetett tanulság, eszmei mondanivaló. Dráma, dráma, dráma. Egy nagy drámaíró nagy drámai költeményei, egy élet drámai betétjei a versei, amelyek hol egyenesen tanító célzatúak, hol sugalmazzák magát a tanítást. A tájversekben, a férfi-nő kapcsolatot, különösen nem a szerelmet, hanem a szakítást, válást, vagy ezt a furcsán együtt élő, egymást maró, a rettenetet, tehát (itt is) a veszteséget tematizáló versekben tud elrugaszkodni ezektől a tanító, konklúzióra, poénra kihegyezett versektől. Itt már nem tanmese, nem drámai feladat, hanem maga a megtapasztalt élet vérbe-húsba vágó tragédiája, rettenete, megoldhatatlansága ragadtatja a tollat vele. Mindezek ellenére mégis azt mondom: nagy költő, van, amiben nagyon közel állhat az olvasóhoz (hozzám), van, amiben igen-igen távol. Nagyversei visszavisszatérő olvasmányaim, és – azt gondolom – a modern magyar líra kiemelkedő, ha úgy tetszik: antológiadarabjai. *A vesztesek*, a *Sajnálj meg engem* két, Himalája-szerűen kiugró költeménye mellett a *Válás után* Székely János-hangja az, amit a legközelebb érzek magamhoz. És még vagy másfél tucatnyi versét. A többi? Csodálom ugyan, fejet hajtok

tudása, embersége, erkölcsisége, karakánsága, költészetének minden mívesen kimunkált darabja előtt. De úgy érzem, hogy az ő életművében *A nyugati hadtest* volt az igazi Himalája. Pedig ott is azt találjuk, hogy vesztesek vagyunk mindannyian. A mi győzelmünk a vereség. De kik, hol vannak a győztesek, tehetjük fel a kérdést mindannyiszor? Ott, ők, valahol. De ezt nem Székely Jánosnál kell keresnünk, azt hiszem. (*Fekete Vince*)

ÁGOSTON VILMOS: *GODIR ÉS GALANTER*⁴

Az sem túl gyakori, hogy valaki a kétkezi munkáslétből kitartó tanulás révén értelmiségi státuszba kerüljön, ám ennél is ritkább, hogy egy idegen nyelvekben és világirodalomban jártas filozopter, később ismert és elismert író, elgondolkodtató és sikeres könyvek szerzője egyik napról a másikra hirtelen ott találja magát a társadalmi munkamegosztás legalján, még a munkások között is páriaként: szakképzetlen fizikai munkásként. Ágoston Vilmosnak volt ebben része. Kétszer is. Nem úgy közeledett a proletár létformához, mint magasból leereszkedő, furcsaságok után kutató szociológus, hanem mint kenyerét keservesen így kereső, a túlélésért küzdő személy. De ami a hátránya, az az előnye is: így sokkal mélyebbre nyílt alkalma belelátni egy olyan világba, amelyről értelmiségi foglalkozást űzőknek többnyire téves, vagy éppen séggel semmilyen fogalmuk sincs.

Egyfajta burokból éli le életét minden ember: valós és téveszméinek, tapasztalatainak és előítéleteinek, megalapozott és megalapozatlan reményeinek, frusztrációinak burkában. Barátait is többnyire ilyen alapon választja meg: olyanokat, akik valamiképpen igazolják, vagy legalábbis nem vonják kétségbe látásmódjának helyességét. Nevezhetnénk szellemi komfortzónának is ezt a burkot, amelyből csak ritkán nyílik átjárás másféle látásmódúak burkába. A könyv egyik értéke számomra épp az, hogy Ágoston Vilmos, támaszkodva saját tapasztalataira is, képes belépni más szellemi burkokba, hiteles képet adva azokról. Hogy mit csinál egy fizikai munkát végző személy, arról egy szellemi foglalkozásúnak még csak-csak vannak ismeretei, de hogy hogyan gondolkodik, milyen prioritások mozgatják, és hogyan, arról már kevésbé. Többnyire nem is érdekli. Ha egyszer a másként

4 Csíkszereda, 2018, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 64.)

gondolkodó szellemi foglalkozásúak látásmódja sem igen érdekl. Empátiahiányos a világ, egoizmusból viszont túladagolása van.

A szerző először még egyetemistaként (illetve onnan kizárva) ismerkedett meg az építőtelepi segédmunkáslét filozófiai mélységeivel, aztán később, már diplomás nyelvtanárként, több könyv szerzőjeként, a marosvásárhelyi rádió szerkesztőjeként (illetve onnan kirúgva) mélyült el a patkányirtó szakma rejtelmeiben. Ez utóbbiban sem csúcsbeosztásban (nehogy már egyből karriert csináljon), hanem egy patkányirtó segédjeként. Ha Hamvas Bélának megfelelt a raktárosi állás, Ágoston Vilmosnak is jó kellett legyen a patkányirtás. A szocialista rendszerek erősen figyeltek és vigyáztak a gondolkodóikra, jobban is, mint ahogy ezek a gondolkodók szerették volna.

Aki úgy véli, hogy a patkányirtás a nyolcvanas évek Romániájában jelentéktelen foglalkozás volt, hatalmasan téved. Éppenséggel nagyon is fontos szakma és bizalmi állás volt, a nemzetgazdaság tartópillére. Akkor már majdnem minden élelmiszer hiánycikknek számított, csak a Párt és a Szekuritáté élelmiszer-lerakatai bővelkedtek ezekben. Csakhogy milyen is az ember Romániában, még ha kommunista is: lop. A raktárosnak, igazgatónak, meg mindenféle fő-elvtársaknak is voltak rokonai, barátai, akiket ezekből a lerakatokból nem hivatalosan, suba alatt elláttak élelmiszerekkel. Csak aztán ha jött az ellenőrzés, nagy volt a hiány és a gond. Ekkor lépett színre mentőangyalként a patkányirtó. Pecsétes papírt tudott adni arról, hogy az élelmiszerraktárban patkányirtást kellett végezni, mivel az elszaporodott patkányok felzabálták a készletek egy részét. Sokoldalúan képzett patkányok éltek akkoriban Romániában, nemcsak a sajtokat, szalámikat tüntették el, de nagyszerűen boldogultak a konzervekkel, sőt a konyakos- és pezsgősüvegekkel is. Volt olyan pártlerakat, ahol évente többször is patkányirtást kellett végezni. Nagybányától Konstancáig. Iași-tól Temesvárig. Románia mindig is a csodák országa volt.

Aki kíváncsi a Szekuritáté kihallgatási technikáira, meg arra, hogyan készítettek elő valakiről koncepciót pert Ceaușescu Romániájában, ha mégoly ártatlan volt is az illető, az feltétlenül olvassa el a könyvet. Nem légből kapott helyzetekről ír a szerző, volt „szerencséje” saját ilyen jellegű tapasztalataira támaszkodni. Akár praktikus olvasmányoknak is tekintheti az olvasó a könyvet, hasznos útmutatónak, mire

ügyeljen, ha netán ő kerül ilyen helyzetbe. Működik most is a Szekuritáté utódja, a SRI, manapság is próbálkoznak hivatalos szervek petárdából bombát „faragni”.

Leginkább mégis arról szól a könyv, amit a szerző így fogalmaz meg: „- Minden nagy ügghöz kettő kell (...). Kell legalább egy Godir meg egy Galanter. A tiszta szemű, csillogó balek, meg a szélhámos.” Vagyis az álmodozó idealista széplélek, és a minden hájjal megkent ügyeskedő (Romániában: deszkurkörec). Másképpen: kell egy Don Quijote meg egy Sancho Panza. Annyiban változott a világ, hogy ma már nem Don Quijote a főnök, nem ő irányít, hanem Sancho Panza, aki időközben elvtelen, dörzsölt haszonlesővé kurvult el. De úgy lehet, mindig is így volt, és Cervantes regénye csak múló álom arról, hogy néha egy Don Quijote is irányíthat. Arról, hogy ha donquijoték (godirok) vezetnének, mennyire lenne eredményes, lehetne vitatkozni, de hogy ízlésesebb, szebb, ha úgy tetszik: esztétikusabb lenne a világ, az kétségtelen. Egyébként a sanchopanzák (galanterek) vezetése sem mutat nagy eredményességet, nagy gusztustalanságot viszont igen. Egy dologban igazán eredményesek a galanterek: a túlélésben. Erről is szól a könyv. Vagyis, hogy a '89-90-ben történt kelet-európai változások után is, így vagy úgy, de ők maradtak górék ezeken a tájakon. A gerinctelen kaméleon-emberek, akik bármikor bármilyen helyzetben remekül fel tudják találni magukat. A godirok pedig maradnak továbbra is nekik kiszolgáltatott helyzetben.

A *Godir és Galanter* a kelet-európai abszurd irodalom egyik gyöngyszeme is. Úgy abszurd néhol, hogy nem is törekszik az lenni. Egyszerűen a valós élethelyzetek abszurdok errefelé. Mintha időről időre egy Mrožek- vagy Ionesco-darabban lennének jelen az itt élők. Még a jegy árát sem kell kifizessék, s akár főszereplők is lehetnek. Annyi csak, hogy nem vígjátékról van szó, hanem többnyire tragédiáról. Jó esetben tragikomédiáról.

Ágoston Vilmos *Godir és Galantere* egyik nagy könyvélményem volt. Báttran ki merem jelenteni, hogy az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb erdélyi magyar regényének tartom. Bízom benne, hogy az Olvasó is így lesz ezzel. (*Molnár Vilmos*)

SÜTŐ ISTVÁN: VÁLOGATOTT VERSEK⁵

Vajon mennyit képes megmutatni 79 darab, hosszabb-rövidebb versszöveg a 38 évesen, tragikus körülmények között elhunyt Sütő István alig három kötetnyi életművéből? És egyáltalán: vajon tudok-e én rendesen számolni, tényleg 79 verset válogattam-e ebbe a kötetbe, vagy csak egyetlen „regény” címekkel-számokkal elválasztott töredékeit? S vajon miért szeretem ennyire elfogultan ezt a videóklipszerű, fotómontázsokból építkező, a líra és epika határán egyensúlyozó, „dokumentarista” költészetet?

Kezdjük talán a versek grafikai képével: első olvasásra bizonyára minden olvasónak az lesz a legfeltűnőbb, hogy Sütő István nem használ központosási jeleket, hanem üres helyekkel választja szét a tagmondatokat-képkockákat. Legalábbis nekem, 15 évesen, amikor 1987-ben Székelyudvarhelyen megvásároltam Sütő István *én, Dániel* című posztumusz kötetét, ez a tördelési mód volt a legfurcsább. Úgy ül meg ezekben a versekben a csend és a hiány, ahogy családi albumok recézett szélű fényképei közt a por. Pedig dehogyis van csend ezekben a versekben! Lehet-e csend a pokolban? (Jut eszembe: miért ne lehetne? Francisco de Goya *A háború borzalmi* című képsorozatát nézve se halljuk a halálsikolyokat: lásd Sütő István *Los desastres de la guerra* című versét a 91–92. oldalon...) És miféle, háborúk előtti-közbeni-utáni csend lehet akkor, amikor Sütő István a maga család- és énregényét írja – naplószerű felsorolásokba bonyolódva (*A nyolcvanas nyár, Mesterségem címere, Az illusztrátor zsebkönyve*) vagy hátborzongató víziókat kigondolva (*én, Dániel*). Vagy éppenséggel dokumentarista módon, de olyan érzelmi intenzitással és én-koncentrációval, hogy még a *Vörös Zászló* 1972. augusztus 4-i, az apa haláláról tudósító száraz nekrológja is lírává nemesül (*Nagy családi album*)!

Azt hiszem, valahol itt kell keresnem a magyarázatot, ha válaszolni akarok a kérdésre, hogy miért szeretem ezeket a verseket. (Azt leszámítva, persze, hogy fölidézve egy-egy Sütő István-verset vagy -verssort, megképződik előttem egész boldogult kamaszkorom...) Kizártnak tartom ugyanis, hogy akadna olyan, verset értő-szerető olvasó, akinél nem megy nagyon mélyre, mondjuk, a *családi porcelán*. Vagy mit szóljunk az *ÉHSÉG* című (a boldog kommunizmusban az *én*,

5 Csíkszereda, 2018, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 65.)

Dánielből kicenzúrázott) vers Kosztolányival vigasztalódó soraihoz: „a hideg mocsokban puliszka után kutattál / és láttad a karodon a leves feltjait / most is látod bőrdobbe égett / fagyott káposzta roncs paszuly vöröslő hagymahéj / s a holt puliszka / míg ujjaid között csorgott a langy lé / csorgott csorgott a könnyed / hát hidegrázó bátorításként mondtad a verset / »És fő a kedves kávé, forr a tej, / a pesztonka perecért szalad el, / és pihegünk, szemünk bámulva néz, / s a sárga gesztenyén végigcsorog / a rózsaméz«” (85. oldal). Mondom, az ilyen sorok engem „referencia” nélkül is, valóságalap nélkül is könnyekig meghatnak. Hát még akkor, ha tudjuk, hogy Sütő István – ilyen-olyan, itt most nem részletezendő okok miatt – milyen méltatlan körülmények között élt utolsó éveiben!

Befejezésül még két megjegyzés: Sütő István-rajongásommal, szerencsére, nem vagyok egyedül: néhány évvel ezelőtt a fiatal erdélyi költő, Horváth Benji említette a *Nagy családi albumot* egyik meghatározó olvasmányélményeként. S nyilván a „rajongók” között említhetném a Sütő István-barát Ágoston Vilmost is. Hozzá kapcsolódik a második megjegyzés: ő közölte az *Életünk* 1988/2-es számában az *én, Dánielből* kicenzúrázott verseket (ezek közül a *Rend a lelke mindennek*, az *ÉHSÉG*, az *Akikben semmi fogatkozás nincsen* és a *Bábel királya* című verseket én is használom jelen válogatásban). Szintén Ágoston Vilmostól tudom, milyen „hibák” csúsztak még be az 1987-es kiadásba. Sokat gondolkodtam, hogy javítsam-e ezeket, végül – önző módon – a hibás változatok mellett döntöttem. Mert ez a *Válogatott versek* nem kritikai kiadás! S vénülő fejjel minimum ennyivel tartozom rajongó kamaszkomnak. Ha viszont egyszer (remélem, minél hamarabb) egy *Összegyűjtött versek* is megjelenik Sütő Istvántól, akkor már a javított versek használandók! Én lennék a legjobban felháborodva, ha nem így történe... (*Lövétei Lázár László*)

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Attila - Csíkszereda
Antal Dénes - Csikmadaras
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajkó István - Csíkszentmárton
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs-Pál Etel - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Bara Béla - Csíkszereda
Baracsi Levente - Arad
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászónújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csikmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán László - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bojtor Attila - Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Burus János Botond - Csíkszereda
Czellecz Jenő - Marosvásárhely
Czikó László - Búzásbesenyő
Czipa Attila - Kézdivásárhely
Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely
Cseke Péter - Kolozsvár
Ft. Msgr. Csíki Dénes - Nyáradköszvényes
Csiki Zoltán - Parajd
Dr. Csizsár Anna - Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba - Csíkszereda

- Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József –
 Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Gyula – Kolozsvár
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Dénes László – Nagyvárád
 Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
 Diénes Gábor – Nagybánya
 Dimény Attila – Kézdivásárhely
 Dimény Haszmann Orsolya –
 Csernáton
 Dobos Sándor – Nagyvárád
 Dr. Dóczy Annamária – Marosvásárhely
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
 Duma András – Klézse
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Egyed Ufó Zoltán – Küküllőkemény-
 falva
 Eigel Tibor – Csíkszereda
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes István – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Elekes Péter – Kászontíz
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Dr. Fehér István – Székelyudvarhely
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Dr. Ferencz László – Marosvásár-
 hely
 Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor Levente – Csíkszögöd
 Dr. Fodor István – Csíkszereda
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
 egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Attila – Székelyudvarhely
 Gáldi György – Bukarest
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Gáll Levente – Csíkmadaras
 Gálfalvi György – Marosvásárhely
 Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely
 Dr. Garda Dezső –
 Gyergyószentmiklós
 Gáspár Sándor – Marosvásárhely
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Gergely Zoltán – Kolozsvár
 Dr. Germán Salló Márta – Marosvá-
 sárhely
 Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
 Dr. Györfi Sándor – Csíkszicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertza Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda

- Dr. Horváth Anna és Dr. Horváth István - Kolozsvár
 Horváth Kovács Ádám - Marosvásárhely
 Hubert Sándor - Bukarest
 Illyés Ferenc - Székelykeresztúr
 Imecs Márton - Kolozsvár
 Imre Jolán - Csíkszereda
 István Adrian - Székelyderzs
 Istvánffy Katalin - Torda
 Izsák Balázs Árpád - Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád - Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós - Kolozsvár
 János Ágnes - Csíkszereda
 János Julianna - Csíkszereda
 Jánosi Bertalan - Csíkszereda
 Jánosi Csaba - Csíkszereda
 Joikits Attila - Szilágysomlyó
 József Álmos - Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde - Csíkszereda
 Kacsó Elemér - Temesvár
 Kacsó József - Hármashalu
 Kakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István - Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor - Sepsikőröspatak
 Kánya József - Csíkszereda
 Kassay Vilmos - Csíkszereda
 Katona Lajos - Kolozsvár
 Kedves Béla - Gyimesközéplök
 Kémenes Bernadette - Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes - Nagyvárad
 Dr. Kerekes Jenő - Maksa
 Keresztes Péter és Kedves Emőke - Temesvár
 Dr. Kikeli Pál István - Marosvásárhely
 Király László és Edit - Nagyenyed
 Király Zoltán - Kolozsvár
 Kiss Jenő - Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva - Kézdivásárhely
 Kiss Lóránd - Marosvásárhely
 Kocsis László - Marosvásárhely
 Kolbert Tünde - Borszék
 Kolumbán-Antal József - Zetelaka
 Kolumbán Gábor - Énlaka
 Kolumbán László - Székelyudvarhely
 Kóncsag László - Szentegyháza
 Konsza Vilmos - Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor - Kolozsvár
 Koszta Gabriella - Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert - Bukarest
 Kovács Barna - Marosvásárhely
 Kovács Béla - Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos - Szatmárnémeti
 Kovács Katalin - Csíkszereda
 Kovács Mária - Székelyudvarhely
 Kovács Piroska - Márafalva
 Kovács Zsuzsanna - Bukarest
 Dr. Kozma Dezső - Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes - Zetelaka
 Köllő Félix - Csíkszereda
 Kőszegi Enikő - Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor - Csíkszereda
 Dr. Kurkó János - Székelyudvarhely
 Kristó Boróka - Csíkszereda
 Kürti Miklós - Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér - Gyergyóremete
 Laczkó Anita - Gyergyóremete
 Laczkó György - Székelyudvarhely
 Laczkó Szentmiklósi Endre - Gyergyóremete
 László Attila - Jászvásár
 Lászlófy Pál István - Csíkszereda
 László György - Maroskeresztúr
 Dr. László Ilona - Marosvásárhely
 Lázár Lilla - Csíkszereda
 Lázár Pál - Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc - Arad
 Léstyán Dénes - Csíkszereda
 Léstyán Sándor - Kézdivásárhely
 Loghin Gizella - Brassó
 Lőrentz Éva-Noémi - Brassó
 Lőrincz Ágnes - Marosvásárhely
 Lőrincz József - Székelyudvarhely
 Madaras Lázár - Brassó
 Mag István - Lövete

- Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba –
 Felsőbánya
 Markó Béla – Marosszentkirály
 Márk Dezső – Csíkszereda
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Márton Károly – Marosvásárhely
 Mașteriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Dr. Mátyus Gyula – Székelyudvarhely
 Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
 Mester Zoltán – Szováta
 Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda
 Mihály András – Csíkszereda
 Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
 Mihály János – Lővéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Mikes Borbála – Uzon
 Miklós Imre – Csíkszereda
 Miklós Levente-József – Székely-
 udvarhely
 Miklós Sándor – Csíkszentlélek
 Miklós Tamás – Marosvásárhely
 Mikó Júlia – Brassó
 Mikola Éva – Torja
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Molnár Lea – Csíkszereda
 Murádin László – Kolozsvár
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Müller Dezső – Vámfalu
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
 Nagy József – Gyergyóremete
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Németh Irén – Vulkán
 Németh Szilveszter – Csíkkarcfalva
 Nete Mariana – Csíkszereda
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Olti Kálmán – Csíkszereda
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Orendi István – Székelyudvarhely
 Dr. Ozsváth Imola – Székelyudvarhely
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Zoltán – Zilah
 Péntek János – Kolozsvár
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Pethő Ilona – Csíkszereda
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Dr. Piros György – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (7 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
 Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
 Kézdivásárhely
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russó Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvita
 Sata Klára – Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
 Sebestyén Rita – Kézdiszentlélek
 Seprődi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sipos László – Felvinc
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Sógor Árpád – Kolozsvár
 Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza – Kányád

- Sógor Gyula – Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Borosjenő
 Szabados Béla – Csíkszereda
 Szabó Andor – Bukarest
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Magdolna – Csíkcsecső
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Marosvásárhely
 Szabó Noémi – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Szabó Sándor – Homoródalmás
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Katalin – Bukarest
 Szász Kinga – Kézdivásárhely
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szatmáry János – Gyergyószentmiklós
 Szatmáry Margit – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Enlaka
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Ferenc – Vadasd
 Székely Levente – Csíkszereda
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szén Olga – Datk
 Szén Sándor – Siménfalva
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Szöcs Viktor – Kovászna
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tamás József – Csíkszereda
 Tánzos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
 Tőtős Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövete
 Török István – Koronka
 Dr. Török Sándor – Kovászna
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Vajda József – Csíkszereda
 Vántsa László – Marosvásárhely
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca
 Vén Ferenc – Kézdiálbis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák János – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csikkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zonda Csaba – Csíkszereda
 Zöld János – Salamás
 Zsigmond Margit – Székelyudvarhely
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

- Általános Iskola – Esztelnek
 Általános Iskola – Felsőrákos
 Általános Iskola – Futásfalva
 Általános Iskola – Gyergyószárhegy
 Általános Iskola – Gyergyóremete
 Általános Iskola – Imecsfalva

- Általános Iskola - Kézdiálbis
 Általános Iskola - Kézdiálmás
 Általános Iskola - Kézdikővár
 Általános Iskola - Közéapajta
 Általános Iskola - Málnás
 Általános Iskola - Nagyalambfalva
 Általános Iskola - Nyárádmagyarós
 Általános Iskola - Nyujtód
 Általános Iskola - Ozsdola
 Általános Iskola - Sepsibükszád
 Általános Iskola - Szentkatolna
 Általános Iskola - Torja
 Általános Iskola - Uzon
 Általános Iskola - Vargyas
 Általános Iskola - Zabola
 Általános Iskola - Zágón
 Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza - Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 - Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet -
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum - Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon - Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. - Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár -
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. - Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség -
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság - Csíkszereda
 Iskolai Könyvtár - Szárazajta
 Iskolai Könyvtár - Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár -
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. - Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum -
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. - Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
- Kovászna Megyei Alkotóközpont -
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár - Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács - Sepsi-
 szentgyörgy
 Községi Könyvtár - Balánbánya
 Községi Könyvtár - Barátos
 Községi Könyvtár - Bardoc
 Községi Könyvtár - Bereck
 Községi Könyvtár - Bögöz
 Községi Könyvtár - Bölön
 Községi Könyvtár - Csernáton
 Községi Könyvtár - Csikdánfalva
 Községi Könyvtár - Csikkozmas
 Községi Könyvtár - Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár - Csikpálfalva
 Községi Könyvtár - Csikszentdomokos
 Községi Könyvtár - Csikszentgyörgy
 Községi Könyvtár - Csikszentmárton
 Községi Könyvtár - Csikszentmihály
 Községi Könyvtár - Csikszensimon
 Községi Könyvtár - Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár - Etéd
 Községi Könyvtár - Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár - Fenyéd
 Községi Könyvtár - Galócás
 Községi Könyvtár - Gelence
 Községi Könyvtár - Gidófalva
 Községi Könyvtár - Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár - Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár - Gyergyóditró
 Községi Könyvtár - Gyergyószár-
 hegy
 Községi Könyvtár - Gyergyóremete
 Községi Könyvtár - Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár - Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár - Gyimesközéplak
 Községi Könyvtár - Hídvég
 Községi Könyvtár - Homoródalmás
 Községi Könyvtár - Homoródszent-
 márton
 Községi Könyvtár - Kányád
 Községi Könyvtár - Kápolnásfalva

- Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászón
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárád-
 magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Oszdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágón
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Mix KFT – Csíkszereda
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszere-
 da (5 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csíkszereda
 Salamon Ernő Líceum – Gyergyó-
 szentmiklós
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsi-
 szentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon –
 Gyergyószentmiklós
 Tamási Aron Gimnázium – Székely-
 udvarhely
 Tamási Aron Színház – Sepsiszent-
 györgy
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
 gyószentmiklós
 Tortoma Kft. – Barót
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószent-
 miklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely

Magyarország*MAGÁNSZEMÉLYEK*

- Ágh István – Budapest
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Dr. Borboly István – Budapest
 Bozó Zoltán – Szentes
 Bőjte-Petneházy Réka – Győr
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csenger Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Kemece
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dobozi Eszter – Kecskemét
 Dömötör Zoltán – Csömör
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentes
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferencz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Dr. Fülekgyörgy – Budapest
 Fűrjesi Csaba – Budapest
 Fűzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Hayek Ibolya – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese – Budapest
 Ilia Mihály – Szeged
 Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu
 Iancu Laura – Velence
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Gyula – Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosi Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Kántor József – Baja
 Kányádi Sándor – Budapest
 Kádár Tibor – Veszprém
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest
 Keresztes Éva – Brassó
 Király István – Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer
 Kiss Anna – Budapest
 Kiss Bálint – Budapest
 Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj
 Kis Krisztián Bálint – Szolnok
 Kisslaki László – Kéthely
 Kósa Csaba – Budapest
 Kósa Lajos – Debrecen
 Kovács Árpád – Ugod
 Dr. Kovács Klára – Császár
 Kökényessy Szilárd – Budapest
 Kófalvi Magdolna – Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet – Győr

- Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
 Kulcsár Júlia - Budapest
 Dr. Kussinszky Péter - Budapest
 Láng Gusztáv - Táplánszentkereszt
 László János - Debrecen
 Lezsák Sándor - Budapest
 Lezsák Tibor - Budapest
 Dr. Lukács Csaba - Fonyód
 Dr. Lukácsy József - Székesfehérvár
 Maczkó Gergő - Pogány
 Makai Judit - Budapest
 Márkus Béla - Debrecen
 Máriás József - Nyíregyháza
 Márton Lajos - Érd
 Dr. Medgyessy István - Debrecen
 Mészáros János - Gödöllő
 Miklós András - Keszthely
 Dr. Milován Orsolya - Budapest
 Dr. Molnár Jenő - Budapest
 Molnár Sándor - Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér - Budapest
 Dr. Nám Lóránt - Szombathely
 Németh Zsolt - Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna - Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála - Mende
 Dr. Oszoly Tamás - Budapest
 Pálfi Sándorné - Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea - Eger
 Pappné Pongrácz Csilla - Dunabogdány
 Papp Péter - Budapest
 Pataki Gábor Zsolt - Budapest
 Paulovics Tamás - Szentes (4 darab egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos - Bakonyszücs
 Péter László - Szeged
 Dr. Pocsay Gábor - Gyula
 Polóny Levente - Budapest
 Pomogáts Béla - Budapest
 Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza - Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál - Simontornya
 Serdült Benke Éva - Paks
 Silay Ferenc - Szeged
 Simai László - Veszprém
 Sokoray László - Pápa
 Dr. Szabó Béla - Göd
 Dr. Szabó László - Pécs
 Szakolczay Lajos - Budapest
 Szarka Gábor - Pomáz
 Szarvas László - Tura
 Szathmári István - Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin - Mosonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan - Isaszeg
 Székely László - Budapest
 Szeles András - Encs
 Szepesi Attila - Budapest
 Szepessy Béla - Nyíregyháza
 Szigeti Lajos - Budapest
 Dr. Tekes Kornélia - Budapest
 Térey János - Budapest
 Tiffán Zsolt - Villány
 Tomán Sándor - Szegvár
 Tóth Erzsébet - Budapest
 Tóth Wessely László - Budapest
 Tornai József - Érd
 Tők János - Kecskemét
 Dr. Varga István - Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál - Budapest
 Vargha György - Tápióbicske
 Dr. Várszegi László - Pécs
 Vásárhelyi Péter - Budapest
 Dr. Vass Ágnes - Budapest
 Vass Szabolcs - Parád
 Dr. Veress Gábor - Balatonfüred
 Vincze Gábor - Deszk
 Vitályos Ágnes - Budapest
 Vörös István - Budapest
 Zsolnai József - Hernád
 Zsigmond Aranka - Budapest
- INTÉZMÉNYEK*
- Algyói Faluház és Könyvtár
 - Algyó
 Baka István Alapítvány - Szeged
 Bouchal Kft. - Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület - Szolnok

Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
- Budapest

Könyvtárellátó Kht. - Budapest

Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
László - Budapest

Magyar Katolikus Rádió ZRT - Budapest
MTA Társadalomtudományi Köz-
pont - Budapest

MTA Titkárság - Budapest

Mogyoróssy János Városi Könyvtár
- Gyula

Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
Egyesület - Algyő

Országgyűlés Hivatala - Budapest
- 2 db. egyéves előfizetés

Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
gatóság - Budapest

Ötágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged
Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
- Paks

Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs

Páterház Panzió - Szentes

Révai Miklós Gimnázium - Győr

Robinson Tours Kft. - Balatonfüred

Szegedi Tudományegyetem Egyete-
mi Könyvtára - Szeged

Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
gyógyászati Központ - Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda - Laguna Beach

Farkas Szabolcs - Milwaukee

Fodor Albert - New York

Kirják Attila - New York

Kiss István - Hawley

Kovács Árpád - Maryland

Anglia

Sárközi Mátyás - London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf

Csipkó László - Bécs

Csutak Magda - Bécs

Dr. Forbáth Klára - Bécs

Gellérd Andor - Bécs

Finnország

Petteri Laihonon - Jyväskylä

Franciaország

Langrand-Escure Tünde - St. Péray

Nagy Pál - Montrouge

Párizsi Magyar Intézet - Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera - Nesher

Hollandia

Hollandiai Mikes Kelemen Kör

Kanada

Füzéry Géza - Oshawa

Gábor Zsófia - Ottawa

Németország

Dr. Dobó Attila - Rheine

Dr. Dobó Tibor - Demmin

Gaál Julianna - Aalen

Juliana Johrend - Buchen

Kisslaki László - Steinbach

Schultz Orsolya - Rostock

Szakács-Konnerth Mihály -

Friedrichshafen

Száva Péter - Krefeld

Dr. Wieser Györgyi - Starnberg

Svájc

Molnár Attila - Frick

Svédország

Antal Imre - Ljungby
Csata Attila - Västra Frölunda
Molnár-Veress Pál & Szilágyi Enikő
- Tangagärde
Szentkirályi Csaga - Vällingby
Török Ernő - Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
és Kollégium - Zenta
Fekete J. József - Zombor
Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola - Magyarkanizsa
Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
Nyelvi Gimnázium - Szabadka
Nagybecskereki Gimnázium -
Nagybecskerek
Rancz Károly - Pancsova
Tari István - Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor - Szingapúr

Szlovákia

Fehér István - Komárom
Kiss Mónika - Órös
Pallér Péter - Komárom
Selye János Gimnázium - Komárom

Olaszország

György Alfréd - Róma
Kovács Gergely - Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta - Moszkva

Ukrajna

Vári Fábán László - Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. Székely népdalok	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély története I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély története II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. Régi székely költők	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hiláriu</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej
35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. Székely népi imádságok	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej

40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklody Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Bözödi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendő</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében.
Címünk: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5.
Telefon: 0266-311026, Mobil: 0746-195413

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

CSALÁDFA

A Székelyföld folyóirat pályázata középiskolások számára

Harghita Megye Tanácsa

*„Már egy hete csak a mamára gondolok...”
(József Attila)*

*„Hej, búbánat, keserűség,
Még a testvér is ellenség,
Hát idegen hogyan volna,
Mikor testvér sincsen jóba...”
(Népdal)*

Apa, anya, testvér, szülő, nagyszülő, felmenők és oldalágiak, rokonok és családtagok, mit jelent neked a család, mit jelent a családfa? Mit adnak, mivel látnak el, mivel tarisználnak fel, és mit hozok ebből magammal, mit viszek egy életen keresztül? Majd hogyan adom ezt tovább, illetve tovább adom-e? Mit adok tovább és mennyit? A viszonyaink egymáshoz, a vérségi kapcsolatok, szeretet, odaadás, tisztelet, függés, hiány, harag, bármi. Le lehet-e, le tudunk-e, le kell-e válni vajon? Hogyan lehetek önmagam? Miben segít a család? Miben akadályoz?

Ha felültjük a Bibliát, vagy elkezdjük olvasni a régi görögök irodalmát, rögtön azzal szembesülünk, hogy kultúránk egyik legfontosabb, folyton visszatérő témája a *család*. S így van ez ma, a XXI. század elején is. Tavalyi diákpályázatunk nyertesei például azt javasolták, hogy idei pályázatunk témája a CSALÁD legyen. Szülő-gyermek kapcsolat, testvér-testvér (avagy a nagyszülőkkel, dédszülőkkel való) viszony, mit kezdünk ma, felgyorsult világunkban ezzel az örökséggel: csupa olyan kérdés, amely – főleg kamaszodó fiatalok esetében – valóban „megér egy misét”. Arra kérünk tehát benneteket, mai középiskolásokat, hogy írjatok ezekről a kérdésekről: miért fontos nektek (ha fontos egyáltalán) a család, örömforrás-e, vagy inkább megoldandó probléma, stb. Ami fontos, hogy mindenképp a Tietek legyen az élmény: versben, prózában, akár esszében.

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet) és prózai szövegeket (maximum 10 000 karakternyit) várunk töletek, a mai 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a *Székelyföld* folyóirat postacímére (530 170 Csíkszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.), avagy a szekelyfold@hargitamegye.ro címre. A borítékra kérjük ráírni: Pályázat: CSALÁDFA. Beküldési határidő: 2018. október 31.

A pályázat díjai:

I. díj: 1000

II. díj: 750 lej

III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2018 decemberében.

A díjazott művek közlési jogát a *Székelyföld* folyóirat fenntartja.